

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रन्दे॒वमिन्द्रि॒यम्। इ॒दमा॑सां
विचक्ष॑णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑ र॒श्मयो॒ यस्य
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिकाभि॑र॒भि
सं॒वसा॑नः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒वि॒ते द॑धातु। यथा॒ जीवे॑म श॒रदः॒ सर्वा॑राः।
रोहि॒णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्र॒तिमो॑द॒माना।
प्र॒जाप॑तिः॒ ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॒यातु॑ य॒ज्ञम्।
सोमो॑ राजा॑ मृ॒गशी॒र्षेण॑ आ॒गन्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु॥२॥

यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॒र्षमस्ति॑। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं प्रि॒याणा॑म्।
तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। श॒त्रं ए॒धि द्वि॒पदे॑ श॒श्वतु॑ष्पदे।
आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान ए॒ति। श्रे॒ष्ठो दे॒वाना॑ प॒तिर॑घ्नियाना॑म्।
नक्ष॑त्रमस्य ह॒विषा॑ वि॒धेम। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिष॒न्मोत॑
वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृणक्तु। आ॒र्द्रा नक्ष॑त्रं जुष॒ताः॑

ह॒विर्नः॑ ॥ ३ ॥

प्र॒मु॒ञ्च॒मा॒नौ दुरि॒तानि॑ वि॒श्वा॑ । अ॒पा॒घ॒शः स॒न्नु॒द॒ता॒म॒रा॒तिम् ।
पुन॑र्नो दे॒व्यदि॑तिः स्पृ॒णोतु॑ । पुन॑र्वसू नः पुन॑रेतां य॒ज्ञम् । पुन॑र्नो
दे॒वा अ॒भिय॑न्तु सर्वे । पुनः पुन॑र्वो ह॒विषा॑ य॒जामः॑ । ए॒वा
न दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा । वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा । पुन॑र्वसू
ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती । प्रि॒यन्दे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पाथः ॥ ४ ॥

बृह॒स्पतिः॑ प्रथ॒मं जा॒य॒मानः॑ । ति॒ष्यं नक्ष॑त्रम॒भिसम्ब॑भूव । श्रेष्ठो
दे॒वानां॑ पृ॒त॒ना॒सु जि॒ष्णुः । दि॒शोऽनु॑ सर्वा॒ अभ॑यं नो अस्तु ।
ति॒ष्यः पु॒रस्ता॑दु॒त म॑ध्य॒तो नः॑ । बृह॒स्पति॑र्नः परि॑ पातु प॒श्चात् ।
बा॒धेता॑न्द्वे॒षो अभ॑यं कृ॒णुता॑म् । सु॒वीर्य॑स्य प॒तयः॑ स्याम । इ॒दं
स॒र्पेभ्यो॑ ह॒विर॑स्तु जुष्ट॒म् । आ॒श्रेषा॑ येषा॒मनु॑यन्ति चे॒तः ॥ ५ ॥

ये अ॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीङ्क्षि॑यन्ति । ते नः स॒र्पासो॑ ह॒वमा॑गमि॒ष्ठाः ।
ये रो॑च॒ने सूर्य॑स्यापि॒ सर्पाः॑ । ये दि॒वं दे॒वीमनु॑ स॒ञ्चर॑न्ति ।
येषा॑मा॒श्रेषा॑ अ॒नुय॑न्ति का॒मम् । तेभ्यः स॒र्पेभ्यो॑ मधु॒मञ्जु॑होमि ।
उप॑हू॒ताः पि॒तरो॑ ये म॒घासु॑ । मनो॑जव॒सः सु॒कृतः॑ सु॒कृत्याः॑ । ते
नो नक्ष॑त्रे ह॒वमा॑गमि॒ष्ठाः । स्व॒धाभि॑र्य॒ज्ञं प्र॑य॒तं जुष॑न्ताम् ॥ ६ ॥

ये अ॒ग्नि॒दग्धा॑ येऽन॒ग्नि॒दग्धाः॑ । येऽमुं लो॒कं पि॒तरः॑ क्षि॒यन्ति॑ ।
याँश्च॑ वि॒द्म याँ उ॑ च न प्र॒विद्म । म॒घासु॑ य॒ज्ञं सु॒कृतं॑
जुष॑न्ताम् । ग॒वां पतिः॑ फल्गु॒नीना॑मसि॒ त्वम् । तद॑र्यमन्व॒रुण॑
मि॒त्रं चा॑रु । तन्त्वा॑ व॒यं स॑नि॒तारं॑ स॒नीना॑म् । जी॒वा

जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा भुवनानि सञ्जिता। यस्य देवा अनु सं यन्ति चेतः॥७॥

अर्यमा राजाऽजरस्तुविष्मान्। फल्गुनीनामृषभो रौरवीति। श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि। तत्त्वां विदुः फल्गुनीस्तस्य वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। गोमदश्ववदुप सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो देवीः फल्गुनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवं गमेम। यत्र देवैः सधमादं मदेम॥८॥

आयातु देवः संवितोपयातु। हिरण्ययेन सुवृता रथेन। वहन् हस्तं सुभगं विद्वानापसम्। प्रयच्छन्तं पपुंरिं पुण्यमच्छं। हस्तः प्रयच्छत्वमृतं वसीयः। दक्षिणेन प्रतिगृणीम एनत्। दातारमद्य संविता विदेय। यो नो हस्ताय प्रसुवाति यज्ञम्। त्वष्टा नक्षत्रमभ्येति चित्राम्। सुभं संसं युवति रोचमानाम्॥९॥

निवेशयन्नमृतान्मर्त्यांश्च। रूपाणि पिंशन्भुवनानि विश्वा। तन्नस्त्वष्टा तदु चित्रा विचष्टाम्। तन्नक्षत्रं भूरिदा अस्तु मह्यम्। तन्नः प्रजां वीरवतीं सनोतु। गोभिर्नो अश्वैः समनक्तु यज्ञम्। वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्ठ्याम्। तिग्मशृङ्गो वृषभो रोरुवाणः। समीरयन्भुवना मातरिश्वा। अप द्वेषांसि नुदतामरातीः॥१०॥

तन्नो वा॒युस्तदु॒ निष्ठां शृ॒णोतु। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अस्तु॑
मह्य॑म्। तन्नो दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु काम॑म्। यथा॒
तरे॑म दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। दूर॑म॒स्मच्छ॑त्र॒वो यन्तु॑ भी॒ताः।
तदिन्द्रा॑ग्नी कृणु॒तान्तद्वि॑शा॒खे। तन्नो दे॒वा अनु॑मदन्तु य॒ज्ञम्।
प॒श्चात्पु॒रस्ता॒दभ॑यन्नो अस्तु। नक्ष॑त्राणा॒मधि॑पती॒ विशा॑खे।
श्रेष्ठा॑विन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑चः शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ क्षुध॑न्नुदता॒मरा॑तिम्। पूर्णा॑
प॒श्चादु॒त पूर्णा॑ पु॒रस्ता॑त्। उन्म॑ध्यतः पौ॒र्णमा॒सी जि॑गाय।
तस्या॑न्दे॒वा अधि॑ सं॒वस॑न्तः। उ॒त्तमे॑ नाकं इ॒ह मा॑दयन्ताम्।
पृ॒थ्वी सु॒वर्चा॑ यु॒वतिः॑ स॒जोषा॑ः। पौ॒र्णमा॒स्युद॑गाच्छोभ॑माना।
आ॒प्या॒यय॑न्ती दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। उ॒रुन्दु॑हां यज॑मानाय
य॒ज्ञम्॥१२॥

चित्र॑भानुर्यज॑माने दधातु ह॒विर्नः॒ पाथ॑श्चेतो॑ जुषन्ता॒श्चेतो॑ मदे॒म रोच॑माना॒मरा॑तीर्गो॒पौ य॒ज्ञम्॥[१]

ऋ॒द्ध्यास्म॑ ह॒व्यैर्नम॑सोप॒सद्य॑। मि॒त्रन्दे॒वं मि॒त्रधे॑यं नो अस्तु।
अ॒नूरा॒धान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। श॒त॒ज्जीवे॑म श॒रदः॒ सर्वा॑राः।
चि॒त्रं नक्ष॑त्र॒मुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। अ॒नूरा॒धास॒ इति॑ यद्वद॑न्ति।
तन्मि॒त्र ए॑ति प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑। हि॒र॒ण्ययै॑र्वित॑तैर॒न्तरि॑क्षे।
इन्द्रो॑ ज्येष्ठामनु॒ नक्ष॑त्रमेति। यस्मि॑न्वृ॒त्रं वृ॒त्रतू॑र्ये त॒तार॑॥१३॥

तस्मि॑न्व॒यम॒मृत॑न्दुहा॒नाः। क्षुध॑न्तरे॒म दुरि॑ति॒न्दुरि॑ष्टिम्।
पु॒र॒न्द॒राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवे॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑।

इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्गुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय
लोकम्। मूलं प्रजां वीरवतीं विदेय। पराच्येतु निर्ऋतिः
पराचा। गोभिर्नक्षत्रं पशुभिः समंक्तम्। अहर्भूयाद्यजमानाय
मह्यम्॥१४॥

अहर्नो अद्य सुविते दधातु। मूलं नक्षत्रमिति यद्वदन्ति। पराचीं
वाचा निर्ऋतिनुदामि। शिवं प्रजायै शिवमस्तु मह्यम्।
या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या अन्तरिक्ष उत
पार्थिवीर्याः। यासामषाढा अनुयन्ति कामम्। ता न आपः
शः स्योना भवन्तु। याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः।
याश्च वैशन्तीरुत प्रासचीर्याः॥१५॥

यासामषाढा मधु भक्षयन्ति। ता न आपः शः स्योना भवन्तु।
तन्नो विश्वे उप शृण्वन्तु देवाः। तदषाढा अभिसंयन्तु यज्ञम्।
तन्नक्षत्रं प्रथतां पशुभ्यः। कृषिर्वृष्टिर्यजमानाय कल्पताम्।
शुभ्राः कन्या युवतयः सुपेशसः। कर्मकृतः सुकृतो वीर्यावतीः।
विश्वान्देवान् हविषा वर्धयन्तीः। अषाढाः काममुप यान्तु
यज्ञम्॥१६॥

यस्मिन्ब्रह्माऽभ्यजयत्सर्वमेतत्। अमुं च लोकमिदम् च
सर्वम्। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विजित्य। श्रियन्दधात्वहणीयमानम्।
उभौ लोकौ ब्रह्मणा सञ्जितेमौ। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विचष्टाम्।
तस्मिन्वयं पृतनाः सञ्जयेम। तन्नो देवासो अनुजानन्तु

कामम्। शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम्। पुण्यामस्या
उपशृणोमि वाचम्॥१७॥

महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेना९ हविषा यजामः।
त्रेधा विष्णुरुरुगायो विचक्रमे। महीन्दिवं पृथिवीमन्तरिक्षम्।
तच्छ्रोणैति श्रवं इच्छमाना। पुण्यं श्लोकं यजमानाय
कृण्वती। अष्टौ देवा वसंवः सोम्यासः। चतस्रो देवीरजराः
श्रविष्ठाः। ते यज्ञं पान्तु रजसः परस्तात्। संवत्सरीणाममृतं
स्वस्ति॥१८॥

यज्ञं नः पान्तु वसंवः पुरस्तात्। दक्षिणतोऽभियन्तु श्रविष्ठाः।
पुण्यं नक्षत्रमभि संविशाम। मा नो अरातिरघशः साऽगन्।
क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः। नक्षत्राणां शतभिषग्वसिष्ठः।
तौ देवेभ्यः कृणुतो दीर्घमायुः। शतं सहस्रां भेषजानि धत्तः।
यज्ञं नो राजा वरुण उपयातु। तन्नो विश्वे अभि संयन्तु
देवाः॥१९॥

तन्नो नक्षत्रं शतभिषग्जुषाणम्। दीर्घमायुः प्रतिरद्वेषजानि।
अज एकपादुदगात्पुरस्तात्। विश्वा भूतानि प्रतिमोदमानः।
तस्य देवाः प्रसवं यन्ति सर्वे। प्रोष्ठपदासो अमृतस्य गोपाः।
विभ्राजमानः समिधान उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्धाम्।
तं सूर्यं देवमजमेकपादम्। प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति
सर्वे॥२०॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्। तं
 ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति सर्वे।
 चत्वार एकमभिकर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान् वदन्ति।
 ते बुध्नियं परिषद्यः स्तुवन्तः। अहिः रक्षन्ति नमसोपसद्यः।
 पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा वाजबस्त्यौ॥ २१॥

इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां यज्ञम्।
 क्षुद्रान्पशून् रक्षतु रेवती नः। गावो नो अश्वाः अन्वेतु
 पूषा। अन्नः रक्षन्तौ बहुधा विरूपम्। वाजः सनुतां
 यजमानाय यज्ञम्। तदश्विनावश्वयुजोपयाताम्। शुभङ्गमिष्टौ
 सुयमेभिरश्वैः। स्वं नक्षत्रं हविषा यजन्तौ। मध्वा सम्पृक्तौ
 यजुषा समक्तौ॥ २२॥

यौ देवानां भिषजौ हव्यवाहौ। विश्वस्य दूतावमृतस्य
 गोपौ। तौ नक्षत्रं जुजुषाणोपयाताम्। नमोऽश्विभ्यां
 कृणुमोऽश्वयुग्भ्याम्। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। तद्यमो
 राजा भगवान् विचष्टाम्। लोकस्य राजा महतो महान्
 हि। सुगन्नः पन्थामभयं कृणोतु। यस्मिन्नक्षत्रे यम एति
 राजा। यस्मिन्नेनमभ्यषिञ्चन्त देवाः। तदस्य चित्रं हविषा
 यजाम। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। निवेशनी यत्तै देवा
 अदधुः॥ २३॥

ततार मह्यं प्रासचीर्या यान्तु यज्ञं वाचः स्वस्ति देवा अनुयन्ति सर्वे वाजबस्त्यौ समक्तौ

देवास्त्रीणि च॥ _____ [२]

नवो॑नवो भवति॒ जाय॑मानो॒ यमा॑दित्या अ॒श्शुमा॑प्याय॒यन्ति॑।
 ये वि॒रूपे॑ सम॑नसा सं॒व्यय॑न्ती। स॒मा॒नन्त॑न्तु॒ परि॑तात॒ना तै॑।
 वि॒भू प्र॒भू अ॑नु॒भू वि॒श्वतो॑ हुवे। ते नो॒ नक्ष॑त्रे ह॒वमा॑गमेतम्।
 व॒यन्दे॑वी ब्रह्म॑णा संविदा॒नाः। सु॒रत्ना॑सो दे॒ववी॑ति॒न्दधा॑नाः।
 अ॒होरा॑त्रे ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। अति॑ पा॒प्मान॑मति॒ मुक्त्वा॑ गमेम।
 प्रत्यु॑वदृश्याय॒ती॥ २४॥

व्यु॒च्छन्ती॑ दुहि॒ता दि॒वः। अ॒पो म॒ही वृ॑णुते चक्षु॑षा।
 तमो॒ ज्योति॑ष्कृणोति सून॑री॒। उदु॑स्त्रियाः सच॑ते सूर्यः॑।
 सचा॑ उ॒द्यन्नक्ष॑त्रमर्चि॒मत्। तवे॑दु॒षो व्यु॑षि सूर्य॑स्य च। सं
 भ॒क्तेन॑ गमेमहि। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमर्चि॒मत्। भा॒नुम॑त्तेज॒ उच्च॑रत्।
 उप॑य॒ज्ञमि॒हाग॑मत्॥ २५॥

प्र नक्ष॑त्राय दे॒वाय॑। इन्द्रा॒येन्दु॑श्च ह॒वाम॑हे। सनः॑ सवि॒ता
 सु॑वत्स॒निम्। पु॒ष्टिदा॑ वी॒रव॑त्तमम्। उदु॑त्यश्चि॒त्रम्। अदि॑तिर्न
 उरु॑ष्यतु म॒हीमू॒ षु मा॑तरम्। इ॒दं वि॑ष्णुः प्रतद्वि॒ष्णुः।
 अ॒ग्निर्मू॑र्धा भुवः॑। अनु॑नो॒ऽद्यानु॑मतिर॒न्विद॑नुमते॒ त्वम्।
 ह॒व्यवा॑ह॒श्च स्वि॑ष्टम्॥ २६॥

आय॒त्यंग॑म॒त्स्वि॑ष्टम्॥ _____ [३]

अ॒ग्निर्वा अ॑कामयत। अ॒न्नादो॑ दे॒वाना॑श्च॒स्यामि॑ति॒। स
 ए॒तम॑ग्नये कृ॒त्तिका॑भ्यः पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। ततो॒
 वै सो॑ऽन्नादो दे॒वाना॑मभवत्। अ॒ग्निर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दः। यथा॑ ह॒

वा अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मन्ना॒दः। ए॒व॑ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्या॑णां भवति।
 य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 अ॒ग्नये॑ स्वाहा॒ कृत्तिका॑भ्यः स्वाहा॑। अ॒म्बायै॑ स्वाहा॑ दु॒लायै॑
 स्वाहा॑। नि॒त॒त्यै स्वाहा॑ऽभ्रय॑न्त्यै स्वाहा॑। मे॒घय॑न्त्यै स्वाहा॑
 व॒र॒षय॑न्त्यै स्वाहा॑। चु॒पु॒णीका॑यै स्वाहेति॑॥२७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
 तासा॑ं रोहि॒णीम॒भ्य॒ध्याय॑त्। सोऽ॒काम॑यत। उप॒ मा वर्ते॑त।
 समे॑नया गच्छे॒येति॑। स ए॒तं प्र॒जाप॑तये रोहि॒ण्यै च॑रुं
 निर॑वपत्। ततो॒ वै सा तमु॑पावर्तत। समे॑नयागच्छत। उप॑ ह॒
 वा ए॑नं प्रि॒यमा॑वर्तते। सं प्रि॒येण॑ गच्छते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
 यज॑ते। य उ॑चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑
 रोहि॒ण्यै स्वाहा॑। रोच॑मानायै स्वाहा॑ प्र॒जाभ्यः॑ स्वाहेति॑॥२८॥

सोमो॒ वा अ॑कामयत। ओष॑धीना॑ं रा॒ज्यम॒भिज॑येयमिति॑। स
 ए॒त॑ं सोमा॑य मृ॒गशी॒र्षाय॑ श्यामा॒कं च॑रुं पय॑सि निर॑वपत्।
 ततो॒ वै स ओष॑धीना॑ं रा॒ज्यम॒भ्य॒जय॑त्। सु॒मा॒नाना॑ं ह॒
 वै रा॒ज्यम॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑।
 सोऽ॒त्र जु॑होति। सोमा॑य स्वाहा॑ मृ॒गशी॒र्षाय॑ स्वाहा॑।
 इ॒न्व॒काभ्यः॑ स्वाहा॑ोष॑धीभ्यः स्वाहा॑। रा॒ज्याय॑ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै
 स्वाहेति॑॥२९॥

रु॒द्रो वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्यामिति॑। स ए॒त॑ं रु॒द्राया॑र्द्रायै
 प्रै॒व्य॑ङ्ग॒वं च॑रुं पय॑सि निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शुमान॑भवत्।

प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। रु॒द्राय॑ स्वाहाऽ॒र्द्रायै॑ स्वाहा॑।
पि॒न्व॑मा॒नायै॑ स्वाहा॑ प॒शुभ्यः॑ स्वाहेति॑॥ ३० ॥

ऋ॒क्षा वा इ॒यम॑लो॒मका॑ऽऽसीत्। साऽका॑मयत।
ओष॑धीभिर्वन॒स्पति॑भिः प्रजा॑येयेति॑। सैतम॑दित्यै पुन॑र्वसुभ्यां
च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वा इ॒यमो॑ष॒धीभिर्वन॑स्पति॑भिः प्राजा॑यत।
प्रजा॑यते ह॒ वै प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒दित्यै॑ स्वाहा॒ पुन॑र्वसुभ्याम्।
स्वाहा भू॒त्यै स्वाहा॑ प्रजा॒त्यै स्वाहेति॑॥ ३१ ॥

बृ॒ह॒स्पति॑र्वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्मव॑र्चसी स्या॒मिति॑। स ए॒तं
बृ॒ह॒स्पत॑ये ति॒ष्याय॑ नैवा॒रं च॒रुं प॑र्यसि निर॑वपत्। ततो॒ वै स
ब्र॒ह्मव॑र्चस्य॑भवत्। ब्र॒ह्मव॑र्चसी ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। बृ॒ह॒स्पत॑ये
स्वाहा॑ ति॒ष्याय॑ स्वाहा॑। ब्र॒ह्मव॑र्चसाय॑ स्वाहेति॑॥ ३२ ॥

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वाः सर्पे॑भ्य॒ आश्रे॑षाभ्य॒ आज्ये॑
कर॑म्भन्निर॑वपन्। ताने॒ताभि॑रे॒वदे॒वता॑भि॒रुपा॑नयन्। ए॒ताभि॑र॒ह
वै दे॒वता॑भिर्द्वि॒षन्तं॑ भ्रातृ॒व्यमु॑प॒नय॑ति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। सर्पे॑भ्यः स्वाहा॑ऽऽश्रे॑षाभ्यः
स्वाहा॑। द॒न्द्र॒शूके॑भ्यः स्वाहेति॑॥ ३३ ॥

पि॒तरो॑ वा अ॑कामयन्त। पि॒तृ॒लो॒कं ऋ॑ध्रुया॒मेति॑। त ए॒तं
पि॒तृ॒भ्यो म॒घाभ्यः॑ पुरो॒डाश॑ ष॒ट्क॑पालं निर॑वपन्। ततो॒ वै ते

पितृलोक आर्ध्वन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः। स्वाहाऽनघाभ्यः स्वाहागदाभ्यः। स्वाहाऽरुन्धतीभ्यः स्वाहेति॥३४॥

अर्यमा वा अंकामयत। पशुमान्स्यामिति। स एतमर्यम्णे फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अर्यम्णे स्वाहा फल्गुनीभ्याः स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥३५॥

भगो वा अंकामयत। भगी श्रेष्ठी देवानां स्यामिति। स एतं भगाय फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स भगी श्रेष्ठी देवानामभवत्। भगी ह वै श्रेष्ठी संमानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। भगाय स्वाहा फल्गुनीभ्याः स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहेति॥३६॥

सविता वा अंकामयत। श्रन्मै देवा दधीरन्। सविता स्यामिति। स एतं सवित्रे हस्ताय पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपदाशूनां व्रीहीणाम्। ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अदधत। सविताऽभवत्। श्रद्धेवा अस्मै मनुष्या दधते। सविता संमानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सवित्रे स्वाहा हस्ताय। स्वाहा ददते स्वाहा पृणते। स्वाहा प्रयच्छते स्वाहा प्रतिगृभ्णते स्वाहेति

॥३७॥

त्वष्टा वा अकामयत्। चित्रं प्रजां विन्देयेति। स एतन्त्वष्ट्रे चित्रायै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत्। चित्रं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा चित्रायै स्वाहा। चित्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत्। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतद्वायवे निष्पायै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निर्वपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्पायै स्वाहा। कामचाराय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठं देवानामभिजयेवेति। तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठं देवानामभ्यजयताम्। श्रेष्ठं ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विशाखाभ्यां स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी। काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं

सकाम॒ उप॑नमति। येन॒ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽ॒त्र जु॑होति।
पौ॒र्णमा॒स्यै स्वाहा॒ कामा॑य॒ स्वाहाऽऽग॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिषोडश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नव
पितर एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या
अष्टौ पञ्चदश॥

[४]

मि॒त्रो वा अ॑कामयत। मि॒त्र॒धेय॑मेषु लो॒केष्व॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तं मि॒त्राया॑नूरा॒धेभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स
मि॒त्र॒धेय॑मेषुलो॒केष्व॒भ्यज॑यत्। मि॒त्र॒धेय॑ ह॒ वा ए॒षु
लो॒केष्व॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। मि॒त्राय॑ स्वाहाऽनूरा॒धेभ्यः॑ स्वाहा॑।
मि॒त्र॒धेया॑य॒ स्वाहाऽभिज॑ित्यै॒ स्वाहेति॑॥४२॥

इन्द्रो॒ वा अ॑कामयत। ज्यैष्ठ्यं॑ दे॒वाना॑म॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तमिन्द्रा॑य ज्येष्ठायै॑ पुरो॒डाश॑मेकादशकपालं
निर॑वपन्म॒हार्त्री॑हीणाम्। ततो॒ वै स ज्यैष्ठ्यं॑ दे॒वाना॑म॒भ्यज॑यत्।
ज्यैष्ठ्य॑ ह॒ वा स॑मा॒नाना॑म॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। इन्द्रा॑य॒ स्वाहा॑
ज्येष्ठायै॑ स्वाहा॑। ज्येष्ठाय॑ स्वाहा॒भिज॑ित्यै॒ स्वाहेति॑॥४३॥

प्र॒जाप॑ति॒र्वा अ॑कामयत। मूलं॑ प्र॒जां वि॑न्देयेति॑। स ए॒तं
प्र॒जाप॑तये॒ मूला॑य च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स मूलं॑
प्र॒जाम॑विन्दत। मूल॑ ह॒ वा प्र॒जां वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। प्र॒जाप॑तये॒

स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्गाममभिजयेमेति।
ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै ताः
समुद्रङ्गाममभ्यजयन्। समुद्रं ह वै काममभिजयति। य
एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अद्भ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय
स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपज्य्यं जयेमेति। त
एतं विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै
तैऽनपज्य्यमजयन्। अनपज्य्यं ह वै जयति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। अनपज्य्याय स्वाहा
जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति।
तदेतं ब्रह्मणेऽभिजिते चरुं निरवपत्। ततो वै
तद्ब्रह्मलोकमभ्यजयत्। ब्रह्मलोकं ह वा अभिजयति। य
एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै
स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत। पुण्यं श्लोकं शृण्वीय। न मा
पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतं विष्णवे श्रोणायै

पुरोडाशत्रिकपालत्रिरवपत्। ततो वै स पुण्यः
 श्लोकमशृणुत। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यं ह
 वै श्लोकं शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
 विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय
 स्वाहेति॥४८॥

वसवो वा अकामयन्त। अग्रं देवतानां परीयामेति। त एतं
 वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। ततो वै
 तेऽग्रं देवतानां परीयन्। अग्रं ह वै समानानां पर्येति। य
 एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
 वसुभ्यः स्वाहा श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा। अग्राय स्वाहा परीत्यै
 स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अकामयत। दृढोऽशितिलः स्यामिति।
 स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं
 दशकपालं निरवपत्कृष्णानां ब्रीहीणाम्। ततो वै स
 दृढोऽशितिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशितिलो भवति।
 य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
 जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः
 स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति।
 स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स

तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति।
य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अजायैकपदे स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा। तेजसे स्वाहा
ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥५१॥

अहिर्वै बुध्रियोऽकामयत। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति। स
एतमहये बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं
निरवत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै
प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा।
प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अकामयत। पशुमान्तस्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै
चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै
भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
जुहोति। पूष्णे स्वाहा रेवत्यै स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरो स्यावेति।
तावेतमश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपालं निरवपताम्।
ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा
अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। अश्विभ्यां स्वाहाऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा।
श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

यमो वा अकामयत। पितृणां राज्यमभिजयेयमिति। स

ए॒तं य॒माया॑प॒भर॑णीभ्यश्च॒रुं निर॑पवत्। ततो॒ वै स पि॑तृणां
रा॒ज्यम॒भ्य॑जयत्। स॒मा॒नानां॑ ह॒ वै रा॒ज्यम॒भि ज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति।
य॒माय॑ स्वाहा॑ऽप॒भर॑णीभ्यः स्वाहा॑। रा॒ज्याय॑ स्वाहा॒भिजि॑त्यै
स्वाहेति॑॥५५॥

अथै॒तद॑मा॒वास्या॑या॒ आज्यं॑ निर्वपति। कामो॒ वा अ॑मा॒वास्या॑।
काम॑ आज्यम्। कामे॒नैव॑ काम॒ः स॒म॒र्धय॑ति। क्षि॒प्रमे॑न॒ः
स॒काम॑ उप॑नमति। येन॒ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽत्र॑ जुहोति।
अ॒मा॒वास्या॑यै स्वाहा॒ कामा॑य॒ स्वाहाऽऽग॑त्यै स्वाहेति॑॥५६॥

मित्र॑ इन्द्रः प्रजापति॑दशं दशाप॑ एकादश॑ विश्वे॑ ब्रह्म॑ दशदश॑ विष्णु॑स्त्रयोदश॑ वस॑व इन्द्रो॑ऽजोऽहिर्वै
बुध्नियः॑ पूषा॑ऽश्विनौ॑ य॒मो दशं॑ दशाथै॒तद॑मा॒वास्या॑या अ॒ष्टौ पञ्च॑दश॥ ————— [५]

च॒न्द्रमा॑ वा अ॑कामयत्। अ॒होरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्सं॑वत्स॒रमा॑प्त्वा
च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यं स॒लो॒कता॑माप्नुयामि॑ति। स ए॒तश्च॒न्द्रम॑से
प्रती॑दृश्यायै पुरो॒डाशं॑ पञ्चदशकपालं॑ निर॑वपत्। ततो॒
वै सोऽहो॑रा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्सं॑वत्स॒रमा॑प्त्वा।
च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यं स॒लो॒कता॑माप्नोत्। अ॒होरा॒त्रान्
ह॒ वा अ॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्सं॑वत्स॒रमा॑प्त्वा। च॒न्द्रम॑सः
सायु॑ज्यं स॒लो॒कता॑माप्नोति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। च॒न्द्रम॑से स्वाहा॑ प्रती॑दृश्यायै
स्वाहा॑। अ॒होरा॒त्रेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽर्धमा॑सेभ्यः स्वाहा॑। मा॒सेभ्यः॑
स्वाह॑र्तुभ्यः स्वाहा॑। सं॒वत्स॒राय॑ स्वाहेति॑॥५७॥

अ॒हो॒रा॒त्रे वा अ॑कामयेताम्। अत्य॑हो॒रा॒त्रे मु॑च्येवहि। न
ना॑वहो॒रा॒त्रे आ॑प्नुयाता॒मिति॑। ते ए॒तम॑हो॒रा॒त्राभ्या॑ च॒रुं
नि॒र॒व॒प॒ताम्। द्वा॒याना॑ व्रीही॒णाम्। शु॒क्लाना॑ च कृ॒ष्णाना॑ च।
स॒वा॒त्योर्दु॒ग्धे। श्वे॒तायै॑ च कृ॒ष्णायै॑ च। ततो॒ वै ते अत्य॑हो॒रा॒त्रे
अ॑मुच्येते। नैनै॑ अहो॒रा॒त्रे आ॑प्नुताम्। अति॑ ह॒ वा अ॑हो॒रा॒त्रे
मु॑च्यते। नैन॑महो॒रा॒त्रे आ॑प्नुतः। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ह्ने स्वा॒हा रा॒त्रियै॑ स्वा॒हा।
अति॑मु॒क्त्यै स्वा॑हेति॥५८॥

उ॒षा वा अ॑कामयत। प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ स्या॒मिति॑।
सै॒तमु॒षसे॑ च॒रुं नि॒र॒व॒प॒त्। ततो॒ वै सा प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑
सु॒भगा॑ऽभवत्। प्रि॒यो ह॒ वै सं॒मा॒नाना॑ः सु॒भगा॑ भवति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
उ॒षसे॑ स्वा॒हा व्यु॑ष्ट्यै॒ स्वाहा॑। व्यू॒षुष्यै॑ स्वा॒हा व्यु॑च्छन्त्यै॒ स्वाहा॑।
व्यु॑ष्टायै॒ स्वाहे॑ति॥५९॥

अथै॒तस्मै॑ नक्ष॑त्राय च॒रुनि॑र्वपति। यथा॒ त्वन्दे॑वाना॒मसि॑।
ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्याणां॑ भूयास॒मिति॑। यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॑वाना॒म्।
ए॒व॑ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। नक्ष॑त्राय॒ स्वाहा॑दे॒ष्यते
स्वाहा॑। उ॒द्य॒ते स्वा॑होदि॒ताय॑ स्वाहा॑। हर॑से॒ स्वाहा॑ भर॑से
स्वाहा॑। भ्राज॑से॒ स्वाहा॑ तेज॑से॒ स्वाहा॑। तप॑से॒ स्वाहा॑
ब्र॒ह्मव॑र्चसाय॒ स्वाहे॑ति॥६०॥

सूर्यो वा अकामयत्। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा स्यामिति। स
एत९ सूर्याय नक्षत्रेभ्यश्चरुं निर्वपत्। ततो वै स नक्षत्राणां
प्रतिष्ठाऽभवत्। प्रतिष्ठा ह वै समानानां भवति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सूर्याय
स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहा। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६१॥

अथैतमदित्यै चरुं निर्वपति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
प्रतिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा प्रतिष्ठायै
स्वाहेति॥६२॥

अथैतं विष्णवे चरुं निर्वपति। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ एवान्ततः
प्रतिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा यज्ञाय स्वाहा।
प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६३॥

चन्द्रमाः पञ्चदशाहोरात्रे सप्तदशोषा एकादशाथैतस्मै नक्षत्राय त्रयोदश सूर्यो दशाथैतमदित्यै
पञ्चाथैतं विष्णवे षट्स (सविताऽऽशूनां ब्रीहीणामिन्द्रो महर्ब्रीहीणामिन्द्रः कृष्णानां ब्रीहीणामहोरात्रे
द्वयानां ब्रीहीणाम्। पितरुष्पद्वैपाल९ सविता द्वादशकपालमिन्द्राग्नी एकादशकपालमिन्द्र
एकादशकपालमिन्द्रो दशकपालं विष्णुस्त्रिकपालमहिर्भूमिकपालमश्विनौ द्विकपालश्चन्द्रमाः
पञ्चदशकपालमग्निस्त्वष्टा वसवोऽष्टाकपालमन्यत्र चरुम्। रुद्रोऽर्यमा पूषा पशुमान्तस्या९ सोमो
रुद्रो बृहस्पतिः पर्यसि वायुः पयः सोमो वायुरिन्द्राग्नी मित्र इन्द्र आपो ब्रह्म यमोऽभिर्जित्यै
त्वष्टा प्रजापतिः प्रजायै पौर्णमास्या अमावास्याया अगत्यै विश्वे जित्या अश्विनौ श्रुत्यै।
ब्रह्म तदेतं विष्णुः स एतं वायुः स एतदापस्ताः। पितरो विश्वे वसवोऽकामयन्त मेति
त एतन्निरवपन्। आपोऽकामयन्त मेति ता एतन्निरवपन्। इन्द्राग्नी अश्विनावकामयेतां वेति
तावेतन्निरवपताम्। अहोरात्रे वा अकामयेतामिति ते एतन्निरवपताम्। अन्यत्राकामयतेति स

ए॒तन्निर॑वपत्। इन्द्रा॒ग्नी श्रैष्ठ॑मिन्द्रो ज्यैष्ठ॑मिन्द्रो दृ॒ढः। अ॒हिः सूर्यो॑ऽदि॒त्यै वि॒ष्णवे॑ प्र॒तिष्ठा॑यै।
सोमो॑ य॒मः संमा॑नाना॒म्। अ॒ग्निर्नो॑ रीरिषद॒न्यत्र॑ रीरिषः ॥)॥ ————— [६]

अ॒ग्निर्न॑ ऋ॒ध्यास्म॑ नवो॑नवोऽग्नि॒र्मित्र॑श्चन्द्रमा॒ष्पट्॥६॥

अ॒ग्निर्न॑स्तन्नो॑ वा॒युरहि॑र्बु॒ध्निय॑ ऋ॒क्षा वा इ॒यमथै॑तत्पो॒र्णमा॑स्या अ॒जो वा
एक॑पा॒त्सूर्य॑स्त्रि॒षष्टिः॥६३॥

अ॒ग्निर्नः॑ पातु प्र॒तिष्ठा॑यै स्वा॒हेति॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्रह्म॑ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॑ख्या व॒त्सान॑पाकरोति।
ब्रह्म॑णै॒वैना॑न॒पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः पु॒शवः॑॥१॥
तस्मा॑त्रीणि॒त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॑ख्या गाः प्रा॒र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वत॑या प्रा॒र्पय॑ति।
यङ्का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑। अ॒प॒र्णान्त॑स्मै शुष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्का॒मये॑त पशु॒मान्त॑स्या॒दिति॑।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥
यत्प्रा॑ची॒मा ह॑रेत्। दे॒वल॑ोक॒मभि॑ ज॒येत्। यदु॑दी॒चीं
मनु॑ष्यलो॒कम्। प्रा॒चीमु॑दी॒चीमा॑ ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भिजि॑त्यै।
इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॒माने॑ दधाति। वा॒यवः॑
स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्ष॒स्याध्य॑क्षाः। अ॒न्तरि॑क्ष॒दे॒वत्याः॑
खलु॑ वै पु॒शवः॑॥३॥

वा॒यव॑ ए॒वैना॑न्प॒रि द॑दाति। प्र वा ए॒नाने॑तदा क॑रोति। यदा॑हं।
वा॒यवः॑ स्थे॒त्युपा॑यवः स्थे॒त्याह॑। यज॑माना॒यैव॑ प॒शूनु॑प॒
ह्वय॑ते। दे॒वो वः॑ स॒विता॑ प्रा॒र्पय॑त्वित्या॒हु प्र॑सू॒त्यै। श्रेष्ठ॑तमा॒य
कर्म॑ण॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि॑ श्रेष्ठ॑तम॒ङ्कर्म॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।

आप्यायध्वमग्नि॒या दे॒वभा॒गमि॒त्याह॥४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नु॒ष्येभ्य॑श्चाप्यायन्त। दे॒वेभ्य॑ ए॒वेना॒
इन्द्रा॑याप्यायति। ऊ॒र्ज॑स्वतीः प॒य॑स्वतीरि॒त्याह। ऊ॒र्ज॑ः हि
प॒यः स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इ॒त्याह॒ प्रजा॑त्यै।
मा वः स्तेन॑ ई॒शत॒ माऽघ॑श॒स इ॒त्याह॒ गुप्त्यै॑। रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः
परि॑ वो वृ॒णक्त्वि॒त्याह। रु॒द्रादे॒वैनो॑स्त्रायते। ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ
स्यात॑ ब॒ह्वीरि॒त्याह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः के॒रोति॥५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह। प॒शूना॑ङ्गोपी॒थाय॑। तन्मा॑त्सायं
प॒शव॒ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृ॒त्या
अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्रर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः। उ॒परी॑व
निद॑धाति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑
सम॑ष्ठ्यै॥६॥

प॒शवः॑ करोति प॒शवो॑ दे॒वभा॒गमि॒त्याह॒ करोति॑ नव॑ च॥ [१]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इ॒त्य॑श्चप॒र॒शुमा॑दत्ते प्रसू॒त्यै।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मि॒त्याह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्यामि॒त्याह॒ यत्यै॑। यो वा ओष॑धीः
पर्व॑शो वेद॑। नैनाः स हि॑नस्ति। प्र॒जाप॑तिर्वा ओष॑धीः
पर्व॑शो वेद॑। स ए॒ना न हि॑नस्ति। अ॒श्वप॑र्श्वा ब॒र्हि॒रच्छै॑ति।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः स॒योनि॑त्वाय॥७॥

ओष॑धीना॒महि॑सायै। य॒ज्ञस्य॑ घोष॒दसी॑त्याह। यज॑मान

ए॒व र॒यि॒न्द॒धाति॑ । प्र॒त्यु॒ष्टं र॒क्षः प्र॒त्यु॒ष्टा अ॒रा॒तय॑ इत्या॒ह ।
 र॒क्ष॑सा॒मप॑ह॒त्यै । प्रे॒यम॑गा॒द्विष॑णां ब॒र्हिर॑च्छे॒त्याह॑ । वि॒द्या
 वै धि॒षणा॑ । वि॒द्ययै॑वैन॒दच्छै॑ति । म॒नु॒ना कृ॒ता स्व॒धया॑
 वि॒त॒ष्टे॒त्याह॑ । मा॒न॒वी हि प॒र्शुः स्व॒धाकृ॑ता ॥८॥

त आ॒व॑ह॒न्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दि॒त्याह॑ । शु॒श्रु॒वांसो॑ वै
 क॒वयः॑ । य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त् । मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते॑ । अथो
 यदे॒तदु॒क्ता यतः॑ कु॒तश्चा॑ ह॒रति॑ । तत्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति ।
 दे॒वेभ्यो॑ जु॒ष्टमि॒ह ब॒र्हि॒रास॑द इत्या॒ह । ब॒र्हिषः॑ स॒मृ॒द्धौ ।
 क॒र्म॒णोऽन॑परा॒धाय॑ । दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म॒सीत्या॑ह ॥९॥

यद्वा इ॒दङ्किं॑ च । तदे॒वानां॑ परि॒षूत॑म् । अथो॒ यथा॑ व॒स्य॑से
 प्र॒ति॒प्रो॒च्याहे॒दं क॑रिष्यामी॒ति । ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑
 प्र॒ति॒प्रो॒च्यं ब॒र्हि॒र्दा॑ति । आ॒त्म॒नोऽहि॑सा॒यै । याव॑तः
 स्त॒म्बान्प॑रि॒दि॒शेत् । यत्तेषा॑मु॒च्छि॒ष्यात् । अति॑ तद्य॒ज्ञस्य॑
 रेच॑येत् । एकं॑ स्त॒म्बं परि॑दि॒शेत् । तं सर्व॑न्दा॒यात् ॥१०॥

य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॑काय । व॒र्षवृ॑द्धम॒सीत्या॑ह । व॒र्षवृ॑द्धा वा
 ओष॑धयः । दे॒व॒ब॒र्हि॒रि॒त्याह॑ । दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति ।
 मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॑र्य॒गित्या॑हाहि॑सा॒यै । प॒र्व ते
 रा॒ध्यास॑मि॒त्याह॑र्यै । आ॒च्छे॒त्ता ते॒ मा रि॑ष॒मित्या॑ह ।
 नास्या॒त्मनो॑ मी॒यते॑ । य ए॒वं वेद॑ ॥११॥

दे॒व॒ब॒र्हिः श॒तव॑ल्शं वि॒रो॒हे॒त्याह॑ । प्र॒जा वै ब॒र्हिः ।

प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्शा॒ वि व॒यं रु॑हेमेत्या॒ह।
 आ॒शिषं॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। पृ॒थि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पा॒हीत्या॑ह॒
 प्रति॑ष्ठित्यै। अयु॑ङ्गायु॒ङ्गान्मु॒ष्टीलु॑नोति। मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै।
 सु॒स॒म्भृतां॑ त्वा॒ सम्भ॑रामीत्या॒ह। ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्सम्भ॑रति॥१२॥

अदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॒त्याह॑। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॒द्रास्नां॑ करोति। इन्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इन्द्रा॒णी वा
 अग्रे॑ दे॒वता॑ना॒ं सम॑न॒ह्यता॑ साऽऽध्ना॑त्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह॑ति।
 प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॒त्स्नाव॑सन्तताः
 प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिङ्ग॑श्चा॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति।
 स ते॒ मा॒स्थादि॒त्याहा॒हिंसा॑यै। प॒श्चात्प्रा॑श्चमु॒पगू॑हति।
 प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑ं रेतो॑ धीयते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ं रेतो॑
 दधाति। इन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मु॒द्यच्छु॑ इत्या॒ह। इन्द्रि॒यमे॒व
 यज॑माने दधाति। बृह॑स्पते॑र्मूर्धा॒ हरा॑मीत्या॒ह। ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑
 बृह॑स्पतिः॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्तरि॑क्ष॒मन्वि॒हीत्या॑ह॒ गत्यै॑। दे॒वङ्ग॑म॒सीत्या॑ह।
 दे॒वाने॒वैन॑द्गमयति। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृ॒त्या
 अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व॒ नि
 द॑धाति। उ॒परी॑व॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
 सम॑ष्ट्यै॥१५॥

संयोनित्वायं स्वधाकृताऽसीत्याह दायद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिः समंष्ट्रैः॥—[२]

पूर्वेद्युरिध्माबर्हिः करोति। यज्ञमेवारभ्यं गृहीत्वोपवसति। प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अंस्रं सेताम्। यज्ञो वै प्रजापतिः। यत्सान्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे उपदधात्यप्रंस्रं साय। शुन्धध्वन्द्वेव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। मातरिश्वनो घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषां लोकानां विधृत्यै। द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता। यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह। वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवावरुन्धे। दृहंस्व मा हारित्याह धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां वा एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्यं एवैनंत्करोति। शतधारं सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वायं। त्रिवृत्पलाशशाखायान्दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः। त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वायं। साक्षात्पवित्रन्दर्भाः। प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः। तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यं ह्येतदहं। अन्नं वै चन्द्रमाः। अन्नं

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याहुं प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतः
स्वाहाकृतः स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याहुं। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याहुं।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनां च रसः सः सृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं
यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि
दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रय इमे लोकाः।
इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याहुं।
इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ
विश्वकर्मा। इमानेवैतामिलोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो
यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवेना एतदुपस्तौति।
तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते।
यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।

त्रिरा॑ह। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः। अवा॑चं य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्तराः॑।
अप॑रिमितमे॒वाव॑ रुन्धे। न दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वे
दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्॥२३॥

या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पु॒रोडा॑श॒मुखानि॑
वै ह॒वीः॑र्षि। नेत॑ इ॒तः पु॒रोडा॑शः॑ ह॒विषो॑ या॒मोऽस्ती॑ति।
का॒र्ममे॒व दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अ॒सतो॑
वा ए॒ष स॒म्भूतः॑। यच्छू॒द्रः। अ॒हवि॑रे॒व तदि॒त्याहुः॑। यच्छू॒द्रो
दो॒ग्धी॑ति॥२४॥

अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि॑ नोत्पु॒नन्ति॑। य॒दा खलु॑ वै
प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्धि॑वि॒रिति॑। स॒मृच्य॑ध्वमृतावरी॒रित्या॑ह।
अ॒पाश्चै॒वौष॑धीनां च॒ रस॑ः स॒ सृ॑जति। तस्मा॑द॒पाश्चै॒वौष॑धीनां
च॒ रस॑मुप॒जीवामः॑। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इत्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व
यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधी॑त्याह॥२५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोम॑ भक्षयित्वा। स॒वत्स॑रः
सोम॑ न पिब॑ति। पु॒नर्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॑ वै सा॑न्नाय्यम्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति।
अ॒पुन॑र्भक्ष्यो॑ऽस्य सामपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॒दध्यात्॑। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दा॒रुपा॒त्रेण॑ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि॑ सदे॒वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑साम॒प॑हत्यै। अ॒द॒स्तम॑सि॒
विष्ण॑वे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वैन॑दद॒स्तं करो॑ति।

विष्णो॑ ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑। अन॑धः सादयति।
 गर्भा॑णा॒नृत्या॑ अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः।
 उ॒परी॑व नि॒दधा॑ति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥२७॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजामित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह
 स्यात्सादयति पञ्च च॥ [३]

कर्म॑णे वा॒न्दे॒वेभ्यः॑ श॒केय॑मित्या॑ह॒ शक्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ वै
 सन्त॑तिमनु॒ प्रजाः॑ प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 विच्छि॑त्तिमनु॒ प्रजाः॑ प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 सन्त॑तिरसि य॒ज्ञस्य॑ त्वा सन्त॑त्यै स्तृ॒णामि॑ सन्त॑त्यै त्वा
 य॒ज्ञस्ये॒त्याह॑वनीया॒त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य॒ प्रजा॑यै प॒शूना॑
 सन्त॑त्यै। अ॒पः प्र॑णयति। श्र॒द्धा वा आ॑पः। श्र॒द्धामे॒वारभ्य॑
 प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्र॑णयति। य॒ज्ञो वा आ॑पः॥२८॥

य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्र॑णयति। व॒ज्रो वा
 आ॑पः। व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र॒हृत्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः
 प्र॑णयति। आ॒पो वै र॑क्षो॒घ्नीः। र॑क्ष॒साम॑प॒हत्यै॑। अ॒पः प्र॑णयति।
 आ॒पो वै दे॒वाना॑ प्रि॒यन्धाम॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धाम॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति॥२९॥

अ॒पः प्र॑णयति। आ॒पो वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति। वे॒षाय॑ त्वेत्या॑ह। वे॒षाय॑ ह्ये॒नदा॑दत्ते। प्रत्यु॑ष्टः र॑क्षः
 प्रत्यु॑ष्टा अरा॑तय॒ इत्या॑ह। र॑क्ष॒साम॑प॒हत्यै॑। धू॒रसी॑त्याह। ए॒ष

वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व
यं वयं धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति।
यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानांमसि
सस्त्रितमं पप्रितमं जुष्टतमं वह्नितमन्देवहूतममित्याह।
यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ२हंस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा
संविक्था मा त्वा हि२सिषमित्याहाहि२सायै। यद्वै किं च
वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अश्विनौ हि देवानांमध्वर्यु आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवेनां जुष्टं
निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै।
तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व२
हवी२षि निर्वपति॥३३॥

इदन्देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।

यः प॑री॒णहि॑। सु॒व॑र॒भि वि ख्ये॑षं वै॒श्वान॒र॒ज्योति॒रित्या॑ह।
 सु॒व॑रे॒वाभि वि प॑श्यति वै॒श्वान॒र॒ज्योतिः॑। द्या॒वापृ॑थि॒वी ह॒विषि॑
 गृ॒हीत॑ उद॒वेपे॑ताम्। दृ॒५ह॑न्ता॒न्दुर्या॑ द्या॒वापृ॑थि॒व्योरित्या॑ह।
 गृ॒हाणां॑ द्या॒वापृ॑थि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्विहीत्या॒ह गत्यै॑।
 अदि॑त्यास्त्वोप॒स्थे सा॑दया॒मीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॑दुप॒स्थे सा॑दयति। अ॒ग्रे ह॒व्य५ र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह गु॒त्यै॥ ३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवी५षि निर्वपति गत्यै चत्वारि
 च॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्य॑ग्नियत। तासां॑ यन्मे॒ध्यं
 य॒ज्ञिय॑५ सदे॒वमासी॑त्। तदपो॑द॒क्राम॑त्। ते द॒र्भा अ॑भवन्।
 यद्द॒र्भैर॑प उ॒त्पु॑नाति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः॑ सदे॒वा आपः॑।
 ताभि॑रे॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति। द्वा॒भ्यामु॑त्पु॒नाति॥ ३५॥

द्वि॒पाद्य॑ज॒मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। दे॒वो वः॑ स॒वितो॑त्पु॒नात्त्वित्या॑ह।
 स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति। अ॒च्छि॒द्रेण॑ प॒वित्रे॑णेत्या॒ह।
 अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वित्र॑म्। तेनै॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति।
 व॒सोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रित्या॒ह। प्रा॒णा वा आपः॑। प्रा॒णा
 व॒सवः॑। प्रा॒णा र॒श्मयः॑॥ ३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्त्सं पृ॑णक्ति। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतं
 मे क॒र्मास॑दिति। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑ कर्म भवति। प॒च्छो
 गा॑य॒त्रिया॑ त्रि॒ष्वमृ॑द्ध॒त्वाय॑। आपो॑ दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॑व

इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्॥ ३७॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह। तेनापः प्रोक्षिताः। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमभ्यामित्याह। यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥ ३८॥

अथो रक्षसामपंहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतं रक्षोऽवधूता आरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः॥ ३९॥

अस्या एवैनत्त्वचं करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥ ४०॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति।

प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह सयत्वाय। अग्नेस्तनूरसीत्याह।
अग्नेर्वा एषा तनूः। यदोषधयः। वाचो विसर्जनमित्याह।
यदा हि प्रजा ओषधीनामश्नन्ति। अथ वाचं विसृजन्ते।
देववीतये त्वा गृह्णामीत्याह॥४१॥

देवताभिरेवैनत्समर्धयति। अद्रिरसि वानस्पत्य इत्याह।
ग्रावाणमेवैनत्करोति। स इदं देवेभ्यो हव्यं सुशमि
शमिष्वेत्याह शान्त्यै। हविष्कृदेहीत्याह। य एव देवानां
हविष्कृतः। तान् ह्वयति। त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः।
इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयं सङ्घातं
जेष्मेत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादेवस्य यजमानस्यासुरघ्नी
वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽसीत्। तेऽसुरा यावन्तो
यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वदतामुपशृण्वन्
ते परा भवन्ति। उच्चैः समाहन्त वा आह विजित्यै॥४३॥

वृङ्क् एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठ एषां भवति। वर्ष्पवृद्धमसि
प्रति त्वा वर्ष्पवृद्धं वेत्त्वित्याह। वर्ष्पवृद्धा वा ओषधयः।
वर्ष्पवृद्धा इषीकाः समृद्धौ। यज्ञं रक्षांस्यनु प्राविशन्।
तान्यस्ना पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतं
रक्षः परापूता अरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षांसि निरवन्दयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्त्तवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥ [५]

अवधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनत्त्वचं
करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय।
तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा
मृगं ग्राहकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत॥४६॥

कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरधिपिनष्टि।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय। द्यावापृथिवी
सहास्ताम्। ते शम्यामात्रमेकमहर्व्येताः शम्यामात्रमेकमहः।
दिवः स्कम्भनिरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्वीत्यै। धिषणाऽसि पर्वत्या प्रति त्वा दिवः
स्कम्भनिर्वेत्त्वित्याह। द्यावापृथिव्योर्विधृत्यै॥४७॥

धिषणाऽसि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्त्वित्याह।

द्यावापृथिव्योर्धृत्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहुः
 प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहुः। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहुः यत्यै। अधिवपामीत्याहुः।
 यथादेवतमेवैनानधि वपति। धान्यमसि धिनुहि देवानित्याहुः।
 एतस्य यजुषो वीर्येण॥४८॥

यावदेका देवता कामयते यावदेका। तावदाहुतिः प्रथते। न हि
 तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावञ्जुहोति। प्राणाय त्वाऽपानाय
 त्वेत्याहुः। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
 धामित्याहुः। आयुरेवास्मिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
 प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
 प्रतिगृह्णात्वित्याहुः प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
 पिष्पाणूनि कुरुतादित्याहुः मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायत विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याहुः धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादं सेधा देवयजं वहेत्याहुः। य एवामात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मेध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धं
 रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याहुः। रक्षांस्येव निर्दहति।
 अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
 वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके

ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। ध॒र्त्रमस्यन्तरिक्षं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। ध॒रुणमसि दिवं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दिवमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति॥५१॥

धर्मासि दिशो दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दिश एवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। इमानेवैतैर्लोकान्दृ॒ष्ट॒हति। दृ॒ष्ट॒हन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः। य एवं वेद। त्रीण्यग्रे क॒पालान्युप॑दधाति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एकमग्रे क॒पालमुप॑ दधाति। एकं वा अग्रे क॒पालं पुरु॑षस्य सम्भवति॥५२॥

अथ द्वे। अथ त्रीणि। अथ चत्वारि। अथाष्टौ। तस्मादष्टाकपालं पुरुषस्य शिरः। यदेवं क॒पालान्युप॑दधाति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिं स॒ंस्करोति। आत्मानमेव तत्स॒ंस्करोति। तं स॒ंस्कृतमात्मानम्॥५३॥

अमुष्मिँल्लोकेऽनु परैति। यदष्टावुप॑दधाति। गायत्रिया तत्सम्मिताम्। यन्नव। त्रिवृता तत्। यद्विंश। विराजा तत्। यदेकादश। त्रिष्टुभा तत्। यद्वादश॥५४॥

जगत्या तत्। छन्दः सम्मितानि स उप॑दधत्कपालानि। इमाँल्लोकाननुपूर्वन्दिशो विधृत्यै दृ॒ष्ट॒हति। अथायुः प्राणान्प्रजां पशून् यजमाने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा अभितो बहुलान्करोति। चितः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्। भृगूणामङ्गिरसान्तपसा तप्यध्वमित्याह। देवतानामेवैनानि

तपसा तपति। तानि ततः सङ्स्थिते। यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयुर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दहति सम्भवति तं सङ्स्कृतमात्मानं द्वादश सङ्स्थिते त्रीणि
च॥

[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहु।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहु
यत्यै। सं वपामीत्याहु। यथादेवतमेवैनानि संवपति।
समापो अद्विरग्मत समोषधयो रसेनेत्याहु। आपो वा
ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा
एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाहु। स रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याहु। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः।
ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा
एकधा सृज्य। मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः
स्थ समद्विः पृच्यध्वमिति पर्याप्लावयति। यथा सुवृष्ट
इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै
त्वा संयौमीत्याहु। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्नयै
त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याहु व्यावृत्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याहु।
यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाहु॥५८॥

घ॒र्मोऽसि॑ वि॒श्वायु॑रित्या॒ह। वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॒माने॑ दधाति। उ॒रु
प्र॑थस्वो॒रु ते॑ य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मित्या॑ह। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑ प्रथयति। त्वचं॑ गृह्णी॒ष्वेत्या॑ह। सर्व॑मे॒वेन॒५ सत॑नुं
करोति। अथाप आ॒नीय॑ परि॒मार्ष्टि॑। मा॒५स ए॒व तत्त्वचं॑
दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒५सं छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः
॥५९॥

अ॒र्धमा॒सेऽर्ध॑मासे प्रवृ॑ज्यते। यत्पु॑रोडाशः। स ई॒श्वरो
यज॑मान॒५ शु॒चा प्र॒दहः॑। पर्य॑ग्नि करोति। प॒शुमे॒वेन॑मकः।
शान्त्या॑ अप्र॑दाहाय। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः।
अथो रक्ष॑साम॒पहत्यै॑। अ॒न्तरि॑त॒५ रक्षो॑ऽन्तरि॑ता अ॒रातय॑
इत्या॑ह॥६०॥

रक्ष॑साम॒न्तरि॑हत्यै। पु॒रोडाशं॑ वा अधि॑श्रित॒५ रक्षा॑ऽस्यजिघा॒५सन्।
दि॒वि नाको॑ नामा॒ग्नी रक्षो॑हा। स ए॒वास्मा॒द्रक्षा॒५स्यपा॑हन्।
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता श्र॑पय॒त्वित्या॑ह। सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वेन॑ऽ
श्रपयति। व॒र्षि॑ष्ठे अधि॑ नाक॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒पहत्यै॑।
अ॒ग्निस्ते॑ त॒नुवं मा॑ऽति॒धागि॑त्या॒हाऽन॑तिदाहाय। अ॒ग्ने ह॒व्य॒५
रक्ष॑स्वेत्या॒ह गु॒प्त्यै॑॥६१॥

अवि॑दहन्तः श्रपय॑तेति॒ वाचं॑ वि॒सृज॑ते। य॒ज्ञमे॒व
ह॒वी॒५ष्य॑भि॒व्याह॑त्य॒ प्रत॑नुते। पु॒रोरु॒चम॑वि॒दाहाय॑ श्रु॒त्यै
करोति। म॒स्तिष्को॑ वै पु॒रोडाशः॑। तं यन्नाभि॑ वा॒सये॑त्।

आविर्मस्तिष्कः स्यात्। अ॒भिवा॑सयति। तस्माद्ब्रु॒हा
म॒स्तिष्कः। भस्म॑नाऽभिवा॑सयति। तस्मा॑न्मा॒ऽसेना॑स्थि
छुन्न॑म्॥६२॥

वे॒देना॒भिवा॑सयति। तस्मा॒त्केशैः शिर॑श्छुन्न॑म्। अख॑लतिभावुको
भवति। य ए॒वं वेद॑। प॒शोर्वै प्र॑ति॒मा पु॑रो॒डाशः। स
नाय॑जुष्क॑मभिवा॑स्यः। वृथे॑व स्यात्। ई॒श्वरा यज॑मानस्य
प॒शवः प्रमे॑तोः। सं ब्रह्म॑णा पृ॒च्यस्वेत्या॑ह। प्रा॒णा वै
ब्रह्म॑॥६३॥

प्रा॒णाः प॒शवः। प्रा॒णैरे॒व प॒शून्त्सम्पृ॑णक्ति। न प्र॒मायु॑का
भवन्ति। यज॑मानो॒ वै पु॑रो॒डाशः। प्र॒जा प॒शवः पु॑रीषम्।
यदे॒वम॑भिघा॑रयति। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभिः सम॑र्धयति।
दे॒वा वै ह॒विर्भृ॑त्वाऽब्रु॑वन्। कस्मि॑न्नि॒दं म्र॑क्ष्याम॒ह इति॑।
सोऽग्निर॑ब्रवीत्॥६४॥

मयि॑ त॒नूः सं निध॑ध्वम्। अ॒हं व॒स्तं ज॑नयिष्यामि।
यस्मि॑न्म्रक्ष्यध्व॒ इति॑। ते दे॒वा अ॒ग्नौ त॒नूः सन्त्य॑दधत।
तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ इति॑। सोऽङ्गा॑रेणा॒पः।
अ॒भ्य॑पातयत्। तत॑ एक॒तोऽजा॑यत। स द्वितीय॑म॒भ्य॑पातयत्॥६५॥

ततो॑ द्वि॒तोऽजा॑यत। स तृतीय॑म॒भ्य॑पातयत्। तत॑स्त्रि॒तोऽजा॑यत।
यद॒द्भ्योऽजा॑यन्त। तदा॒प्याना॑माप्य॒त्वम्। यदा॒त्म॒भ्योऽजा॑यन्त।
तदा॒त्म्याना॑मात्म्य॒त्वम्। ते दे॒वा आ॒प्येष्व॑मृजत। आ॒प्या
अ॑मृजत॒ सूर्या॑भ्युदिते। सूर्या॑भ्युदि॒तः सूर्या॑भिनिमृक्ते॥६६॥

सू॒र्याभि॑नि॒मृ॒क्तः कु॒न॒खि॒निं। कु॒न॒खी श्या॒वद॑ति।
 श्या॒वद॑न्न॒ग्रदि॑धिषौ। अ॒ग्रदि॑धिषुः प॒रिवि॑त्ते। प॒रिवि॑त्तो
 वी॒र॒हणि॑। वी॒र॒हा ब्र॑ह्म॒हणि॑। तद्व॑ह्म॒हणं॑ नात्य॑च्यवत।
 अ॒न्तर्वे॑दि नि॒नय॑त्यव॒रुद्धौ॑। उ॒ल्मु॒केना॒भि गृ॑ह्णाति श्रु॒तत्वाय॑।
 श्रु॒तका॑मा इव॒ हि दे॒वाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छत्रं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यपातयत्सूर्याभिनिमृक्ते

देवाः॥ [८]

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒स॒व इति॑ स्प्यमाद॑त्ते प्रसू॑त्यै।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
 आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह॒ यत्यै॑। आद॑द इन्द्र॑स्य
 बा॒हुर॑सि॒ दक्षि॑ण॒ इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
 स॒हस्र॑भृष्टिः श॒तते॑जा॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑
 व्याच॑ष्टे। वा॒युर॑सि ति॒ग्मते॑जा॒ इत्या॑ह। तेजो॒ वै वा॒युः॥६८॥

तेजं॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वि॒षाद्वै॑ ना॒मांसुर॑ आसीत्। सोऽ॒बि॒भेत्।
 य॒ज्ञेन॑ मा दे॒वा अ॒भिभ॑विष्यन्तीति॑। स पृ॒थि॒वीम॒भ्यव॑मीत्।
 सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। अथो॒ यदिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॒
 लोहि॑तं पृथि॒वीमनु॑ व्य॒धावत्। सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। पृथि॒वि
 दे॒वय॑जनीत्या॒ह॥६९॥

मे॒ध्यामे॒वैनां॑ दे॒वय॑जनीं करोति। ओष॑ध्यास्ते मूलं॒ मा
 हि॑सि॒षमि॑त्या॒ह। ओष॑धीना॒महि॑सायै। व्र॒जं ग॑च्छ
 गो॒स्थान॑मित्या॒ह। छन्दा॑सि॒ वै व्र॒जो गो॒स्थानः॑।

छन्दाँस्येवास्मै॑ ब्रजं गोस्थानं॑ करोति। वर्षतु ते॑
द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव॑ रुन्धे। ब॒धान दे॒व
सवितः पर॒मस्या॑ परावतीत्याह॥ ७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं॑ द्वेष्टि। तावुभौ बंध्राति
पर॒मस्या॑ परावति॑ शतेन॒ पाशैः॑। योऽस्मान्द्वेष्टि॑ यं च वयं
द्विष्मस्तमतो॒ मा मौ॒गित्या॒हानि॑म्रुक्त्ये। अ॒रुरु॒र्वे नामा॑सुर
आसीत्। स पृ॒थिव्यामुप॑मुतोऽशयत्। तं दे॒वा अप॑हतोऽरुरुः
पृथिव्या इति॑ पृथिव्या अपा॑घ्नन्। भ्रातृ॒व्यो वा अ॒रुरुः।
अप॑हतोऽरुरुः पृथिव्या इति॑ यदाह॥ ७१॥

भ्रातृ॒व्यमे॒व पृ॒थिव्या अप॑हन्ति। तैऽमन्यन्त। दि॒वं वा
अ॒यमि॒तः प॑तिष्यतीति॑। तम॒रुरु॑स्ते दि॒वं माऽस्का॒निति॑ दि॒वः
पर्य॑बाधन्त। भ्रातृ॒व्यो वा अ॒रुरुः। अ॒रुरु॑स्ते दि॒वं मा स्का॒निति॑
यदाह॑। भ्रातृ॒व्यमे॒व दि॒वः परि॑बाधते। स्त॒म्बय॒जुर॑हरति।
पृथिव्या ए॒व भ्रातृ॒व्यमप॑हन्ति। द्वितीयं॑ हरति॥ ७२॥

अ॒न्तरि॑क्षादे॒वैनमप॑हन्ति। तृ॒तीयं॑ हरति। दि॒व
ए॒वैनमप॑हन्ति। तू॒ष्णीं च॑तुर्थं॑ हरति। अप॑रिमितादे॒वैनमप॑हन्ति।
असु॑राणां वा इ॒यमग्र॑ आसीत्। याव॑दासीनः परा॒पश्य॑ति।
ताव॑द्दे॒वाना॑म्। ते दे॒वा अ॑ब्रुवन्। अ॒स्त्वे॒व नोऽस्याम॑पीति॥ ७३॥

क्य॑न्नो दास्य॒थेति॑। याव॑त्स्व॒यं परि॑गृह्णी॒थेति॑। ते
वस॑व॒स्त्वेति॑ दक्षिणतः पर्य॑गृह्णन्। रु॒द्रास्त्वेति॑ प॒श्चात्।

आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तेऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।
रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं
परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितं
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवृणां करोति। मेध्यामेवेना देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राञ्चो वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची
श्रोणी। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति।
यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः
पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा
अतितिष्ठद्रक्षाः स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः
प्रजाः स्युः। स्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव
यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं
खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायता।
तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेया। चतुरङ्गुलं

खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं
करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं
पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत एव
भ्रातृव्यं निर्भज्यं। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वीं
चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या
अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्यं यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुवं च सुचंश्च सम्मृद्धि। पत्नीं
सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।

उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप
आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
स्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाहं द्वितीयं हर्तीति परिगृह्णति देव्यजनीं करोति भवन्ति
खनत्यकरेतत्कृत्वा रंक्षोघ्नोरर्पयति॥ [९]

वज्रो वै स्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षां स्पृहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
स्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्तावव नेनित्ते। आत्मानमेव
पवयते। स्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मन एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्बर्हिषां
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
प्रतिपादयति। सम्प्रत्येव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।

प्रजा बर्हिः। प्रजा ह्यात्मन् उत्तरतरा तीर्थे। ततो
मेधमुपनीय। यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रतिष्ठति
प्रजया पशुभिर्यजमानः॥८५॥

वृश्चति सादयेदिध्मः पञ्च च॥ [१०]

तृतीयस्यां देवस्याश्वपर्शुं यो वै पूर्वद्युः कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्त्सोऽपोऽवधूतन्धृष्टिर्देवस्येत्याहुः
सं वंपामि देवस्य स्यमा दंदे वज्रो वै स्यो दश॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षंसामन्तरहित्यै
द्वौ वाव पुरुषौ यददश्चन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

प्रत्युष्टं॑ रक्षः प्रत्युष्टा अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै।
अ॒ग्नेर्व॑स्तेजि॑ष्ठेन॒ तेज॑सा॒ निष्ट॑पा॒मीत्या॑ह मे॒ध्य॒त्वाय॑। सुचः॑
स॒म्मा॑र्ष्टि। सु॒वम॑ग्रै। पु॒मां॑समे॒वाभ्यः॑ स॒ंश्य॑ति मिथु॒नत्वाय॑।
अथ॑ जु॒हम्। अथो॑प॒भृत॑म्। अथ॑ ध्रु॒वाम्। अ॒सौ वै जु॒हः॥१॥
अ॒न्तरि॑क्षमु॒पभृ॑त्। पृथि॒वी ध्रु॒वा। इ॒मे वै लो॒काः सुचः॑। वृष्टिः॑
स॒म्मा॑र्जनानि। वृष्टि॒र्वा इ॒माँल्लो॒कान॑नुपूर्वं क॑ल्पयति। ते ततः॑
क्लृ॒प्ताः स॑मे॒धन्ते॑। स॑मे॒धन्ते॑ऽस्मा इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑।
य ए॒वं वेद॑। यदि॑ का॒मये॑त॒ वर॑षु॒कः प॒र्जन्यः॑ स्या॒दिति॑।
अ॒ग्रतः॑ स॒म्मृ॑ज्यात्॥२॥

वृष्टि॑मेव नि य॑च्छति। अ॒वा॒चीना॑ग्रा हि वृष्टिः॑। यदि॑
का॒मये॑ताव॑र॒षुकः॑ स्या॒दिति॑। मूल॒तः स॒म्मृ॑ज्यात्।
वृष्टि॑मेवोद्य॑च्छति। तदु॒ वा आ॑हुः। अ॒ग्रत॑ ए॒वोपरि॑ष्टा॒त्स॒म्मृ॑ज्यात्।
मूल॒तो॑ऽधस्ता॑त्। तद॑नुपूर्वं क॑ल्पते। वर॑षु॒को भव॑तीति॥३॥

प्राची॑म॒भ्याका॑रम्। अ॒ग्रैर॑न्तर॒तः। ए॒वमि॑व॒ ह्यन्न॑म॒द्यते॑।
अथो॑ अ॒ग्रा॒द्वा ओष॑धीना॒मूर्जं॑ प्र॒जा उप॑जीवन्ति। ऊ॒र्ज
ए॒वान्ना॒द्यस्या॑वरु॒द्धौ। अ॒धस्ता॑त्प्रा॒तीची॑म्। द॒ण्डमु॑त्त॒मतः॑।
मूले॑न॒ मूलं॑ प्रति॑ष्ठित्यै। तस्मा॑द॒रत्नौ॑ प्रा॒श्र्युपरि॑ष्टा॒ल्लोमा॑नि।
प्र॒त्यश्च॑धस्ता॑त्॥४॥

सुग॑ध्येषा। प्रा॒णो वै सु॒वः। जु॒हूर्दक्षि॑णो ह॒स्तः। उ॒प॒भृत्स॒व्यः।
 आ॒त्मा ध्रु॒वा। अन्न॑ꣳ स॒म्मार्ज॑नानि। मुख॒तो वै प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नं॑ प्र॒विश्य॑। बा॒ह्यत॒स्तनु॒वꣳ शु॒भय॑ति।
 तस्मा॑त्सु॒वमे॒वाग्रे॑ स॒म्मा॑र्ष्टि। मुख॒तो हि प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नमा॑वि॒शति॑। तौ प्रा॑णापा॒नौ। अव्य॑र्धुकः
 प्रा॑णापा॒नाभ्यां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यञ्चधस्तान्माष्टि पञ्च च॥ ————— [१]

दि॒वः शिल्प॑मव॒तत॑म्। पृथि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रि॒तम्।
 तेन॑ व॒यꣳ स॒हस्र॑वल्शेन। स॒पत्नं॑ नाशयामसि
 स्वा॒हेति॑ सु॒ख्स॒म्मार्ज॑नान्य॒ग्नौ प्र ह॑रति। आपो॒ वै
 दर्भाः॑। रू॒पमे॒वेषा॑मे॒तन्महि॑मानं॒ व्याच॑ष्टे। अ॒नुष्टु॒भर्चा॑।
 आ॒नुष्टु॒भः प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॒त्यो वे॒दः। वे॒दस्याग्र॑ꣳ
 सु॒ख्स॒म्मार्ज॑नानि॥६॥

स्वेनै॒वैनानि॑ छन्द॑सा। स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। अथो॒
 ऋ॒गवा॑व योषा॑। द॒र्भो वृषा॑। तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑
 तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभिर्य॑ज॒मानः॑।
 तान्ये॒के वृथै॒वापा॑स्यन्ति। तत्तथा॒ न का॑र्यम्। आर॑ब्धस्य
 य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णः॒ सवि॑दोहः॥७॥

यद्ये॒नानि॑ प॒शवो॑ऽभि॒ तिष्ठे॑युः। न तत्प॒शुभ्यः॑ कम्।
 अ॒द्धिर्मा॑र्जयित्वोत्क॒रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णोऽन्य॑त्राहु॒तीभ्यः॑

सन्तिष्ठते। उत्करो वाव तस्य प्रतिष्ठा। एतां हि तस्मै
प्रतिष्ठां देवाः समभरन्। यदद्भिर्मार्जयति। तेन शान्तम्।
यदुत्करे न्यस्यति। प्रतिष्ठामेवैनानि तद्रमयति॥८॥

प्रतिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः। अथो स्तम्बस्य वा
एतद्रूपम्। यत्सुखसम्मार्जनानि। स्तम्बशो वा ओषधयः।
तासां जरत्कक्षे पशवो न रमन्ते। अप्रियो ह्येषां जरत्कक्षः।
यावदप्रियो ह वै जरत्कक्षः पशूनाम्। तावदप्रियः पशूनां
भवति। यस्यैतान्यन्यत्राग्नेर्दधति। नवदाव्यासु वा ओषधीषु
पशवो रमन्ते॥९॥

नवदावो ह्येषां प्रियः। यावत्प्रियो ह वै नवदावः पशूनाम्।
तावत्प्रियः पशूनां भवति। यस्यैतान्यग्नौ प्रहरन्ति।
तस्मादेतान्यग्नावेव प्रहरेत्। यतरस्मिन्त्सम्मृज्यात्। पशूनां
धृत्यै। यो भूतानामधिपतिः। रुद्रस्तन्तिचरो वृषा। पशून्स्माकं
मा हिंसीः। एतदस्तु हुतं तव स्वाहेत्यग्निसम्मार्जन्यग्नौ
प्रहरति। एषा वा एतेषां योनिः। एषा प्रतिष्ठा। स्वामेवैनानि
योनिम्। स्वां प्रतिष्ठां गमयति। प्रतिष्ठति प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखसम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीष्वद् च॥—[२]

अयंज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्।
पत्यन्वास्ते। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। यत्तिष्ठन्ती

सन्नह्येता प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यात् आसीना सन्नह्यते।
आसीना ह्येषा वीर्यं करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
पत्न्या समदन्दधीत। देशाद्वक्षिणत उदीच्यन्वास्ते। आत्मनो
गोपीथार्य। आशासाना सौमनसमित्याह। मेध्यामेवैनाङ्केवलीं
कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्नेरनुव्रता भूत्वा सन्नह्ये
सुकृताय कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवैनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न।
योऽक्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योऽक्रमेण। यद्योऽक्रमं। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य कृत्यै। युक्तङ्क्रियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिङ्ग्राति। आशिष एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलम्भावाय। सुप्रजसस्त्वा वयं सुपत्नीरूपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य

निर्वपामि देवयज्याया इत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्ववति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः
समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै।
स्प्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि
सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्।
प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव प्राणापानौ दधाति।
पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ सञ्चरतः। शुक्रमसि

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं५ हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्तै। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मीमांसा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। अद्विरेवौषधीः
सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं
त्वां शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥—————[४]

देवासुराः संयन्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

हवीं ऋष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चक्षुर्वै सत्यम्।
सत्येनैवेनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः।
यश्चक्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावेक्षेत। दाधारात्मश्चक्षुः।
अभ्याज्यङ्घारयति। आज्यं गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुह्वां
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्वाव रुन्धे। अष्टावुपभृति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुह्वां
गृह्णन्भूयो गृह्णीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुह्वां गृह्णाति।
तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तत्संस्करोति। सास्मै संस्कृतेषुमूर्जन्दुहे।
यज्जुह्वां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्।
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाश्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्धे च॥—————[५]

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं

व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
 यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र
 आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं
 व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
 कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा
 स्वाहेत्याह। अग्नयं एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव
 मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
 बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुगन्धस्त्वा
 स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव
 प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
 बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनंलोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
 सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्च ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
 यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
 पितृणाम्। ऊर्ध्वं बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणरोत्तरस्यै
 निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
 प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।

अन॑ति॒स्कन्द॑न् ह॒ पर्जन्यो॑ व॒र्षति॑ । यत्रै॒तदे॒वङ्क्रिय॑ते ॥ ३० ॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्छ॑तेत्या॒ह । पृ॒थि॒व्यामे॒वोर्जं॑ दधाति ।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते । ग्र॒न्थिं वि॒ स्र॑सयति ।
प्रज॑नयत्ये॒व तत् । ऊ॒र्ध्वं प्राश्च॑मु॒द्रूढं॑ प्र॒त्यश्च॑मा य॑च्छति ।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ रेतो॑ धीयते । प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते । विष्णोः॒
स्तूपो॑ऽसीत्या॒ह । य॒ज्ञो वै विष्णुः॑ ॥ ३१ ॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै । पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्तरं॑ गृ॒ह्णाति॑ । मुख्य॑मे॒वैनं॑ करोति ।
इय॑न्तं गृ॒ह्णाति॑ । प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमुखे॑न॒ सम्मि॑तम् । इय॑न्तं
गृ॒ह्णाति॑ । य॒ज्ञप॑रुषा॒ सम्मि॑तम् । इय॑न्तं गृ॒ह्णाति॑ । ए॒ताव॑द्वै पुरु॑षे
वी॒र्यम् । वी॒र्य॑स॒म्मितम्॑ ॥ ३२ ॥

अप॑रि॒मितं॑ गृ॒ह्णाति॑ । अप॑रि॒मित॒स्याव॑रुद्धौ । तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृजति । यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः । प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑ ।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति । ऊ॒र्णाम्र॑दसन्त्वा
स्तृ॒णामी॒त्याह॑ । य॒थाय॑जुरे॒वैतत् । स्वा॒स॒स्थन्दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह ।
दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्स्वा॒स॒स्थं क॑रोति ॥ ३३ ॥

ब॒र्हिः स्तृ॑णाति । प्र॒जा वै ब॒र्हिः । पृ॒थि॒वी वेदिः॑ । प्र॒जा ए॒व
पृ॒थि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति । अन॑तिदृश्जं॒ स्तृ॑णाति । प्र॒जयै॒वैनं॑
प॒शुभि॑रन॑तिदृश्जं करोति । धा॒रय॑न्प्र॒स्तरं॑ प॒रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति ।
यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः । यज॑मान ए॒व तत्स्व॑यं प॒रि॒धीन्प॑रि॒
दधा॑ति । ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सुरि॒त्याह॑ ॥ ३४ ॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रक्षसामपहत्यै। कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवेन
पाति॥ ३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तः५ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यत्रे स्थ इत्याह। विशां
यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनाः५
रुद्राणामादित्यानाः५ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदनै
प्रस्तरः५ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥ ३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
प्रियन्नाम। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवेना नाम्ना
सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
सुकृतस्य लोकः। सत्य एवेनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
यजमानायात्मनै। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा॑। दे॒वा असु॑रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॒ह भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै। एक॑वि॒ंशति॑मिध्मदा॒रून्
भवन्ति। एक॑वि॒ंशो वै पुरु॑षः। पुरु॑षस्या॒प्त्यै॑। पञ्च॑दशेध्मदा॒रूण्य॑भ्या
द॑धाति। पञ्च॑दश॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॑ रात्र॑यः। अ॒र्धमा॒स॒शः
सं॑वत्सर आ॑प्यते। त्री॒न्प॑रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मिधा॒वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्यः॑ स॒मिध॒मति॑ शिनष्टि।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प॒
वाज॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॑त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॑वनीयः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥३९॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॑त्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रिः॑ सं मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॑ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प॒रि॒धीन्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्॑।
त्रिस्त्रिः॑ सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तत्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति॥४१॥

तिष्ठ॑न्नन्यम्। यथाऽनो॑ वा॒ रथं॑ वा यु॒ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॑ज्ञं यु॒नक्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑।

वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णु
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः
स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै
देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित
आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धौ। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
इन्द्रावान्त्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुव॒र्गो वै लो॒को बृ॒हद्भाः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
य॒ज॒मान॒देव॒त्या वै जु॒हूः। भ्रा॒तृव्य॒देव॒त्योप॒भृत्। प्रा॒ण
आ॒घारः॑। यत्सं॑स्पर्शय॑त्। भ्रा॒तृव्येऽस्य॑ प्रा॒णन्द॑ध्यात्।
असं॑स्पर्शयन्न॒त्या क्रा॑मति। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति।
पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रिता॒दा मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह॥४६॥

अ॒ग्निर्वा॒व प॒वित्रम्। वृ॒जि॒नम॑नृत॒न्दुश्च॑रितम्। ऋ॒जु॒कर्म॑
स॒त्यं सुच॑रितम्। अ॒ग्निरे॒वैनं॑ वृ॒जि॒नाद॑नृता॒दुश्च॑रितात्पाति।
ऋ॒जु॒कर्म॑ स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा शा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यदा॑घारः।
आ॒त्मा ध्रु॒वा॥४७॥

आ॒घार॒मा॒घार्य॑ ध्रु॒वां सम॑नक्ति। आ॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
प्रति॑ दधाति। द्विः सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
त्रिरे॒व सम॑ज्यात्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वैतद्य॒ज्ञस्य॑।
अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
शिरो॑ऽसि स॒ज्योति॑षा ज्योति॑रङ्गामि॒त्याह॑। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
उ॒परि॑ष्ठादधाति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑नुख्या॒त्यै॥४८॥

परि॑दधाति प्रा॒णन्द॑धाति हि य॒ज्ञो घा॑रयति नम॒ इत्या॑ह प॒श्चाद्वि॒र्याणी॒त्याह॑ भा इत्या॑ह भ॒जेत्या॑ह
ध्रु॒वेवास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥

[७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्व॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।

यदग्रीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मुसीनः। इडाया इडाया दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा दधाति। सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च। उपहृतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै देवतानामुपह्वे। उपहृतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडाया दधाति। वाचः सा भागधेयम्। यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो मीमाः सा। यजमानन्देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति। नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मया ऽभा॒गया ऽनु॒वक्ष्य॑थेति॒ वाग॑ब्रवीत्। नाहम॑भा॒गा
पु॒रोनु॒वाक्या॑ भविष्या॒मीति॑ पु॒रोनु॒वाक्या॑। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या
भविष्या॒मीति॑ या॒ज्या। न मया॑ ऽभा॒गेन॒ वष॑ट्करिष्य॒थेति॑
वषट्कारः। यद्य॑जमानभा॒गं नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॒र्हिष॑दं
क॒रोति॑। ताने॒व तद्वा॒ग्निः क॒रोति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒तस्रो॑
दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। ब॒र्हिष॑दं क॒रोति॑॥५४॥

यज॑मानो वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा ब॒र्हिः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑द॒स्त्रा ऽन्याः॑ प्र॒जाः
प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒२ से॒ना॒न्याः। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। दक्षि॑णा
वा ए॒ता ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्या॒न्तर्वे॒द्यं रु॒ध्यन्ते॑। यत्पु॒रोडा॑शं
ब॒र्हिष॑दं क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒त्वारो॑ ह्ये॒ते
ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्य॒र्त्विजः॑॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ता ऽध्व॑र्युर॒ग्रीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॒ह्मणः॑। इ॒दं
हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्री॒ध इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्ये ऽध्व॑रे।
आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॑ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्रीधे॑
प्रथ॑माया द॑धाति॥५६॥

अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामे॒वर्द्धि॑ यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मण॑
ब्र॒ह्मभा॑गं प॒रि॒हर॑ति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
ब्र॒ह्मा॥५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॒ प्रसू॑त्यै। अथ॒ काम॑म॒न्येन॑। ततो॒ होत्रे॑।
मध्यं॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धोता॑। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यदध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्धवि॒र्यज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॑त॒मनु॑॥५८॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्निम॑ग्रीत्स॒कृत्स॑कृत्सं
मृ॒द्धीत्या॑ह। परा॑डि॒व ह्ये॒तर॑हि य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दै॒व्या हो॒ता र॒
इत्या॑ह। इ॒षि॒तः हि क॑र्म क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॒च्याय॑ प्रे॒षितो॑
मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा
क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॒नुषे॒भ्य॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। शं योर्ब्रू॑हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥५९॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेदा॑ब्रवी॒द्वर॑हिष॒दं करो॑त्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑
च॥

[८]

अथ॒ स्रुचा॑व॒नुष्टु॒ग्भ्यां वाज॑वती॒भ्यां व्यू॑हति। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॒नुष्टु॒क्। अन्नं॑ वाजः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। प्राचीं॑
जुहू॑मूहति। जा॒ताने॒व भ्रात॑र्व्या॒न्मणु॑दते। प्र॒तीची॑मु॒पभृ॑तम्।
ज॒निष्य॑मा॒णाने॒व प्रति॑नुदते। सवि॑षूच ए॒वापो॑ह्य स॒पत्नान्
यज॑मानः। अ॒स्मिँल्लो॒के प्रति॑तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वेत्या॑ह
य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। स्रुक्षु॑ प्र॒स्तर॑म॒नक्ति॑। इ॒मे वै लो॒काः स्रुचः॑।

यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति।
त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव
यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्तं रिहाणा इत्याह। तेजो वा
आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति।
वियन्तु वय इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं
गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते।
आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मै पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते।
यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते।
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मै पाहीत्याह। चक्षुरेवात्मन्धत्ते।
ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पुणिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्नयं
एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।

भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

स्रुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। सः३स्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः सः३स्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः। त्रिष्टुभभवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सद्ने सादयति। सुम्नाय सुम्निनी सुम्ने मां धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यो पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरन्न्यै पाहि दुश्चरितादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः३ स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्। अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्वाऽव

रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन
वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पंप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं सम्मार्ष्ट्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः
होताऽऽहवनीयास्तृणत्रैति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्
तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा
गातुमितेत्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिष्ट्यै भागधेयन्धत्तमित्याहु वा
इध्मसं वृश्चनान्यनुवित्यै लभते यजमानः॥—————[९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य
पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्कर्म सुकृतस्य
लोकः। अग्निरेवैनं धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्यां करोमीत्याह।
आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिंल्लोके
प्रतिष्ठितानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठितति। अथो वाग्वा
अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा वै तस्य
विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि योऽक्रं ब्रह्मणा।
आदायै नृत्पत्नीं सहाप उपगृहीते शान्त्यै। अञ्जलौ पूर्णपात्रमा
नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति। प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः।
मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एव
वेद। विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करो। यन्देवा मनुष्येषु।
उपवेषमधारयन्। ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा
कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्वतुंष्यदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
 अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 सशितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
 इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुनुद ओकसः। सपत्नो
 यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
 तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जना अति। इहि तिस्रोऽति
 रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥
 इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समभ्य इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा सशितः। शुचैवेनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तन्ध्यायेत्।
 शुचैवेनमर्पयति॥७९॥

प्रत्युष्टन्दिवः शिल्पमयज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीग्निना धिष्ण्या
 अथ स्रुचौ यो वा अयथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयज्ञ एषा हि विश्वेपादेवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षसांतां प्रजातिं द्वाभ्यां तं
 कालेकाले नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुङ्ग्वलूम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्ध्यै जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुद्ध्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो ब्रात्यम्।

स॒र्प॒दे॒व॒ज॒ने॒भ्योऽप्र॑तिपदम्। अवे॑भ्यः कि॒त॒वम्। इ॒र्य॑ता॒या
अकि॑तवम्। पि॒शा॒चे॒भ्यो बि॑दलका॒रम्। या॒तु॒धा॒ने॑भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥५॥

उ॒त्सा॒दे॒भ्यः कु॑ञ्जम्। प्र॒मु॒दे॒ वाम॑नम्। द्वा॒र्भ्यः स्ना॑मम्।
स्व॒प्रा॒या॒न्धम्। अध॑र्मा॒य ब॑धि॒रम्। सं॒ज्ञा॒ना॒य स्म॑रका॒रीम्।
प्र॒का॒मो॒द्या॒योप॑सदम्। आ॒शि॒क्षा॒यै प्र॑श्जिनम्। उ॒प॒शि॒क्षा॒या
अभि॑प्र॒श्जिन॑म्। म॒र्या॒दा॒यै प्र॑श्जविवा॒कम्॥६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑ह॒त्या॒य पि॑शु॒नम्। वि॒वि॒त्त्यै क्ष॑त्तारम्।
औ॒प॒द्र॒ष्टा॒य स॒ङ्ग॒ही॒तार॑म्। ब॒ला॒या॒नु॒च॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्।
प्रि॒या॒य प्रि॒यवा॑दिनम्। अरि॑ष्ट्या अश्व॑सा॒दम्। मे॒धा॒य वा॑सः
प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒मा॒य रज॑यि॒त्रीम्॥७॥

भा॒यै दा॑र्वाहा॒रम्। प्र॒भा॒या आ॒ग्ने॒न्धम्। नाक॑स्य
पृ॒ष्ठा॒या॒भिषे॑त्तारम्। ब्र॒ध्न॒स्य वि॒ष्टपा॑य पा॒त्रनि॑र्ण॒गम्।
दे॒व॒लो॒का॒य पे॑शि॒तार॑म्। म॒नु॒ष्य॒लो॒का॒य प्र॑करि॒तार॑म्।
सर्वे॑भ्यो लो॒के॒भ्य उप॑से॒त्तार॑म्। अव॑र्त्यै व॒धा॒योप॑मन्थि॒तार॑म्।
सु॒व॒र्गा॒य लो॒का॒य भा॒ग॒दु॒घम्। व॒र्षि॑ष्ठाय नाका॑य
परि॑वे॒ष्टार॑म्॥८॥

अ॒र्मे॑भ्यो ह॒स्ति॒पम्। ज॒वा॒या॒श्व॒पम्। पु॒ष्ट्यै गो॑पा॒लम्।
तेज॑सेऽज॒पा॒लम्। वी॒र्या॑यावि॒पा॒लम्। इ॒रा॒यै की॒ना॒शम्।
की॒ला॒ला॒य सु॒रा॒का॒रम्। भ॒द्रा॒य गृ॒ह॒पम्। श्रेय॑से वि॒त्त॒धम्।

अध्यक्षायानुक्षत्तारम्॥९॥

म॒न्यवे॑ऽयस्ता॒पम्। क्रो॒धा॒य नि॒स॒रम्। शोका॑याभि॒स॒रम्।
उ॒त्कूल॑वि॒कूल॑भ्या॒त्रि॒स्थि॒नम्। यो॒गा॒य यो॒क्ता॒रम्। क्षे॒मा॒य
वि॒मो॒क्ता॒रम्। वपु॑षे मानस्कृ॒तम्। शी॒ला॒याञ्जनी॑का॒रम्।
नि॒र्ऋ॒त्यै को॒शका॒रीम्। य॒मा॒या॒सू॒म्॥१०॥

य॒म्यै य॒म॒सू॒म्। अथ॑र्व॒भ्योऽव॑तो॒काम्। सं॒व॒त्स॒रा॒य
पर्या॑रिणी॒म्। प॒रि॒व॒त्स॒रा॒यावि॑जा॒ताम्। इ॒दा॒व॒त्स॒रा॒याप॑स्क॒द्वरी॑म्।
इ॒द्व॒त्स॒रा॒याती॒त्व॑वरी॒म्। व॒त्स॒रा॒य वि॒ज॑र्ज॒राम्। स॒र्व॒न्त्स॒रा॒य
प॒लि॑क्री॒म्। वना॑य वन॒पम्। अ॒न्यतो॑र॒ण्याय॑ दा॒व॒पम्॥११॥

सरो॑भ्यो धै॒व॒रम्। वेश॑न्ताभ्यो दा॒शम्। उ॒प॒स्था॑व॒रीभ्यो॑
बै॒न्दम्। न॒ङ्ग॒लाभ्यः॑ शौष्क॒लम्। पा॒र्या॑य कै॒व॒र्तम्। अ॒वा॒र्या॑य
मा॒र्गा॒रम्। ती॒र्थेभ्य॑ आ॒न्दम्। विष॑मेभ्यो मैना॒लम्। स्व॒नै॑भ्यः
प॒र्ण॑कम्। गुहा॑भ्यः कि॒रा॑तम्। सा॒नु॑भ्यो ज॒म्भ॑कम्। प॒र्व॑तेभ्यः
कि॒म्पू॑रुषम्॥१२॥

प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑या ऋ॒तु॒लम्। घोषा॑य भ॒षम्। अन्ता॑य बहु॒वा॒दि॒नम्।
अ॒न॒न्ता॒य मू॒कम्। मह॑से वीणावा॒दम्। क्रोशा॑य तू॒णव॑ध्मम्।
आ॒क्र॒न्दा॑य दु॒न्दु॒भ्याघा॑तम्। अ॒व॒र॒स्प॒रा॒य शङ्ख॑ध्मम्।
ऋ॒भु॒भ्यो॑जिनसन्धा॒यम्। सा॒ध्येभ्य॑श्चर्म॒ग्णम्॥१३॥

बी॒भ॒त्सा॑यै पौल्क॒सम्। भू॒त्यै जा॒गर॑णम्। अभू॑त्यै स्व॒प॒नम्।
तु॒ला॑यै वाणि॒जम्। वर्णा॑य हि॒र॒ण्यका॑रम्। वि॒श्वे॑भ्यो दे॒वेभ्यः॑

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लान्वम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्युद्ध्या
अपगल्भम्। स॒शराय॑ प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय॑ पु॒श्चलूमा॑ ल॒भते। वी॒णावा॒दङ्गण॑कङ्गीताय॑।
याद॑से शाबुल्याम्। न॒र्माय॑ भद्रवतीम्। तू॒णव॒ध्मङ्गाम॑ण्यं
पा॒णिसङ्घा॑तनृत्ताय॑। मोदा॑यानुक्रोशकम्। आ॒न॒न्दाय॑
तल॒वम्॥१५॥

अ॒क्षरा॒जाय॑ कि॒त॒वम्। कृ॒ताय॑ सभा॒विनम्॑। त्रेता॑या
आदि॒नव॒द॒र॒शम्। द्वा॒प॒राय॑ बहिः सदम्। कल॑ये सभास्थाणुम्।
दुष्कृ॒ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिणम्॑। पि॒शा॒चेभ्यः॑
सैल॑गम्। पि॒पा॒सायै॑ गोव्यच्छम्। नि॒र्ऋत्यै॑ गोघा॒तम्। क्षु॒धे
गौ॒विक॑र्तम्। क्षु॒त्तृष्णा॑भ्यान्तम्। यो गां वि॒कृन्त॑न्तं मा॒सं
भि॒क्ष॑माण उप॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भूम्यै॑ पी॒ठस॒र्पिण॑मा ल॒भते। अ॒ग्नये॑ऽस॒लम्। वा॒यवे॑
चाण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑क्षाय व॒श॒न॒र्तिनम्॑। दि॒वे ख॑ल॒तिम्।
सूर्या॑य ह॒र्य॒क्षम्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मिर॑म्। नक्ष॑त्रेभ्यः कि॒ला॒सम्।
अ॒ह्ने शु॒क्लं पि॑ङ्ग॒लम्। रा॒त्रियै॑ कृ॒ष्णं पि॑ङ्गा॒क्षम्॥१७॥

वा॒चे पु॒रुष॑मा ल॒भते। प्रा॒णम॑पा॒नव्या॑नमु॒दान॑सं स॒मा॒न॒न्तान्
वा॒यवे॑। सूर्या॑य चक्षु॒रा ल॒भते। मन॑श्च॒न्द्रम॑से। दि॒ग्भ्यः श्रो॒त्रम्।
प्र॒जाप॑तये पु॒रुष॑म्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य॒ आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदीर्घम्।

अतिकृशमत्य॑सलम्। अतिशुक्लमतिकृष्णम्। अतिश्लक्ष्णमतिलोमश॑
 अतिकिरिटमतिदन्तुरम्। अतिमिर्मिरमतिमेमिषम्। आशा॑यै
 जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षा॒यै कुमा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॑ श्रमा॑य स॒न्धये॑ न॒दीभ्य॑ उत्सा॒देभ्य॑ ऋत्यै॒ भाया॑ अ॒र्मेभ्यो॑ म॒न्यवे॑ य॒म्यै
 दश॑दश॒ सरो॑भ्यो॒ द्वाद॑श॒ प्रति॑श्रु॒त्कायै॑ बीभ॒त्सायै॑ दश॑दश॒ हसा॑य स॒प्ताक्ष॑रा॒जाय॑ त्रयो॑दश॒
 भू॒म्यै दश॑ वा॒चे षड॑थ॒ नवैका॑न्नवि॒ंशतिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै नव॑दश॥१९॥

ब्रह्म॑णे कुमा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्र॑पद्ये। ऋ॒तं प्र॑पद्ये। अ॒मृतं प्र॑पद्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑मना॒र्ता प्र॑पद्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॒ वज्रे॑ण। द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्यम॒व क्रामा॑मि। योऽस्मान्द्वेष्टि॑। यं च॒ व॒यं द्विष्मः॑।
भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

स॒त्यं द॑श॥ [१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्य॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म॒न्युः। अ॒ग्न आ॑या॒हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
सत्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्वि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्म। स नः॑ पृथुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॒स्यस्ति॑रः। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒म॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑। वृषो॑
अ॒ग्निः स॒मिध्य॑ते। अ॒श्वो न॑ दे॒ववा॑हनः। तं ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः स॒मिधी॑महि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑हे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अध्व॒रे। अ॒ग्निः पा॑व॒क
ई॒ड्यः। शो॒चिष्कै॑श॒स्तमी॑महे। स॒मिद्धो॑ अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान्
य॑क्षि स्वध्व॒र। त्वं हि ह॑व्य॒वाड॑सि। आ जु॑होत दु॒व॒स्यत॑।
अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे। वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्वं वरु॑ण उ॒त
मि॒त्रो अ॑ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्व॒सिष्ठाः॑। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥४॥

श्रवाय्यमिधीमह्यसि सप्त चं॥ [२]

अग्ने॑ म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒ता। असा॒वसौ॑। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो वि॒प्रा॒नुम॑दितः। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॒ह्म॑स॒ शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॒म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ हो॒ता।
तूर्णि॑र॒हव्य॑वाट्। आ॒स्पात्रं॑ जु॒हूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒वपा॑नः। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ ने॒मिर्दे॒वाऽस्त्वं प॑रिभूर॑सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न॒ आव॑ह। सोम॑माव॑ह।
अ॒ग्निमाव॑ह। प्र॒जाप॑तिमाव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इ॒न्द्रा॒ग्नी
आव॑ह। इ॒न्द्रमाव॑ह। म॒हेन्द्र॑माव॑ह। दे॒वाऽ आ॑ज्य॒पाऽ
आव॑ह। अ॒ग्निऽ हो॒त्रायाव॑ह। स्वं म॑हि॒मान॑मा व॑ह। आ चा॑ग्ने
दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

दे॒वाना॑मिन्द्र॒मा व॑ह पद चं॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्व॒ग्निः। हो॒त्रं वै॑त्तु प्रावि॒त्रम्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑व॑
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॒महै॑ दे॒वाऽ ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म॒ यज्ञि॑यान्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॑व॥ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। तनून॑पा॒द॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। इ॒डो अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। ब॒र्हि॒र॒ग्न आ॒ज्य॑स्य

वेतु। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा सोमम्। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा
प्रजापतिम्। स्वाहाऽग्नीषोमौ। स्वाहेन्द्राग्नी। स्वाहेन्द्रम्।
स्वाहा महेन्द्रम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहाऽग्निः
होत्राञ्जुषाणाः। अग्न आज्यस्य वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥ [५]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्। द्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र
आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्वः सोमासि
सत्पतिः। त्वः राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः।
जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन
जन्मना। शुम्भानस्तनुवः स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे।
जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। सोमं गीर्भिष्ठा वयम्। वर्धयामो
वचोविदः। सुमृडीको न आविश। जुषाणः सोम आज्यस्य
हविषो वेतु॥९॥

स्वाः षट् च॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपाः
रेताः सि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता। यत्रा नियुद्धिः
सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानन्दधिषे सुवर्षाम्। जिह्वामग्ने
चकृषे हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि
परि ता बभूव। यत्कामास्ते जहुमस्तं नो अस्तु॥१०॥

वयः स्याम पतयो रयीणाम्। स वेद पुत्रः पितरः स

मातरम्। स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षं
 स सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत्। अग्नीषोमा
 सवेदसा। सहृती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा बभूवथुः। युवमेतानि
 दिवि रोचनानि। अग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्॥११॥

युवः सिन्धूः रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुञ्चतं
 गृभीतान्। इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः।
 तद्वाञ्छेति प्रवीर्यम्। श्वथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा
 यो अग्नी सहृरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरैः।
 सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। एन्द्र सानसिः रयिम्॥१२॥

सजित्वानः सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्रसंसाहिषे
 पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
 दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महाः
 इन्द्रो य ओजसा। पर्जन्यो वृष्टिमाः इवा स्तोमैर्वत्सस्य
 वावृधे। महाः इन्द्रो नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियंग्वावृधे वीर्याय।
 उरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवाः उशतो
 यविष्ठ। विद्वाः ऋतूः ऋतुपते यजेह। ये दैव्या
 ऋत्विजस्तेभिरग्रे। त्वः होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः
 स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरग्रेः प्रिया धामानि। अयाद्धोमस्य
 प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्रेजापतेः प्रिया धामानि।
 अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्गिन्द्राग्नियोः प्रिया
 धामानि। अयाङ्गिन्द्रस्य प्रिया धामानि। अयाङ्गमहेन्द्रस्य
 प्रिया धामानि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां प्रिया धामानि।
 यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वां। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वधत्तं रयिं चरषणिप्राः सोमस्य प्रिया धामानीष्वद्वा॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण। उप मा
 वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
 मा सप्त होत्रां ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपहूतां(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मां
 इडां ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं

य॒ज्ञम॒वान्। ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धा॑न्। उप॑हू॒ते द्या॒वापृ॑थि॒वी।
 पूर्॒वजे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हू॒तोऽयं य॒ज॑मानः।
 उत्त॑रस्या॒न्देव॑य॒ज्याया॑मुप॑हूतः। भूय॑सि ह॒विष्क॑रणं॒ उप॑हूतः।
 दि॒व्ये धा॑म॒न्नुप॑हूतः। इ॒दं मे दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
 तस्मि॑न्नुप॑हूतः। वि॒श्वम॑स्य प्रि॒यमु॑प॑हूतम्। वि॒श्वस्य॑
 प्रि॒यस्यो॑प॑हू॒तस्यो॑प॑हूतः॥१८॥

स॒हर्ष॑भा ह्य॒यता॑मुप॑हूतः॑ ह॒विष्क॑रणं॒ उप॑हूतश्च॒त्वारि॑ च॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॒रा॒शः॑ संः।
 व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒यजी॑ होता॑। हो॒तुर्हो॒तुरा॑य॒जीयान्॑।
 अ॒ग्ने या॑न् दे॒वानया॑ट्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते हो॒त्रे अ॑म॒त्स॒त।
 ता॑ सं॒स॒नुषी॑ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्।
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने हो॒ताऽभूः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य न॒मोवा॑के
 वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पि॒प्रेः प॒ञ्च च॥ [९]

इ॒दं द्या॒वापृ॑थि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॒क्तवा॑कम्। उ॒त
 न॒मोवा॑कम्। ऋ॒ध्यास्मि॑ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्वं सू॒क्तवा॑ग॒ंसि।
 उप॑श्रि॒तो दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओ॒म॒न्वती॑ तेऽस्मिन् य॒ज्ञे य॑ज॒मान
 द्या॒वापृ॑थि॒वी स्ता॑म्। श॒ङ्गये॑ जी॒रदा॑न्। अ॒त्र॒सू अ॒प्र॒वेदे॑।
 उ॒रुग॑व्यूती अ॒भयं॑ कृ॒तौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
 पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
 अग्निरिदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 सोमं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 अग्निरिदं हविरंजुषत॥२१॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमाविदं
 हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
 इदं हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
 इन्द्रं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 महेन्द्र इदं हविरंजुषत॥२२॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। देवा आज्यपा आज्यमजुषन्त।
 अवीवृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अग्निर्होत्रेणेदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृधद्धोत्रायान्देवङ्गमायाम्।
 आशास्तेऽयं यजमानोऽसौ। आयुरा शास्ते। सुप्रजास्त्वमा
 शास्ते। सजातवनस्यामा शास्ते॥२३॥

उत्तरान्देवयज्यामा शास्ते। भूयो हविष्करणमा शास्ते।
 दिव्यन्धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
 हविषाऽऽशास्ते। तदश्यात्तदध्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
 तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं च वीतं च।

उ॒भे च॑ नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒ह॑स॒स्पाता॑म्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॑दं
च॑। नमो॑ दे॒वेभ्यः॑॥२४॥

अभ्युं कृतावकृताग्निरिदं हविरंजुषत महेन्द्र इदं हविरंजुषत सजातवन्स्यामा शांस्ते वीतं
च त्रीणि च॥ [१०]

तच्छुं योरावृणीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीं
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वञ्जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। श॒श्रतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छुं योरष्टौ॥ [११]

आप्या॑यस्व सन्तो॑। इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्निय॑न्त॒न्नस्तु॑रीपम्। दे॒वानां॑
पत्नी॑रु॒शती॑र॒वन्तु नः॑। प्रा॒वन्तु नस्तु॑जये॒ वाज॑सातये। याः
पा॒र्थिवा॑सो॒ या अ॒पाम॑पि॒ व्रते॑। ता नो॑ दे॒वीः सु॒हवाः॑ शर्म
यच्छ॑त। उ॒त ग्रा वि॑यन्तु दे॒वप॑त्नीः। इन्द्रा॑ण्य॒ग्राय्य॑श्विनी
रा॒ट। आ रो॑द॒सी वरु॑णा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु दे॒वीर्य॑
ऋ॒तुर्जनी॑नाम्॥२६॥

अ॒ग्निर्हो॑ता गृ॒हप॑तिः स राजा॑। वि॒श्वा वे॒द जनि॑मा
जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो म॑र्त्या॒नाम्। यजि॑ष्ठः स प्र
य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृ॒हप॑ते जना॒नाम्। अ॒ग्ने अ॒कर्म॑
स॒मिधा॑ बृ॒हन्त॑म॒। अ॒स्थूरि॑ णो॒ गार्ह॑पत्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑
न॒स्तेज॑सा॒ स॒शिशि॑षाधि॥२७॥

जनीनामष्टौ च॥ [१२]

उप॑हूत॑ रथन्त॑र॑ स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथन्त॑र॑ स॒ह
पृ॑थि॒व्या ह्व॑यताम्। उप॑हूतं वामदे॒व्य॑ स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा
वामदे॒व्य॑ स॒हान्तरि॑क्षेण ह्वयताम्। उप॑हूतं बृहत्स॒ह दि॒वा।
उप॑ मा बृहत्स॒ह दि॒वा ह्व॑यताम्। उप॑हूताः स॒प्त हो॒त्राः। उप॑
मा स॒प्त हो॒त्रा ह्व॑यन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा
धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह्वयताम्॥२८॥

उप॑हूतो भ॒क्षः स॒खा। उप॑ मा भ॒क्षः स॒खा ह्व॑यताम्।
उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। उपो॑ अ॒स्मा॑
इडाँ ह्वयताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
मै॒त्रावरु॑णी। ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑तमुप॑हूतम्॥२९॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्य॒व उप॑हूताः। उप॑हूता म॒नुष्याः॑। य इ॒मं
य॒ज्ञम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑त्नीं॒ वर्धा॑न्। उप॑हूते द्यावापृथि॒वी।
पूर्व॑जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒यं यज॑माना।
इन्द्रा॑णीवाँऽविध॒वा। अ॒दि॒तिरि॑व सु॒पु॒त्रा। उत्त॑रस्या॒न्दे॒वय॒ज्याया॑मुप॑हूत
भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूता। दि॒व्ये धा॑म॒न्नुप॑हूता। इ॒दं मै॑ दे॒वा
ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑ तस्मि॒न्नुप॑हूता। वि॒श्व॑म॒स्याः प्रि॒यमुप॑हूतम्।
वि॒श्व॑स्य प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूता॥३०॥

स॒हर्ष॑भा ह्वयतामुप॑हूत॑ सु॒पु॒त्रा ष॒ट्॥ [१३]

स॒त्यं प्र॒वोऽग्ने॑ म॒हान॑ग्नि॒रहो॑ता॒ समि॑धो॒ऽग्निर्वृ॑त्राण्य॒ग्निर्मू॑र्धोप॑हूत॒न्दे॒वं ब॒र्हि॒रि॒दं द्या॑वापृथि॒वी
तच्छु॑ योरा॒ प्याय॑स्वोप॑हूत॒त्रयो॑दश॥१३॥

स॒त्यं व॒य॑ः स्या॑म वृ॒ष्टि॑द्या॒वा त्रि॑श॒त्॥३०॥

सत्यमुपहूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्वरे॒ दे॒व॒यन्तः॑। वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न।
यद॑र्ध्वस्ति॑ष्ठा॒द्ववि॑णे॒ह ध॑त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या
उ॒पस्थे॑। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती
मी॒यमा॑नः। वर्चो॑धा य॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः
पुर॑स्तात्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जरः॑ सु॒वीर॑म्॥१॥

आ॒रे अ॒स्मद॑म॒तिं बा॑ध॒मानः॑। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौभ॑गाय।
ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुणं॑ ऊ॒तये॑। तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो वाज॑स्य
स॒नि॒ता यद॑ञ्जिभिः। वा॒घद्वि॑र्वि॒ह्वया॑महे। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्यः॑ ह॒सो
नि के॒तुना॑। विश्व॑ः स॒म॒त्रिण॑न्दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वा च॒ रथा॑य
जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑यते सुदि॒न॒त्वे अ॒ह्नाम्। स॒म॒र्य आ वि॒दथे॒ वर्ध॑मानः।
पुन॑न्ति॒ धीरा॑ अ॒पसो॑ मनी॒षा। दे॒व॒या वि॒प्र उ॒दि॒यर्ति॑ वाचम्।
युवा॑ सु॒वासाः॒ परि॑वीत॒ आगा॑त्। स उ॒ श्रेया॑न्भवति॒
जाय॑मानः। तन्धीरा॑सः क॒वय॑ उन्नयन्ति। स्वा॒धियो॑
मन॑सा दे॒व॒यन्तः॑। पृथु॑पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒रख्वा॑हुतः।
अ॒ग्निर्य॑ज्ञस्य॒ हव्य॑वाद्। तः॑ सु॒बाधो॑ य॒तः सु॑चः। इ॒त्था
धिया॑ य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॑मू॒तये॑। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो
अ॒ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॑ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरन्दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥—————[१]

होता यक्षदग्निं समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा
पृथिव्याः संज्ञथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्।
मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं नृशस्त्रं नृः प्रणेत्रम्।
गोभिर्वपावान्त्स्याद्विरैः शक्तीवान्नथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो
देवां आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः। उपेमं यज्ञमुपेमां देवो
देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरुहिः
सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च प्रथतां
स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः सदन्तु
प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरुं ऋष्याः कवष्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा नृः पतिभ्यो योनिं
कृण्वाने। सस्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं वरुहिः सीदतां
वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा

मुन्द्रा पोता॑रा क॒वी प्रचै॑तसा। स्वि॑ष्टमु॒द्यान्यः क॑रदि॒षा
 स्व॑भिगूर्तम॒न्य ऊ॒र्जा सत॑वसे॒मं य॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ धत्तां
 वी॒तामाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्तिस्त्रो दे॒वीर॒पसा॑म॒पस्त॑मा
 अ॒च्छि॑द्रम॒द्येदम॑स्तन्वताम्। दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒वमपो॑
 वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्त्वष्टा॑र॒मचि॑ष्टुमपा॑कः
 रेतो॒धां विश्र॑वसं॒ यशो॑धाम्। पु॒रुरूप॑म॒काम॑कर्शनः
 सु॒पोषः॑ पोषैः॒ स्यात्सु॑वीरो॒ वीरै॑र्व॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑।
 होता॑ यक्ष॒द्वन॒स्पति॑मुपा॒वस्र॑क्षद्वि॒यो जो॒ष्टारः॑ श॒शम॒न्नरः॑।
 स्वदा॒त्स्वधि॑ति॒र्ऋतु॑थाद्य॒ देवो॑ दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ङ्मे॒त्वाज्य॑स्य॒
 होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒दग्नि॑ः स्वाहाऽऽज्य॑स्य॒ स्वाहा॑
 मे॒दसः॒ स्वाहा॑ स्तो॒काना॑ः स्वाहा॒ स्वाहा॑कृ॒तीना॑ः स्वाहा॑
 ह॒व्यसू॑क्तीनाम्। स्वाहा॑ दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्त्स्वाहा॑ऽग्निः
 हो॒त्राञ्जु॑षा॒णा अ॒ग्न आ॑ज्य॒स्य वि॒यन्तु॑ होत॑र्यज॑॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होत॑र्यज॑ सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑ च॒त्वारि॑ च
 (अ॒ग्निन्त॑नूनपा॒तन्नरा॑शः॒ संम॑ग्निमि॒ड ई॒डितो॑ ब॒र्हिर्दु॑र॒ उपा॑सान॒क्ता दै॒व्या तिस्र॑स्त्वष्टा॒रं
 वन॒स्पति॑म॒ग्निम्। पञ्च॑ वे॒त्वेको॑ वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वीता॑मे॒को वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वेत्वे॑को॒ वि॒यन्तु॑ होत॑र्यज॑ ॥

)॥—————[२]

समि॑द्धो अ॒द्य मनु॑षो दुरो॒णे। दे॒वो दे॒वान् य॑जसि जा॒तवे॑दः।
 आ च॒ वह॑ मि॒त्रम॒हश्चि॑कित्वा॒न्। त्वन्द्॒तः क॒विर॑सि प्रचै॑ताः।
 तनू॑नपा॒त्पथ॑ ऋ॒तस्य॑ या॒नान्। म॒ध्वा स॒मञ्ज॑न्त्स्व॒दया॑ सु॒जिह्वा॑।
 मन्मा॑नि धी॒भि॒रु॒त य॒ज्ञमृ॒न्धन्। दे॒व॒त्रा च॑ कृ॒णु॒ह्यध्व॑र॒न्नः।

नरा॒शंस॑स्य म॒हि॒मानं॑मेषाम्। उ॒पं स्तो॒षाम॑ य॒ज्ञत॑स्य
य॒ज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑वः शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या।
आ॒जु॒ह्वान॑ ई॒ड्यो व॒न्द्यश्च। आया॑ह्य॒ग्ने वसु॑भिः स॒जोषाः॑। त्वं
दे॒वाना॑म॒सि य॒ह्म हो॒ता। स ए॒नान् य॒क्षी॒षितो॑ य॒जीया॑न्।
प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते
अ॒ग्ने अ॒ह्ना॑म्। व्यु॑ प्रथ॒ते वि॒तरं॑ वरी॒यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दित॑ये
स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न ज॒नयः॑
शु॒म्भमा॑नाः। दे॒वीर्द्वा॑रो बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॒न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भव॒थ
सु॒प्राय॑णाः। आ॒सुष्व॑यन्ती य॒ज्ञते॑ उ॒पा॒के। उ॒षासा॑न॒क्ता
सद॑तां नि यो॒नौ। दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रु॒क्मे। अ॒धि श्रि॒यश्च
शु॒क्रपि॑श॒न्दधा॑ने। दै॒व्या हो॒ता॒रा प्रथ॑मा सु॒वाचा॑। मि॒मा॒ना
य॒ज्ञं मनु॑षो य॒ज्ञध्वै॑॥८॥

प्र॒चो॒दय॑न्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॑ ज्योतिः प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तू॒यमे॒तु। इ॒डा मनु॑ष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दश्च स्यो॒नम्। सर॑स्वती स्व॒पंसः॑ सद॒न्तु। य इ॒मे
द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैर॑पि॒शद्भु॑वनानि वि॒श्वौ। तम॑द्य
हो॒तरि॑षितो य॒जीया॑न्। दे॒वन्त्व॑ष्टा॒रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृ॒ज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पा॒थ ऋ॒तु॒था ह॒वीश्चि॑।
व॒न॒स्पतिः॑ शमि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑।

स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः।
अ॒स्य होतुः॑ प्र॒दिश्य॑तस्य॒ वा॒चि। स्वाहा॑कृतं ह॒विर॑दन्तु
दे॒वाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजध्वै विद्वान्धौ च॥ [३]

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्व॒रे। वा॒जी सन्प॑रिणीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्यध्व॑रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॒ दध॑त्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अग्निर्होता नो नव॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॑न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑द्।
प्रा॒ञ्जोभि॑र्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॑रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजैदधौ॥ [५]

दै॒व्याः श॑मितार उ॒त म॑नुष्या आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दुरः॑। आ॒शासा॑ना मे॒धप॑तिभ्यां मे॒धम्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रता।
स्तृ॒णीत ब॑र्हिः। अन्वे॑नं मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता सग॑र्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दीची॑ना॒ अस्य॑ प॒दो
निध॑त्तात्॥१३॥

सूर्य॑श्चक्षु॒र्गम॑यतात्। वातं॑ प्रा॒णम॑न्वव॑सृजतात्। दि॒शः
श्रोत्र॑म्। अन्त॑रि॒क्षम॑सुम्। पृ॒थि॒वी॒ शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॑
त्वच॑माच्छा॒तात्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसौ॑ व॒पामु॑त्खि॑दतात्।

अ॒न्तरे॒वोष्माणं॑ वा॒रय॑तात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वक्षः॑ कृणु॒तात्।
प्र॒शसा॑ बा॒हू॥१४॥

श॒ला दो॒षणी॑। क॒श्यपे॒वाः सा॑। अ॒च्छि॒द्रे श्रो॒णी।
क॒वषो॒रू स्ने॒कप॑र्णा॒ष्ठीव॑न्ता॑। ष॒ड्विंश॑तिर॒स्य व॒ङ्क्यः॑।
ता अ॑नु॒ष्ठोच्चा॑वय॒तात्। गा॒त्रंङ्गा॒त्रम॒स्यानू॑नं कृणु॒तात्।
ऊ॒व॒ध्यगो॒हं पा॒र्थिव॑ङ्घ्न॒नता॑त्। अ॒स्त्रा र॒क्षः स॑ः सृ॒जता॑त्।
व॒नि॒ष्ठुम॑स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उ॒रूकं॑ म॒न्यमा॑नाः। ने॒द्वस्तो॑के त॒नये॑। र॒वि॒तार॑व॒च्छमि॑तारः।
अ॒ग्नि॒गो श॒मीध्व॑म्। सु॒शमि॑ श॒मीध्व॑म्। श॒मीध्व॑म॒ग्निगो॑।
अ॒ग्नि॒गुश्चा॑पा॒पश्च। उ॒भौ दे॒वाना॑ः श॒मि॒तारौ॑। ता॒वि॒मं प॒शुः
श्र॑पय॒तां प्र॒वि॒द्वाः सौ॑। यथा॑यथाऽस्य॒ श्रप॑ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥

धृ॒त्ताद्बा॒हू मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥ [६]

जु॒षस्व॑ स॒प्रथ॑स्त॒मम्। व॒चो दे॒वप्स॑रस्त॒मम्। ह॒व्या जु॒ह्वान॑
आ॒सनि॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञम॒मृते॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवे॒दो
जु॒षस्व। स्तो॒काना॑म॒ग्ने मे॒दसो॑ घृ॒तस्य॑। हो॒तः प्रा॑शा॒न प्र॒थ॒मो
नि॒षद्य॑। घृ॒तव॑न्तः पा॒वक॑ ते। स्तो॒काः श्रो॑त॒न्ति मे॒दसः॑।
स्व॒धर्म॑न्दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रे॒ष्ठं नो॑ धेहि॒ वार्य॑म्। तु॒भ्यः स्तो॒का घृ॑त॒श्चुतः॑। अ॒ग्ने
वि॒प्राय॑ स॒न्त्य। ऋ॒षिः श्रे॒ष्ठः स॒मि॒ध्यसे॑। य॒ज्ञस्य॑ प्रा॒वि॒ता
भ॑व। तु॒भ्यः श्रो॑त॒न्त्यग्नि॑गो श॒चीवः॑। स्तो॒कासौ॑ अ॒ग्ने

मेद॑सो घृ॒तस्य॑। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुनागाः॑। ह॒व्या
जु॑षस्व मेधिर। ओजि॑ष्ठन्ते मध्य॒तो मेद॑ उद्धृतम्। प्र ते
व॒यन्द॑दामहे। श्रोत॑न्ति ते वसो स्तो॒का अधि॑त्व॒चि। प्रति
तान्दे॑व॒शोवि॑हि॥१८॥

देववी॑तय॒ उद्ध॑त॒त्रीणि॑ च॥ ————— [७]

आवृ॑त्रहणा वृ॒त्रह॑भिः शु॒ष्मैः। इन्द्र॑ या॒तन्नमो॑भिरग्ने अ॒र्वाक्।
युव॑ꣳ राधो॑भिरक॒वेभिरिन्द्र॑। अग्ने॑ अ॒स्मे भ॑वतमुत्त॒मेभिः॑। होता॑
यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छाग॑स्य व॒पाया॒ मेद॑सः। जुषे॒ताꣳ ह॒विः।
होत॑र्यज॑। वि॒ह्यख्य॑न्मन॑सा॒ वस्य॑ इच्छन्। इन्द्रा॑ग्नी ज्ञा॒स उ॒त
वा॑ सजा॒तान्॥१९॥

नान्या यु॒वत्प्रम॑तिरस्ति॒ मह्य॑म्। स वा॒न्धियं॑ वाज॒यन्ती॑मतक्षम्।
होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। पुरो॑डाश॑स्य जुषे॒ताꣳ ह॒विः। होत॑र्यज॑।
त्वामी॑डते अजि॒रन्दू॒त्याय॑। ह॒विष्म॑न्तः स॒दमि॑न्मानु॒षासः॑।
यस्य॑ दे॒वैरास॑दो ब॒र्हिर्ग॑ग्ने। अहा॑न्यस्मै सु॒दिना॑ भवन्तु। होता॑
यक्षद॒ग्निम्। पुरो॑डाश॑स्य जुषे॒ताꣳ ह॒विः। होत॑र्यज॑॥२०॥

सजा॑तान॒ग्निन्दे॑ च॥ ————— [८]

गी॒र्भिर्वि॑प्रः प्रम॑तिमिच्छ॒मानः॑। ईदृ॑ र॒यिं यश॑सं पू॒र्वभा॑जम्।
इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑णा सुवज्रा। प्र णो॒ नव्यो॑भिस्तिरतन्दे॒ष्णैः।
माच्छे॑द्वा र॒श्मीꣳरि॑ति॒ नाध॑मानाः। पि॒तृणाꣳ शक्ती॑रनुयच्छ॒मानाः॑।
इन्द्रा॑ग्निभ्या॒ङ्कं वृष॑णो मदन्ति। ता॒ह्यद्री॑ धि॒षणा॑या उ॒पस्थे॑।
अ॒ग्निꣳ सु॑दी॒तिꣳ सु॑दृशं गृणन्तः। न॒म॒स्याम॒स्त्वेड्यं॑

जातवेदः। त्वान्दूतमरति९ हव्यवाहम्। देवा अंकृण्वन्नमृतस्य
नाभिम्॥ २१॥

जातवेदो द्वे च॥ _____ [९]

त्व९ ह्यग्ने प्रथमो मनोता॥ अस्या धियो अभवो दस्महोता॥
त्व९ सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै।
अधा होता न्यसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यः
सन्। तन्त्वा नरः प्रथमन्देवयन्तः। महो राये चितयन्तो
अनुग्मन्। वृतेव यन्त बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिञ्जागृवा९ सो
अनुग्मन्॥ २२॥

रुशन्तमग्निन्दरशतम्बृहन्तम्। वपावन्तं विश्वहा दीदिवा९ सम्।
पदन्देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम्।
नामानि चिद्वधिरे यज्ञियानि। भद्रायान्ते रणयन्त सन्दष्टौ।
त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्याम्। त्व९ राय उभयासो
जनानाम्। त्वन्नाता तरणे चेत्योभूः। पिता माता
सदमिन्मानुषाणाम्॥ २३॥

सपर्येण्यः स प्रियो विश्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा
यजीयान्। तन्त्वा वयन्दम् आ दीदिवा९ सम्। उपजुबाधो
नमसा सदेम। तन्त्वा वय९ सुधियो नव्यमग्ने। सुम्नायव
ईमहे देवयन्तः। त्वं विशो अनयो दीद्यानः। दिवो अग्ने
बृहता रोचनेन। विशां कविं विशपति९ शश्वतीनाम्।
नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम्॥ २४॥

प्रेती॑षणि मि॒षय॑न्तं पाव॒कम्। राज॑न्तम॒ग्निं य॑ज॒तः र॑यी॒णाम्।
 सो अ॑ग्र ई॒जे श॑श॒मे च॒ म॒र्तः। यस्त॒ आन॑द्भूमि॒धा ह॒व्यदा॑तिम्।
 य आहु॑तिं परि॒ वेदा॒ नमो॑भिः। विश्वे॑त्सवा॒मा द॑धते॒ त्वोतः॑।
 अ॒स्मा उ॑ ते॒ महि॑ म॒हे वि॑धेम। नमो॑भिर॒ग्रे स॒मिधो॑त ह॒व्यैः।
 वेदी॑सूनो सहसो गी॒र्भिरु॒क्थैः। आ ते भ॒द्राया॑ सु॒मतौ
 य॑तेम॥ २५॥

आ यस्त॒तन्थ॒ रोद॑सी विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्यस्तरु॑त्रः।
 बृह॑द्भिर्वा॒जैः स्थ॑वि॒रेभि॒रस्मे। रे॒वद्भि॒रग्रे॑ वित॒रं वि भा॑हि।
 नृ॒वद्व॑सो सद॒मिद्धे॑ह्य॒स्मे। भूरि॑तो॒काय॒ तन॑याय प॒श्वः। पूर्वी॑रिषो
 बृह॑तीरा॒रे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पुरु॑ण्य॒ग्रे
 पुरु॑धा त्वा॒या। वसू॑नि राज॒न्वसु॑ता॒ते अ॑श्याम्। पुरु॑णि॒ हि
 त्वे पु॑रु॒वार॒ सन्ति॑। अ॒ग्रे वसु॑ वि॒धते॒ राज॑नि॒त्वे॥ २६॥

जागृ॒वांसो॒ अनु॑ग॒मन्मानु॑षाणाश्च॒रष॑णीनां य॑तेमाश्या॒न्वे च॑॥ ————— [१०]

आभ॑रतः॒ शिक्ष॑तं वज्र॒बाहू। अ॒स्मा इ॑न्द्रा॒ग्नी अव॑तः॒
 शची॑भिः। इ॒मे नु॒ ते र॒श्मयः॒ सूर्य॑स्य। येभिः॑ स॒पित॑त्वं पि॒तरौ
 न आ॑यन्। होता॑ यक्ष॒दिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
 म॒ध्यतो॑ मे॒द उ॒द्धृत॑म्। पुरा॑ द्वेषो॒भ्यः। पुरा॑ पौरु॒षेय्या॑ गृ॒भः।
 घ॒स्तान्नू॑नम्॥ २७॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथ॒मानाम्। सु॒मत्क्ष॑राणां॒
 श॒तरु॑द्रिया॒णाम्। अ॒ग्निष्वा॒त्तानां॑ पीवो॒पव॑सनानाम्। पा॒श्वतः॑
 श्रो॑णितः शि॒ताम॑त॒ उत्सा॑द॒तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गा॒दव॑त्तानाम्। कर॑त

ए॒वेन्द्रा॒ग्नी। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। दे॒वेभ्यो॑ वनस्पते
ह॒वी॑ ऽषिं। हि॒र॒ण्य॒पर्णं प्र॒दि॒वंस्ते अ॒र्थम्॥२८॥

प्र॒दक्षि॑णि॒द्र॒श्नया॑ नि॒यूय॑। ऋ॒तस्य॑ वक्षि प॒थिभी॑
रजि॑ष्ठैः। हो॒ता यक्ष॑द्वन॒स्पति॑म॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया
रभि॑ष्ठया र॒श्नया॑धि॒त। यत्रेन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य ह॒विषः॑
प्रि॒या धामा॑नि। यत्र वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पाथा॑ ऽसि।
यत्र दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यत्रा॒ग्नेर्होतुः॑
प्रि॒या धामा॑नि। तत्रै॒तं प्र॒स्तुत्ये॑वोप॒स्तुत्ये॑ वोपाव॑स्रक्षत्।
रभी॑या ऽसमि॒व कृ॒त्वी॥२९॥

कर॑दे॒वन्दे॒वो वन॒स्पतिः॑। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। पि॒प्री॒हि
दे॒वा॑ ऽ उ॒शतो॑ य॒विष्ठ॑। वि॒द्वा ऽ ऋ॒तू॑ ऽ र॒ऋतु॑पते यजे॒ह।
ये दै॒व्या ऋ॒त्विज॑स्तेभि॒रग्ने॑। त्वं हो॒तृ॒णाम॑स्याय॒जिष्ठः॑।
हो॒ता यक्ष॑द॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृतम्॑। अया॑ड॒ग्नि॒रिन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य
ह॒विषः॑ प्रि॒या धामा॑नि। अया॒ङ्घ्रि॒न॒स्पतेः॑ प्रि॒या पाथा॑ ऽसि।
अया॑ङ्घ्रि॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यक्ष॑द॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या
धामा॑नि। यक्ष॑त्स्वं म॒हि॒मानम्॑। आय॑जता॒मेज्या॑ इ॒षः।
कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्वरा॑ जा॒तवे॑दाः। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं
॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथा ऽसि सप्त च॥

[११]

उपो॑ ह॒ यद्वि॑दथ॒ वा॒जिनो॑ गूः। गी॒र्भिर्वि॑प्राः प्रम॑तिमि॒च्छमा॑नाः।
अ॒र्वन्तो॑ न का॒ष्ठा॒न्नक्ष॑माणाः। इन्द्रा॒ग्नी जो॑हु॒वतो॑ नर॒स्ते।

वनस्पते रश्नयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्।
 वहं देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतेषु वोचः।
 अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगंस्य हविषः
 प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतेः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां
 प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्व
 महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
 जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य
 होतः। पावक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
 वियद्भूः। हव्या वहं यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥—————[१२]

देवं बर्हिः सुदेवन्देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
 प्रभ्रियेतात्यन्यात्राया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
 वेतु यज। देवीद्वारं सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
 देवहूतौ वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
 वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
 प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायांसिष्टां सुप्रीते
 सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी जोष्टी
 वसुधिती ययोर्न्याऽघाद्वेषांसि यूयवदान्यावक्षद्वसु

वार्याणि॑ यज॑मानाय॒ वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती॒ इष॑मूर्ज॑म॒न्याव॑क्ष॒त्सग्धि॑ꣳ स॒पीति॑म॒न्या
 नवे॑न॒ पूर्व॑न्दय॑मानाः॒ स्याम॑ पुरा॑णेन॒ नव॑न्तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती
 ऊ॒र्जय॑माने॒ अधा॑तां वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वा दै॒व्या होता॑रा॒ नेष्टा॑रा॒ पोता॑रा॒ हुता॑घ॒शꣳसा॒वाभ॑रद्व॒सू
 वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वीस्ति॑स्र॒स्तिस्त्रो॑ दे॒वीरि॑डा॒
 सर॑स्वती॒ भार॑ती॒ द्यां भार॑त्यादि॒त्यैर॑स्पृक्ष॒त्सर॑स्वती॒मꣳ
 रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॑वीदि॒हैवे॑ड्या॒ वसु॑म॒त्या सध॑माद॒ मदे॑म॒ वसु॑वने॒
 वसु॑धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒वो नरा॑शꣳसं॒स्त्रिशी॑र॒ष्वा
 ष॑डक्षः॒ शत॑मिदे॒नꣳशि॑तिपृ॒ष्ठा आ॑द॒धति॑ स॒हस्र॑मीं
 प्र॒वह॑न्ति मि॒त्रावरु॑णेद॒स्य हो॒त्रम॑र॒हतो॑ बृह॒स्पतिः॑
 स्तो॒त्रम॑श्विनाऽऽध्व॑र्यवं॒ वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वेतु॑ यज॑।
 दे॒वो वन॑स्पति॒र्वरु॑षप्रा॒वा घृ॒तनि॑र्णिग॒द्याम॑ग्रेणास्पृक्ष॒दान्तरि॑क्षं
 म॒ध्येना॑प्राः पृथि॒वीमु॑परेणादꣳहीद्व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य वेतु॑ यज॑।
 दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनां नि॒धेधा॑ऽसि॒ प्रच्यु॑तीनाम॒प्रच्यु॑तत्रिका॒मध॑रणं
 पुरु॑स्पा॒रुहं॑ यश॑स्वदे॒ना ब॒र्हिषा॑ऽन्या ब॒र्हीꣳप्य॒भि प्या॑म
 वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वेतु॑ यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्सु॑द्रवि॒णा
 म॒न्द्रः क॒विः स॒त्यम॑न्माऽऽय॒जी होता॑ होता॒तुर्हो॒तुरा॑य॒जीया॑नग्रे
 या॒न्दे॒वान॑या॒ड्याꣳ अपि॑प्रेर्ये॒ ते हो॒त्रे अ॑म॒त्सत॑ ताꣳ स॒सनु॑षीꣳ
 हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑मान्दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मꣳ स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॑ग्रे
 होता॑ऽभूर्व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य नमो॒वा॒के वी॒हि यज॑ ॥ ३३ ॥

यजैकं च॥ ————— [१३]

दे॒वं ब॒रु॒हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वा॑रः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒पासा॑न॒क्तौ। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी जो॒ष्ट्री॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी ऊ॒र्जा॑ह॒ती। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्॥ ३४॥

दे॒वा दै॒व्या॒ हो॒ता॒रा। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो न॒रा॒श॒सः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो व॒न॒स्पतिः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒रु॒हिर्वा॑रि॒तीना॑म्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु॥ ३५॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒यजी॑ हो॒ता॑। हो॒तुर्हो॒तुराय॑जीयान्। अ॒ग्ने या॒न्दे॒वानया॑द्। या॒ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॒म॑त्स॒त। ता॒ स॑स॒नुषी॒॑ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑मा॒म्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्। स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने हो॒ता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य नमोवा॒के वी॑हि॥ ३६॥

वीतां वेत्वभूरेकं च॥ ————— [१४]

अ॒ग्निम॒द्य हो॒ता॑र॒मवृ॑णीता॒यं यज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः पच॑न्पु॒रोडा॑शं ब॒ध्नन्नि॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छा॒गं सू॒प॒स्था अ॒द्य दे॒वो व॒न॒स्पति॑र॒भव॑दि॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ं छा॒गेना॑घ॒स्तान्तं॑ मै॒दस्तः॑

प्रतिपचताग्रभीष्टामवीवृधेतां पुरोडाशेन त्वामद्यर्ष आर्षेय
 ऋषीणान्नपादवृणीतायं यजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य
 एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा
 देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च
 होतुरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता
 ब्रूहि ॥३७॥

अग्निमद्यैकम्॥ [१५]

अञ्जन्ति होता यक्षत्समिद्धो अद्याग्निरजैर्देव्या जुषस्वा वृत्रहणा गीर्भिस्त्वङ् ह्याभरतमुपोह
 यद्देवं ब्रूहिः सुदेवन्देवं ब्रूहिरग्निमद्य पञ्चदश॥१५॥

अञ्जन्त्यग्निरहोता नो गीर्भिरूपो ह यद्विदथ वाजिनः सप्तत्रिंशत्॥३७॥

अञ्जन्ति सूक्ताब्रूहि॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामा॒न्प्रवेश॑यति। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्र॒तमु॑पैति। स॒यद॑नि॒ष्ट्वा प्र॑या॒यात्। अ॒काम॑प्री॒ता ए॒न॒ङ्कामा॑
ना॒नुप्र॑यायुः। अ॒ते॒जा अ॑वी॒र्यः॑ स्यात्। स जु॑हुयात्। तुभ्य॒न्ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। वि॒श्वाः सु॑क्षि॒तयः॑ पृथक्। अ॒ग्ने कामा॑य॒ येमि॑र॒
इति॑। कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्री॒ता ए॒न॒ङ्कामा॑ अनु॒ प्रया॑न्ति। ते॒ज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑ व्र॒तमु॑पैति।
स यदु॑द्वायति। विच्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्राञ्च॑मु॒द्धृत्य॑।
मन॑सोपतिष्ठेत्। मनो॒ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सै॒व य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॑त्याह। भू॒तो वै प्र॒जाप॑तिः।
भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि॒ वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते।
यस्याहि॑ता॒ग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒म्यया॑ प्र॒विध्ये॑त्। यदि॑
ताव॑दप॒क्षायै॑त्। त॑ सम्भ॑रेत्। इ॒दन्त॑ एकं॒ पर॑ उ॒त
एक॑म्॥३॥

तृतीये॑न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॑ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑ सम्भ॑रति। सै॒व ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तराम॑प॒क्षायै॑त्। अनु॒प्रया॑याव॒स्येत्। सो
ए॒व ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॑यः प्रवि॑शति।

यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाँमा हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायन्दुग्धं हविरार्तिमाच्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपं वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय
एवारभ्य गृहीत्वोपं वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर एन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै
पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव
ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति।
ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमाच्छति॥७॥

एन्द्रं पञ्चशरावमोदननिर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।
अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः।
इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः।

पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे
वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य व्रत्येऽहन्यत्यनालम्बुका भवति। तामपुरुध्यं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्।
तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुपं
ह्वयेत। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै
यदि परस्तरामोषंधीरन्यतरानुभयानर्धो वै ॥)॥ ————— [१]

यद्विष्णुणेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा
अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः
स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैन्त्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मञ्जायेत। कि॒लासौ
वा॒स्याद॑र्श॒सो वा॑। यत्प्रत्ये॒यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्ध्यात्। स
जुहुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति। मि॒त्रेणै॒वेन॑त्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॒तिः स्कन्दै॑त्। द्वि॒पाद्भिः
प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यत्र वे॒त्थं वन॑स्पते
दे॒वाना॑ङ्गु॒ह्या ना॑मानि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति॒ वान॑स्पत्यय॒र्चा
स॒मिध॑मा॒धाय॑। तूष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॒स्पति॑नै॒व
य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृत्वा। अ॒न्यां
दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पु॒रा
प्र॒याजे॑भ्यः प्राड॒ङ्गाः स्कन्दै॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्गः। अ॒ग्नीधे॑
च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यद॑भिजुहुयात्।
रु॒द्रो॑स्य प॒शून्धा॑तुकः स्यात्। यन्नाभि॑जुहुयात्। अशा॑न्तः

प्रहियेत ॥१५॥

स्रुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्र
हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः ॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजान्नभि जुहुयात्स्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्णवेन
प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा
यत्प्रत्यग्यदुदङ् ॥) ॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निर्मथ्यमानो
न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र विन्देत्।
अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति ॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न
विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा
अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं

भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्वाह्मणं वसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्वाह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि
ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु
नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं
व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।

रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्सर्वेत्।
रेतोऽस्य वाजिनं स्रवेत्। गर्भं स्रवन्तमगदमकरित्याह।
रेत एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेत एव तद्धधाति। इन्द्र
इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्रोतैतदित्याह।
अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
पराचैरित्याह। रक्षंसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचक्षीत् लम्बयति दधाति देवानां
बृहस्पतिः पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तम्बेऽप्सु होतव्यम्॥) ।—[३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। ताभी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवा गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्गाय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॒ह्णामि॑ सु॒रथं॑ यो म॑यो॒भूः। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑म॒ह्ने॑। आ॒दि॒त्य॒ज्योति॑षां ज्योति॑रु॒त्तम॑म्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तान्दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्च॒दशीं॑ ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि॒ पूर्॒वः॥ २६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॒सः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वसु॑ः स॒द॒मा ग॑मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥ २७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं
गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒खा पि॑तृ॒भ्य आ॑। तं
पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अवि॑षन्नः पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्र॒न्त्वाः
स॒भापा॒लाः॥ २८॥

वि॒ज॒यभा॑गः॒ समि॑न्धताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्या।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒वस॑थे श्रियं म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि
य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्ये॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि।
इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यः॥ २९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑
य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। प॒यस्व॑ती॒रोष॑धयः। प॒यस्व॑द्वी॒रुधां॑ प॒यः। अ॒पां
प॒यसो॑ य॒त्प॒यः। तेन॒ मामिन्द्र॑ स॒ꣳ सृ॑ज। अ॒ग्रे॑ व्रतपते व्र॒तं
च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ राध्यताम्। वा॒यो व्रत॑पत॒ आदि॑त्य
व्रत॑पते॥ ३० ॥

व्र॒तानां॑ व्रत॑पते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑
राध्यताम्। इ॒मां प्राची॑मुदी॒चीम्। इष॑मूर्ज॒मभि॑ स॒ꣳस्कृ॑ताम्।
ब॒हुप॒र्णामशु॑ष्काग्राम्। ह॒रामि॑ पशु॒पाम॒हम्। यत्कृ॑ष्णो रू॒पं
कृ॒त्वा। प्रावि॑श॒स्त्वं वन॑स्पतीन्। त॒तस्त्वामे॑कवि॒ंशति॑धा।
स॒म्भ॑रामि सु॒स॒म्भृतां॑॥ ३१ ॥

त्री॒न्य॑रि॒धीꣳ स्ति॒स्रः सु॒मिधः॑। य॒ज्ञायु॑रनु॒सञ्च॑रान्। उ॒प॒वे॒षं
मे॒क्ष॑णं धृ॒ष्टिम्। सं भ॑रामि सु॒स॒म्भृतां॑। या जा॒ता ओष॑धयः।
दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं पु॒रा। तासां॑ प॒र्व रा॒ध्यास॑म्। प॒रि॒स्तर॑मा॒हरन्।
अ॒पां मे॒ध्यं य॒ज्ञिय॑म्। स॒दैवꣳ शि॒वम॑स्तु मे॥ ३२ ॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जी॒वा॒नि श॒रदः॑ श॒तम्।
अ॒प॑रि॒मिता॑नां॒ परि॑मिताः। स॒न्न॑ह्ये सु॒कृ॒ताय॑ कम्। ए॒नो
मा नि॒गाङ्गत॑म॒च्च॒नाह॑म्। पु॒नरु॑त्थाय॒ बहु॑ला भ॒वन्तु॑।
स॒कृ॒दाच्छि॑न्नं ब॒र्हि॒रूणा॑मृदु। स्यो॒नं पि॒तृभ्य॑स्त्वा
भ॒राम्य॑हम्। अ॒स्मिन्त्सी॑दन्तु मे पि॒तरः॑ सो॒म्याः। पि॒ताम॑हाः
प्र॒पि॑तामहाश्चानु॒गैः सह॑॥ ३३ ॥

त्रिवृत्पलाशे दुर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥ ३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥ ३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानीं। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥ ३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्यता। एता आ चरन्ति मधुमद्गुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥ ३७॥

बहीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया स संसृजामि। रायस्पोषेण

बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो
जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च
सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय
द्रविणन्दधातु॥३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्विलम्। इडा॑न्दे॒वीम्मधु॑मती॒ः
सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॑ग्नी जि॒न्वत॑ः स॒नृता॑वत्। तद्यज॑मानममृत॒त्वे
द॑धातु। काम॑धुक्षः प्र णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॑य ह॒विरिन्द्रि॑यम्। अ॒मुं
यस्या॑ दे॒वाना॑म्। म॒नुष्या॑णां पयो॑ हितम्। बहु दु॒ग्धीन्द्रा॑य
दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्यमा प्या॑यतां पुनः॑॥३९॥

व॒त्सेभ्यो॑ म॒नुष्ये॑भ्यः। पुन॑र्दोहाय॑ कल्पताम्। यज्ञस्य॑
सन्ता॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा सन्ता॑तिमनु सन्त॑नोमि।
अद॑स्तमसि विष्णा॑वे त्वा। य॒ज्ञाय॑पि दधाम्य॒हम्।
अ॒द्विररि॑क्तेन॒ पात्रे॑ण। याः पू॒ताः परि॑शेरते। अ॒यं पयः॑ सोमं
कृ॒त्वा। स्वां योनि॑मपि गच्छतु॥४०॥

पर्ण॑वल्कः प॒वित्र॑म्। सौ॒म्यः सोमा॑द्धि निर्मितः। इ॒मौ पर्णं॑ च
दर्भं॑ च। दे॒वाना॑ः ह॒व्यशो॑धनौ। प्रा॒तर्वे॑षाय॑ गोपाय। विष्णो॑
ह॒व्यः हि रक्ष॑सि। उ॒भाव॑ग्नी उ॒पस्तृ॑णते। दे॒वता॑ उप॑वसन्तु
मे। अ॒हङ्ग्रा॒म्यानु॑प वसामि। म॒ह्यङ्गो॑प॑तये प॒शून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥

देवा॑ दे॒वेषु॑ परा॑क्रमध्वम्। प्रथ॑मा द्वितीये॑षु। द्वितीया॑स्तृतीये॑षु।
त्रिरे॑कादशा इ॒ह मा॑ऽवत। इ॒दं श॑केयं यदि॑दं क॒रोमि॑।
आ॒त्मा क॑रोत्वा॒त्मनै॑। इ॒दं क॑रिष्ये भेष॒जम्। इ॒दम्मे॑
विश्व॑भेषजा। अ॒श्विना॒ प्राव॑तं यु॒वम्। इ॒दम॒हं से॑नाया
अ॒भीत्व॑र्यै॥४२॥

मुख॑मपो॒हामि॑। सूर्य॑ ज्योति॒र्वि भा॑हि। म॒ह॒त इ॑न्द्रि॒याय॑।
आ प्या॑यतां घृ॒तयो॑निः। अ॒ग्निर्ह॒व्याऽनु॑ मन्यताम्। खम॑ङ्क्ष्व
त्वच॑मङ्क्ष्व। सु॒रूप॑न्त्वा॒ वसु॑विदम्। प॒शूना॑न्तेज॒सा। अ॒ग्नये॑
जुष्ट॑म॒भि घा॑रयामि। स्यो॒नन्ते॒ स॒दनं॑ करोमि॥४३॥

घृ॒तस्य॑ धा॒रया॑ सु॒शेवं॑ कल्पयामि। तस्मि॑न्त्सी॒दामृ॑ते
प्रति॑तिष्ठ। व्री॒हीणा॑म्मै॒ध सु॑मन॒स्यमा॑नः। आ॒र्द्रः प्र॑थ॒स्त्रुर्भुव॑नस्य
गो॒पाः। शृ॒त उत्स्रा॑ति जनि॒ता म॑ती॒नाम्। यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॑
प्रवि॑ष्टः। दे॒वानां॑ वि॒ष्ठाम॑नु यो वि॒त॒स्थे। आ॒त्म॒न्वान्त्सो॑म
घृ॒तवान् हि॑ भू॒त्वा। दे॒वान्गच्छ॑ सु॒वर्वि॑न्द॒ यज॑मानाय॒ मह्य॑म्।
इ॒रा भू॑तिः पृथि॒व्यै र॑सो॒ मोत्क्र॑मीत्॥४४॥

देवाः॑ पि॒तरः॒ पि॒तरो॑ दे॒वाः। यो॑ऽहम॑स्मि॒ स सन् य॑जे।
यस्या॑स्मि॒ न तम॑न्तरे॒मि। स्वं म॑ इ॒ष्टं स्व॑न्दत्तम्। स्वं
पूर्त॑ं स्व॒ं श्रान्त॑म्। स्व॒ं हु॑तम्। तस्य॑ मे॒ऽग्निरु॑प॒द्रष्टा॑।
वा॒युरु॑प॒श्रोता॑। आ॒दि॒त्योऽनु॑ख्या॒ता। द्यौः पि॒ता॥४५॥

पृथि॒वी मा॒ता। प्र॒जाप॑ति॒र्बन्धुः॑। य ए॒वास्मि॒ स सन् य॑जे। मा

भेर्मा संविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं क्रमीत्।
भरतमुद्धरेमनुं पित्र्यं। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः। यदवदानानि तेऽवघ्नन्।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः। अज्यायो
यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरूपाम
यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टाङ्गुतपदीम्।
मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्। अवद्याम्येकतोमुखाम

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यांस्ते
भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध्न पिन्वस्व।
ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोषदसत्। दिशाङ्गुतिरसि।
दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्ये दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषीश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा
मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे
कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। क्लृप्तिरसि कल्पतां
मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं
भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।
निरभागं भजामः। अपस्विन्वा ओषधीर्जिन्वा। द्विपात्पाहि।
चतुष्पादवा दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥

सोम्यानां॑ सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॒क्तो ब्रा॑ह्मणः। नेहा
ब्रा॑ह्मणस्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृतेन। समा॑दित्यैर्वसु॒भिः
सम्म॒रुद्धिः॑। समिन्द्रे॑ण॒ विश्वे॑भिर्दे॒वेभि॑रङ्काम्। दि॒व्यं नभो॑
गच्छ॒तु यत्स्वाहा॑। इन्द्रा॒णीवा॑ऽविध॒वा भू॑यासम्। अदि॑तिरिव
सुपु॒त्रा। अ॒स्थूरि॑ त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृतेन॑ गच्छताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। सं॒जाना॒नौ विज॑हता॒मरा॑तीः।
दि॒वि ज्योति॑र॒जर्मा र॑भेताम्। दश॑ते त॒नुवो॑ यज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
ताः प्री॑णातु यज॑मानो घृतेन। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॒मीड॑मानः।
दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृतो॑ऽभूत्। यं वा॑न्दे॒वा
अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गः श॑तक्रतू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्रीणानि। तेन॑
तृ॒प्यतम॑हहौ। अ॒हन्दे॒वानां॑ सु॒कृता॑मस्मि लो॒के।
ममे॒दमि॒ष्टं न मिथु॑र्भवाति। अ॒हन्ना॑रि॒ष्ठावनु॑ यजामि वि॒द्वान्।
यदा॑भ्यामिन्द्रो॒ अद॑धाद्वा॒गधे॑यम्। अदा॑रसृ॒द्धवत॑ देवसोम।
अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृडता नः। मा नो॑ विदद्भि॒भामो॑
अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विदद्द्विजना॒ द्वेष्या॒ या। ऋ॒षभं॑ वा॒जिनं॑ व॒यम्। पूर्ण॑मासं
यजामहे। स नो॑ दोहता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सहस्रिणम्।
प्रा॒णाय॑ सुराध॑से। पूर्ण॑मासाय॒ स्वाहा॑। अ॒मा॒वा॒स्या सु॒भगा॑
सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व॒ भूय॑ आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दोहता॑

सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्। अपानाय सुरार्धसे।
अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्।
जामिम्मा हिःसीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः
सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वैँ करोमि ऋमीत्पिताऽऽत्मन एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या
कल्पयन्नशस्तिः सा नो दोहताः सुवीर्यं सप्त च॥—————[५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
अपाः रस ओषधीनाः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य
सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते।
महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणन्त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं
भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यङ्करिष्यामि। देवं सवितरेतन्त्वा
वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि।
मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुजगत्यै। जगत्यनुष्टुभै।
अनुष्टुक्पङ्क्तौ। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञज्ञोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अ॒न्तर्दू॒तश्च॑रति॒ मानु॑षीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृज्य॑मा॒ना मह॑ते सौभ॒गाय।
मह्य॑न्धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्। भूमि॑र्भू॒त्वा म॑हि॒मानं पु॑पोष।
ततो॑ दे॒वी वर्ध॑यते॒ पया॑ँसि। य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञं वि च॑ यन्ति॒ शं
च। ओष॑धी॒राप॑ इ॒ह शक्र॑रीश्च। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑
वा॒चा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यः श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता च।
तस्यै॑न्द्र॒ वज्रेण॑ शि॒रश्छि॑नन्नि। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मानं॒ स्यो॒नम्।
दे॒वेभ्यो॑ जुष्टं॒ सद॑नाय॒ बर्हिः॑। सु॒वर्गे लो॒के यज॑मानं॒ हि
धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑रमे व्यो॒मन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृ॒तप्र॑तीका॒ वयु॑नानि वस्ते। साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॒ते
सौभ॑गाय ॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॒धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्जस्व॑ती च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
इष॑मूर्जं मे पि॒न्वस्व। ब्रह्म॑ तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। क्ष॒त्रमो॑जो॑ मे
पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॑ष्टिं मे पि॒न्वस्व। आ॒युर्न॒न्नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॒य इ॒न्नु मै। अ॒वि॑क्षोभाय परि॒धी॒न्द॑धामि।
ध॒र्ता ध॒रुणो॑ धरी॑यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वेषा॑ँसि॒ निरि॑तो नु॒दातै॑।
वि॒च्छि॑नन्नि॒ विधृ॑तीभ्यां॒ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान्॒ ये

चं जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहं
स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
विश्वं पाप्मानममतिन्दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृती
स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजाम्मयि धारयतम्।
पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
तस्मिन्त्सुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध
उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
दोहै यज्ञं सुदुघामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मत्सपत्नाः। यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरन्ध्रवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मत्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्वरः। घृताचीनां सूनुः।
प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद
पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मत्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः

शतधार् उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः
श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतम्मे
सन्त्वाशिषः। सहस्रम्मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः।
प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकित्सन्। तेन देवा अवतोपु-
माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। श्रुतं मयि
श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदन्तच्छुक्रं मधुं वाजिनीवत्।
येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मांन्धिनोतु। अयं वेदः
पृथिवीमन्वाविन्दत्। गुहां सतीङ्गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु।
अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्त्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमश्याम्।
यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजन्त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। उप॑हूतो॒ द्यौः
पि॒ता। उप॑ मा॒न्द्यौः पि॒ता ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्। आयु॑षे
वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता। उप॑ मां
मा॒ता पृथि॒वी ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒माज्य॑म्।
विच्छि॑न्नं य॒ज्ञं समि॑मन्दधातु। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑।
विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॑वृश्चामि। अ॒हं
वा॑ क्षिपि॒तश्चर॑न्। प्र॒जां च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अ॒ग्ने यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्ट्यः। इ॒ध्मस्यै॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मा॒न्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यश्चा॒ह॒न्द्वेष्मि॒ यश्च॑ मा॒म्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्रे स॒न्द॒हः। या॑
श्चा॒ह॒न्द्वेष्मि॒ ये च॑ मा॒म्। अ॒ग्ने वा॑जजित्। वाज॑न्त्वा
ससृ॒वाऽस॑म्॥७१॥

वाज॑ जि॒गि॒वाऽस॑म्। वा॒जिनं॑ वाज॒जित॑म्। वा॒ज॒जि॒त्यायै॑
स॒म्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हः। शृ॒तं ह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धयः सु॒चः। आ॒ज्यं य॒ज्ञं ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च॑
वष॑ट्काराः। स॒म्मे स॒न्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्म॒स॒न्न॑ह॒ने हु॑ते॥७२॥

दि॒वः खी॑लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तं॒ शोच॑यामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु

शौचतु। ओषधे॒ मो अ॒ह॒५ शु॒चम्। यज्ञ॒ नम॑स्ते यज्ञ।
नमो॒ नम॑श्च ते यज्ञ। शिवेन॑ मे सन्तिष्ठ॑स्व। स्योनेन॑ मे
सन्तिष्ठ॑स्व॥ ७३॥

सुभूतेन॑ मे सन्तिष्ठ॑स्व। ब्रह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्तिष्ठ॑स्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्तिष्ठ॑स्व। उप॑ ते यज्ञ॒ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रिष्फ॑लीक्रियमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेयम्। आप॒स्तत्र॑ वह॒तादि॑तः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले मु॒सले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। विश्वे॑ दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॒षन्ता॑म्।
य॒ज्ञे या॑ वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः॑ सर्वाः॑ स्वि॑ष्टाः सु॒ह॑ता
जु॒होमि॑। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वै॒नान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्न॒ध॒रान्कृ॑धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य॑
हे॒शिषे॑। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रमहः॑।
आ॒रोह॑न्नुत्तरा॒न्दि॒वम्। ह॒द्रो॒ग॒म्मम॑ सूर्य। ह॒रि॒माणं॑ च नाशय।
शु॒केषु॑ मे ह॒रि॒माणम्। रो॒प॒णाका॑सु दध्मसि ॥ ७६॥

अथो॑ हा॒रि॒द्र॒वेषु॑ मे। ह॒रि॒माणं॑ नि दध्मसि। उद॑गाद॒यमा॑दित्यः।
विश्वे॑न॒ सह॑सा स॒ह। द्वि॒षन्तं॑ मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒ह॒न्दि॒षतो॑
र॒धम्। यो नः॑ शपाद॑शपतः। यश्च॑ नः॑ शप॑तः शपा॑त्। उ॒षाश्च॑
तस्मै॑ नि॒म्रुक्। सर्वं॑ पा॒प॒५ समू॑हताम्॥ ७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
 इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
 परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्रविश।
 मेषाङ्कश्चनोच्छिषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
 भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टन्देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वश्नत
 ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
 पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
 अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
 तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्युतस्य योनिः। ऋतमसि
 भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
 भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
 प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
 स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामंशीमहि। इन्द्रं शाक्वर गायत्रीं प्र पद्ये। तान्ते
 युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
 शाक्वर जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वरानुष्टुभं
 प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण

छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
 ऋतं च मे सत्यञ्चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गमम्।
 सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
 दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षन्दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
 दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
 दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।
 ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
 दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
 दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
 दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया
 प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।
 अन्तरिक्षन्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु

दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहंश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

अपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृतां च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ सुशेवं। शिवो मां शिवमा विश। सत्यम्मा आत्मा। श्रद्धा मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मां दिशो दीक्षयन्तु। सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममांसि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥
विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा अभूमा सख्यन्ते गमेयम्॥८९॥

सुख्यात्ते मा योषम्। सुख्यान्मे मा योष्ठाः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं
पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि
सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥१०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जन्युक्ष्व। तेजं
इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पर्यस्वतीम्।
देवानान्धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।
क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्य। वसुमतीः
रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥११॥

वर्ष्मन्दिवः। नाभां पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्।
देवस्य सवितुः सवे। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि यौ
निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्यम्भ्यन्नुद।
अपं चक्राणि वर्तय। गृहः सोमस्य गच्छतम्। न वा उ
वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदैषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता
दधातु॥१२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया
दीक्षयाम्योषधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिश्रक्षितिरुत्तरस्मिन्नामेयं दिशः पादं
आदित्यवतीं वर्तय पञ्च च॥

[७]

यदस्य पारे रजंसः। शुक्रञ्च्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति

द्विषः। अग्रे वैश्वानर॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्द्विषाऽवा॑शिष्टाः। ततो॑ नो
अभयं॑ कृधि। प्रजा॒भ्यः सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रुद्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्द्विषा न्यषे॑दः। ततो॑ नो अभयं॑ कृधि॥१३॥

प्रजा॒भ्यः सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रुद्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्त्र तिष्ठ
प्रति॑तिष्ठ॒ मारि॑षः। मेमं॑ य॒ज्ञं यज॑मानं च रीरिषः। सुव॑र्गे
लो॒के यज॑मान॒५ हि धे॑हि। शन्न॑ एधि द्विपदे॑ शञ्चतु॑ष्पदे।
यस्मा॑द्द्विषाऽवे॑पिष्टाः पलायि॑ष्ठाः स॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो अभयं॑
कृधि। प्रजा॒भ्यः सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रुद्राय॑ मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॑ नमः॑। तस्मै॑ स्वाहा॑। न वा उ॑वे॒तन्मि॑यसे।
आशा॑नान्त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॑ तृ॒प्यत॑म्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
चा हु॒तस्य॑ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ चा इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जुषे॒थाम्। मा यज॑मान॒न्तमो॑
विद॑त्। म॒र्त्विजो॑ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पि॑बात्।
स॒५सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृतम्॥१५॥

कृधि मी॒दुषेऽहु॑तस्य च सप्त च॥ [८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इन्द्रे॑ण॒ प्रेषि॑ता॒ उप। वा॒युष्टे॑
अ॒स्त्व॒५श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॒५श॒भूः। वरु॑णस्ते
अ॒स्त्व॒५श॒भूः। अपा॑क्षया॒ ऋत॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गोपाः॑ श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः॑ प्र॒युतो॑ नपातारः।

वृ॒ग्मु॒नेन्द्रं॑ ह्वय॒त। घोषे॒णामी॑वाꣳ श्रा॒तय॒त॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॑ वह॒त। दे॒वा ग्रा॒वाण॑ इन्द्रु॒रिन्द्र॑ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॒भूतम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्चसम्म॒
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षाꣳस्यवधिषुः। अप॑ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
वाक्क्र॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपान॑श्च श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑
त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं॒ यमा॒हुः। यम्मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑
स॒त्यमा॒हुः॥१८॥

यो दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदिन्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॑ दक्षो॒ मयि॑ क्रतुः। मयि॑ धायि
सु॒वीर्य॑म्। त्रि॒शु॒ग्ध॒र्मो वि॑ भा॒तु मे॑। आकू॑त्या॒ मन॑सा
स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॒ पय॑सा स॒ह। तस्य॑
दोह॑मशीमहि॥१९॥

तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। तस्य॑ भ॒क्षम॑शीमहि। वाग्जु॑षा॒णा
सोम॑स्य तृप्यतु। मि॒त्रो जना॑न्त्र स मि॒त्र। यस्मा॑न्त्र जा॒तः
परो॑ अ॒न्यो अ॒स्ति। य आ॑वि॒वेश॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जया॑ संविदा॒नः। त्रीणि॑ ज्योतीꣳषि सच॒ते स षोड॑शी।

एष ब्रह्मा य ऋत्विजः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिष हरी। य ऋत्विजः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतत्रयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वन्देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्गुरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेणा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानम्मे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना
चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि
हराम एनत्। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्। तृतीये लोके
अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः॥१०३॥

सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेम। इदमूनु श्रेयोऽवसानमा गन्म।
शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्।
सुवीरा वीरैरनु सञ्चरेम। अर्कः पवित्र रजसो विमानः।
पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा

संविदाने। घृतन्दुहाते अमृतं प्रपीने। पवित्रमर्को रजसो
विमानः। पुनार्तिं देवानाम्भुवनानि विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो
महत्। अशीमहिं गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥१०४॥

चातयत् श्रीणीता५ सत्यमाहरशीमहि गुणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानस्त्रीणि
च॥ ————— [९]

उदस्ताम्प्सीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानमित्रानवधीद्युगेन।
बृहन्तम्मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा पृथिव्याम्।
वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति श्रयस्व स्वाहा
दिवि। बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे यशसे वीर्याय
च। अस्मास्वघ्निया यूयन्दधाथेन्द्रियं पयः। यस्तै द्रप्सो यस्त
उदरूषः ॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वम्भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै
स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा
मरुतः सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि।
अस्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व।
अनुवीरैरनु राध्याम् गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु
प्रजयाऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रै।
प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रतितिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्रितम्। दिवे

च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृ॒थिव्यै॑ चा॒कर॒न्नमः॑। अ॒स्का॒न्धौः पृ॒थि॒वीम्।
अ॒स्का॒नृ॒षभो॑ यु॒वा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्ने॒मा वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अ॒स्का॒नज॑नि॒ प्राज॑नि। आ स्क॒न्नाञ्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्ना॒त्र
ज॑निषीमहि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दम्भा॑ग॒धेय॑म्ब॒भूव॑। येषा॑ प्रया॒जा
उ॒ता॒नू॒या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्नि॒होतृ॑भ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अ॒दि॒तिरू॒त्या ग॑मत्। सा श॒न्ताची॑ मय॑स्करत्। अप॒
स्त्रि॒धः। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑ष॒जा। श॒न्नस्कर॑तो अ॒श्विना॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रि॒धः। श॒म॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
श॒न्नस्त॑पतु सूर्यः। शं वा॒तो वा॒त्वर्पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रि॒धः। तदि॒त्प॒दं न वि॑चि॒केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
मृ॑तः स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर।
अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग्म॑वे। अप॑श्चा॒द्वध्व॑ने नरे॑। इन्द्रु॑रिन्द्रु॒मवा॑गात्।
इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॑विन्द्र॒पीत॑स्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि ॥११०॥

उ॒द॒रूप॑ इन्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र्पा अ॒ंगात्रीणि॑ च॥ [१०]

ब्र॒ह्म॑ प्र॒ति॒ष्ठा म॑न॒सो ब्र॒ह्म॑ वा॒चः। ब्र॒ह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः

पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वर्षद्वृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
अतिरिक्तङ्कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतन्देवहेडनम्। अरायो
अस्मा९ अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन।
ततम्म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्टा धीतिरुचथाय
शस्यते। अय९ समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
समुत्पुणुतर्भुवः। उद्वयन्तमसस्परि। उदुत्यश्चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि।
मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतञ्जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो
मृत्युन्दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा।
भेषजन्दुरिष्टे स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा
दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि
मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अर्धं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥———[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा
मुञ्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातन्देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्याश्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
अदीव्यनृणं यदहश्चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैभ्यः।

अ॒ग्नि॒र्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यन्म॒यि मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॒॥११८॥

ए॒नंश्च॑का॒र॒ यत्पि॒ता। अ॒ग्नि॒र्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पे॒ष मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ म॒या
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृ॒णो भ॑वामि। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्नि॒र्मा॒ तस्मा॒देन॑सः।
यदा॑श॒सा नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नंश्च॑कृ॒मा नू॒तनं॑ यत्पु॒रा॒णम्। अ॒ग्नि॒र्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। अति॑
क्रामामि दुरि॒तं यदे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒ध॒स्थे। यत्र॑ यन्ति॑
सु॒कृ॒तो नापि॑ दुष्कृ॒तः। तमा॑ रो॒हामि॑ सु॒कृ॒ता॒न्नु लो॒कम्। त्रि॒ते
दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मा॒मृजे॑। ततो॑ मा॒
यदि॑ किञ्चि॒दान॒शे। अ॒ग्नि॒र्मा॒ तस्मा॒देन॑सः॥१२०॥

गा॒र॒ह॒पत्यः॑ प्र मु॑ञ्चतु। दुरि॒ता या॒नि च॑कृ॒म। क॒रोतु॑
मा॒म॒ने॒न॒सम्। दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता
ओष॑धी॒भ्यः। अथो॒ या अ॑ग्नि॒जा आपः॑। ता नः॑ शु॒न्धन्तु॑
शु॒न्ध॒नीः। यदा॑पो न॒क्त॑न्दुरि॒तश्च॑रा॒म। यद्वा॒ दि॒वा नू॒तनं॑
यत्पु॒रा॒णम्। हि॒र॒ण्यव॑र्णा॒स्तत् उत्पु॑नीत नः। इ॒म॒म्वे
वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि। त्वन्नो॑ अ॒ग्रे स॒ त्वन्नो॑ अ॒ग्रे। त्वम॑ग्रे
अ॒या॒सि॑॥१२१॥

अ॒ने॒न॒संम॑ष्टीव॒द्वा स॒ति प॑रा॒शसा॑ऽऽन॒शेऽग्नि॒र्मा॒ तस्मा॒देन॑सः पु॒नीत॑ न॒स्त्रीणि॑ च (यदे॒वा
दे॒वा ऋ॒तेन॑ सजातश्चाद्यद्वा॒चा यद्व॑स्ता॒भ्याम॑दी॒व्यं यन्म॒यि मा॒ता यदा॑ पि॒पे॒ष यद॑न्तरि॑क्षं
यदा॑श॒साऽति॑ क्रामामि त्रि॒ते दे॒वा दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ता यदा॑प॒ इ॒म॒म्वे वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि

त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासिं । ॥ [१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन् । प्रियाण्यङ्गानि स्वधिंता
परू॑षि । तत्सन्धत्स्वाज्ये॑नोत वर्धयस्व । अना॒गसो
अध॒मित्स॒ङ्ग्येम॑ । यत्ते ग्रावां बा॒हुच्यु॑तो अचु॑च्यवुः । नरो॒ यत्ते
दुदुहु॑र्दक्षिणेन । तत्त आप्या॑यतान्तत्ते । निष्पा॑यतान्देव सोम ।
यत्ते त्वच॑म्बिभि॒दुर्यच्च॒ योनि॑म् । यदा॒स्थाना॒त्प्रच्यु॑तो वेन॑सि
त्मना॑ ॥ १२२ ॥

त्वया॒ तत्सो॑म गु॒प्तम॑स्तु नः । सा नः स॒न्धास॑त्पर॒मे व्यो॑मन् ।
अहा॑च्छरीरं॒ पय॑सा स॒मेत्य॑ । अ॒न्यो॑न्यो भवति॒ वर्णो॑ अस्य ।
तस्मि॑न्वयमुप॑हूतास्तव॒ स्मः । आ नो॑ भज॒ सदे॑सि विश्व॒रूपे॑ ।
नृच॑क्षाः सोम॑ उ॒त शुश्रु॑गस्तु । मा नो॒ वि हा॑सी॒द्भिर॑
आवृ॑णानः । अना॑गास्त॒नुवो॑ वावृ॒धानः॑ । आ नो॑ रूपं॒ वह॑तु
जाय॑मानः ॥ १२३ ॥

उप॑ क्षरन्ति जु॒ह्वो घृ॑तेन । प्रियाण्यङ्गानि॒ तव॑ वर्धय॑न्तीः ।
तस्मै॑ ते सोम॒ नम॒ इद्व॑षद्व । उप॑ मा राजन्सुकृ॒ते ह्व॑यस्व ।
सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॒ः समु॑ चक्षु॒षा त्वम् । स॒ श्रोत्रे॑ण गच्छ॒स्व
सोम॑ राजन् । यत्त आ॒स्थित॑ः शमु॒ तत्ते॑ अस्तु । जा॒नी॒तान्नः॑
स॒ङ्गम॑ने पथी॒नाम् । ए॒तज्जा॑नीतात्पर॒मे व्यो॑मन् । वृ॒काः सध॑स्था
वि॒द रूप॑मस्य ॥ १२४ ॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभि॑र्दे॒वयानैः॑ । इ॒ष्टा॒पूर्ते॑ कृ॒णु॑तादा॒विर॑स्मै ।
अरि॑ष्टो राजन्नग॒दः परे॑हि । नम॑स्ते अस्तु चक्ष॑से रघू॒यते॑ ।

नाकुमारोह सुह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
 अभूदेवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
 दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
 नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांश्चा
 घृविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्ते॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥ [१३]

यदिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
 तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
 विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा।
 पशूनाश्चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम् ॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज
 इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनैन्द्राग्नी प्रजापतिः
 सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
 विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां
 पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः।

सोमस्य प्रियन्धामं। इन्द्रस्य प्रियतमं५ हविः स्वाहा॥ अ॒पां
पुष्पमस्योषधीना५ रसः। सोमस्य प्रियन्धामं। विश्वेषान्देवानां
प्रियतमं५ हविः स्वाहा॥ वयं५ सोम व्रते तव। मनस्तनूषु
पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा॥ सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा॥ कव्येभ्यः
पितृभ्यः स्वाहा॥ देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह
मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः
सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतंन आगन्। वैवस्वतो
नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयता५ रयिः। सचतान्नः शचीपतिः। परंमृत्यो
अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजा५ रीरिषो मोत वीरान्।
इदमूनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्गोजिद्धंनजिदंश्चजिद्यत्।
पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयता५ रयिः। सचतान्नः
शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतांवृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियन्धामांशीमहीवाभिः शीयता५ रयिरकं च॥-[१४]

सर्वान् यद्विष्वण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवा देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारंऽनागस
उदस्ताम्प्सीद्वहं प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्रावणा यद्दिदोक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन्यज्ञेऽग्ने यो नो ज्योग्जीवाः
पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्म प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्मि५शदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता९ सङ्गह्नीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वे मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्त्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पंचति। रेत एव तद्वधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।

सु॒र्षिष्वा॑न्भवति मे॒ध्य॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒र्षेयाः प्रा॑श्नन्ति।
दि॒शामे॒व ज्योति॑षि जुहोति। च॒त्वारि॒ हिर॑ण्यानि ददाति।
दि॒शामे॒व ज्योती॑ऽप्यव॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्यं रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयी रश्ना भवति। बहु वा एष
कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यदर्भमयी रश्ना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनमेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्कम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्वधति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यन्ददाति। रेत एव
तद्वधति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद् च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः
प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति।
यदाह। ब्रह्मन्नाश्वमेध्यम्भन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये

प्रतिप्रोच्याश्चम्येध्यम्बध्राति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारत्नी ३ रिति।
ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा
वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमं रत्निं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सःस्करोति। तादृगेव तत्। पूर्वं
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।

सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा
त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बध्नाति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥——[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः।
यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं
चतुरक्षं प्रसौति। पुरो मर्तः पुरः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति।
श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।
सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वां
वै देवाः शुचन्त्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।

अश्वंस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
वज्रेणैव पाप्मानम्प्रातृव्यमव क्रामति। दक्षिणाऽप
प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छर्मलमप प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
भवति। अप्सुयौनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
एव सन्दधाति। अभिक्रत्वेन्द्र भूरधृज्मन्नित्यध्वर्युयजमानं
वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥—————[४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
राज्येनैवास्मिन्क्षत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं

राजा॑प्रतिधृष्यो॑ऽस्त्विति॑। बलं॑ वै ब्रह्मा॑। बलम॑राजोग्रः॑।
बलं॑नैवास्मिन्बलं॑ दधाति॑। शतेन॑ सूतग्राम॑णिभिः॑ सह
होता॑। पश्चात्प्राङ्निष्ठ॑न्प्रोक्षति॑। अनेनाश्वेन॑ मेध्यैनेष्ट्वा॑। अयं॑
राजा॑ऽस्यै विशः॑॥१७॥

बहु॑ग्वै बहु॑श्वायै॑ बहु॑जाविकायै॑। बहु॑व्रीहिय॑वायै॑
बहु॑माषति॑लायै॑। बहु॑हिर॑ण्यायै॑ बहु॑हस्तिकायै॑। बहु॑दास॑पुरु॒षायै॑
रयि॑मत्यै॑ पुष्टि॑मत्यै॑। बहु॑राय॑स्पोषायै॑ राजा॑स्त्विति॑। भूमा॑
वै होता॑। भूमा॑ सूतग्राम॑ण्यः॑। भूमै॑वास्मिन्भूमानं॑ दधाति॑।
शतेन॑ क्षत्तसङ्ग॑हीतृभिः॑ सहोद्गा॑ता। उत्तर॑तो दक्षि॑णा
तिष्ठ॑न्प्रोक्षति॑॥१८॥

अनेनाश्वेन॑ मेध्यैनेष्ट्वा॑। अयं॑ राजा॑ सर्व॑मायु॑रेत्विति॑। आयु॑र्वा
उद्गा॑ता। आयुः॑ क्षत्तसङ्ग॑हीतारः॑। आयु॑षैवास्मिन्नायु॑र्दधाति॑।
शत॑स्रस्रम्भवन्ति॑। शतायुः॑ पुरु॑षः शतेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्येवेन्द्रि॑ये
प्रति॑तिष्ठति॑। चतुः॑ शता भ॑वन्ति॑। चत॑स्रो दि॒शः। दि॒क्ष्वैव प्रति॑
तिष्ठति॑॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥—————[५]

यथा॑ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्कन्द॑ति। एवं॑ वा ए॒तदश्व॑स्य
स्कन्द॑ति। यन्नि॒क्तमना॑लब्धमुत्सृ॑जन्ति॑। यत्स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
सर्व॑हुत॑मे॒वैनं॑ करो॒त्यस्क॑न्दाय। अस्क॑न्नं॑ हि तत्। यद्धु॒तस्य॑
स्कन्द॑ति। सह॒स्रम॑न्वाह॑। सह॒स्रस॑म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः।

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधः सःस्थापयामि। तेन ततः सःस्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं
देवताभ्यो जुहोति। दशदश सम्पाद जुहोति। दशाक्षरा
विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा
एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः

पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। एतां
ह वाव सौऽश्वमेधस्य सङ्स्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नं
हि तत्। यद्यज्ञस्य सङ्स्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः।
इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ
बलिष्ठौ। ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै
देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

ज्वमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा

पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेनं कृताय स्वाहेत्याह।
 एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनं समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
 अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधः
 सः स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
 इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै
 जनयति॥२९॥

यस्यानायतनैऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः

पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य कृत्यैः सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥ ३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव
होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्व्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं
जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि
जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः
प्राजापत्यः समृद्धौ। एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः
प्रजास्वर्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ
पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह।
तस्मादश्वः सर्वान्पशून्त्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनां
श्रेष्ठं गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः श्रेष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि
सप्तिरसि वाज्यसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।

प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति।
अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्व
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला
एतन्देवेभ्योऽश्वमेधाय प्रोक्षितङ्गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या
राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो
वा अश्वः प्रमुक्तः परा परावतङ्गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह
विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतृषु पत्सु
जुहोति॥३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः
प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न
जहाति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते।
येऽश्वमेध्यः रक्षन्ति। तेषां य उद्वचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते
राष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ य उद्वचं न गच्छन्ति॥३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते।
योऽबलोऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्।
हन्येतास्य यज्ञः। चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय।
अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पत्सु जुहोति न गच्छन्ति नवं च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति।
अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति।
चत्वार्योद्ग्रहणानि। सप्त सम्पद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे॥३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः।
द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य
एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वै व्यक्षत्रम्। सा श्रीः।
तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वाराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशतमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं
विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवता
जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां
लोकानामास्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः
क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे।

पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्रोति।
अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामवं रुन्ध उच्यते कामन्ति तिष्ठति॥—————[१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं
वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै।
स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा।
स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै
स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः।
प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय
स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥ [११]

सावि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रं प्रा॒तः स॒वनम्। प्रा॒तः स॒वना॑दे॒वैनं॑ गा॒य॒त्रिया॑श्छन्द॒सोऽधि॒ निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒वनमे॒व तेना॑प्रोति। गा॒य॒त्रीं छन्दः॑। स॒वि॒त्रे प्र॑सवि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यं दि॒नं स॒वनम्। मा॒ध्यं दि॒नादे॒वैनं॑ स॒वना॑त्रि॒ष्टुभ॑श्छन्द॒सोऽधि॒ निर्मि॑मीते॥ ४४॥

अथो मा॒ध्यं दि॒नमे॒व स॒वनं॑ तेना॑प्रोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छन्दः। स॒वि॒त्र आ॑सवि॒त्रे द्वाद॑शकपालमपरा॒ह्णे। द्वाद॑शाक्षरा जग॑ती। जा॒गती॑ तृतीयस॒वनम्। तृ॒ती॒यस॒वना॑दे॒वैनं॑ जग॑त्याश्छन्द॒सोऽधि॒ निर्मि॑मीते। अथो॑ तृतीयस॒वनमे॒व तेना॑प्रोति। जग॑तीं छन्दः। ई॒श्वरो॑ वा अ॒श्वः प्रमु॑क्तः परा॑ परा॒वतं॑ गन्तोः। इ॒ह धृ॑तिः स्वाहे॒ह वि॒धृतिः॑ स्वाहे॒ह रन्तिः॑ स्वाहे॒ह रम॑तिः स्वाहेति॒ चत॑स्र आहु॑तीर्जुहोति॥ ४५॥

चत॑स्रो दि॒शः। दि॒ग्भिरे॒वैनं॑ परिगृह्णाति। आश्व॑त्थो व्र॒जो भ॑वति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। अश्वो॑ रूपं कृ॒त्वा। सोऽश्व॑त्थे सं॒वत्स॒रम॑तिष्ठत्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्व॒त्थत्वम्। यदा॑श्व॑त्थो व्र॒जो भ॑वति। स्व ए॒वैनं॑ योनौ प्र॒तिष्ठा॑पयति॥ ४६॥

त्रि॒ष्टुभ॑श्छन्द॒सोऽधि॒ निर्मि॑मीते जुहोति नव च॥ [१२]

आ ब्रह्म॑न्ब्राह्म॒णो ब्रह्म॑वर्च॒सी जा॑यता॒मित्या॑ह। ब्रा॒ह्म॒ण ए॒व

ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्य जायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतमित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानं जायत।
 आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजायत।
 पुरन्ध्रियोषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः
 प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू
 रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
 स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
 यजमानस्य वीरो जायतमित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
 वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
 पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
 वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
 पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
 तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमंधत्।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानंजुहोत्।
तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लज्जैर्जुहोति। आदित्यानां वा
एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
तत्प्रीणाति। कुरम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
यत्कुरम्बाः। यत्कुरम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
यत्सक्तवः। यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
 एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
 सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
 प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
 समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
 सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति क्रम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
 चत्वारि च (अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः क्रम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः
 प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तान्जुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपहन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
 एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
 रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
 रक्षंसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।

पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
लोके प्रतितिष्ठति। द्वाभ्यां स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरिव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
अस्मिंश्चामुष्मिंश्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह।
अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षास्यपहन्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजंत इति।
अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह।
प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्यां
स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा
नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय

स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्न्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानुमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह ॥६१॥

समुद्रमेवाप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्रोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह।
रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं
वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहोदेष्ट्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय
स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति।
अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय ॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च ॥—[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यंश्चनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं
गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति।
पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै
स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवेतत्। अग्नये
स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति ॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षा जुहोति। ऋतून्वास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्यज्ञः सङ्क्रामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधींताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति॥६५॥

द्व्यः स्वाहा हनूभ्यां स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवेन पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवेन समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पैभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरु
मेषस्त्वा पचतैरवृत्तित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा
अपाव्याः। प्राणानेवावरुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाञ्चः
स्वाहेत्यपाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा
आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदवरु
न्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं
च॥—————[१७]

अम्भाञ्सि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भाञ्सि। तस्य
वसवोऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भाञ्सि जुहोति।
इममेव लोकमवरुन्धे। वसूनाञ्जु सायुज्यं गच्छति।
अग्निं ज्योतिरवरुन्धे। नभाञ्सि जुहोति। अन्तरिक्षं वै
नभाञ्सि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभाञ्सि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवावरुन्धे। रुद्राणाञ्जु सायुज्यं गच्छति। वायुं
ज्योतिरवरुन्धे। महाञ्सि जुहोति। असौ वै लोको
महाञ्सि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यन्महाञ्सि जुहोति। अमुमेव लोकमवरुन्धे। आदित्यानाञ्जु
सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरवरुन्धे। नमो राज्ञे नमो
वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। मयोभूर्वातो
अभि वातून्ना इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुद्धौ।

प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ सन्ततिहोमाञ्जुहोति।
सुव॑र्गस्य॒ लोक॑स्य॒ सन्त॑त्यै ॥ ७० ॥

सि॒ताय॒ स्वाहाऽसि॑ताय॒ स्वाहेति॑ प्रमु॑क्तीर्जुहोति। सुव॑र्गस्य॒
लो॒कस्य॒ प्रमु॑क्त्यै। पृथि॒व्यै स्वाहाऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह।
य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॒ स्वाहाऽद॒न्तका॑य॒ स्वाहेति॑
शरी॒रहो॑माञ्जुहोति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे।
कस्त्वा॑ युनक्ति॒ स त्वा॑ युन॒क्तिति॑ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै
लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सुव॑र्गस्य॒
लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै ॥ ७१ ॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हिमा॑नौ जुहोति। सुव॑र्गो
वै लो॒को महः॑। सुव॑र्गमे॒व ताभ्या॑ लो॒कं यज॑मानोऽव॑
रुन्धे। आ ब्र॒ह्मन्ब्रा॒ह्मणो॑ ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे।
ज॒ज्ञि बी॒जमि॑ति॒ जुहो॑त्यन॒न्तरि॑त्यै। अ॒ग्नये॒ सम॑नमत्पृथि॒व्यै
सम॑नम॒दिति॑ सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॒
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॒ स्वाहा॑ भविष्य॒ते स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॒तम् ॥ ७२ ॥

अ॒सौ भ॑विष्यत्। अ॒नयो॑रे॒व लो॒कयोः॒ प्रति॑तिष्ठति।
सर्व॑स्याप्त्यै॑। सर्व॑स्याव॒रुद्धौ॑। यद॒क्र॑न्दः प्रथ॒मं जा॑य॒मान्
इत्य॑श्वस्तो॒मीयं॑ जुहोति। सर्व॑स्याप्त्यै॑। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑।
सर्व॑मे॒व तेना॑प्नोति। सर्वं॑ जयति। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते ॥ ७३ ॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तैजस्या
 अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तैजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
 पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुयोनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्त्रियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्यै। आ ग्राम्यान्पशून्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
 पाप्मनोऽपहत्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यावृत्यै त्रीणि च॥—————[१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै।

पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।
 भ्रूणहृत्यामेवास्मादपहत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
 गृह्णाति। षड्वैलुवा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
 तेजसोऽवरुद्धौ॥ ७७॥

षड्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः सम्पद्यन्ते।
 एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं
 इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥ ७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
 तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रोति। अपरिमिता भवन्ति।
 अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
 दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
 वा अश्वः॥ ७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति।
 यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनावं रुन्धे।
 चितेऽग्नावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुर्योनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
 पुरस्तात्प्रत्यश्वं तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥ ८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्त्सम्यञ्चौ दधाति। अश्वं तूपरं
 गोमृगमिति सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै।

आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति।
 सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिवर्दः।
 संवत्सरादेव परिवत्सरादायुर्व रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वमेधयाजी जरसा विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽव रुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः।
 यथा वा अश्वा वृषभा वा वृषाणः सङ्स्फुरेरन्। एवमेव
 तत्स्तोमाः सङ्स्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्।
 हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः
 स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
 संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
 भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
 रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवेनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
 स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
 एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।
 एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अ॒श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॒ वेद॑। क॒कुद्ध॒ राज्ञा॑
 भवति। ए॒क॒वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति। ए॒क॒वि॒ंशः स्तोमः॑।
 ए॒क॒वि॒ंशति॒र्यूपाः॑। ए॒ता वा अ॒श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभः॑। य ए॒वं
 वेद॑। क॒कुद्ध॒ राज्ञा॑ भवति। यो वा अ॒श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॒
 वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञा॑ भवति। ए॒क॒वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति।
 ए॒क॒वि॒ंशः स्तोमः॑। ए॒क॒वि॒ंशति॒र्यूपाः॑। ए॒तानि॒ वा अ॒श्वमे॒धे
 त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञा॑ भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह॒ राज्ञा॑ भवति पद च॥—————[२१]

दे॒वा वा अ॒श्वमे॒धे प॒व॒माने॑। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्राजा॑नन्। तमश्वः
 प्राजा॑नात्। यद॑श्वमे॒धेऽश्वे॑न॒ मे॒ध्येनो॑द॒श्चो ब॒हिष्प॒वमा॑न॒
 सर्प॑न्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। न वै म॑नुष्यः सु॒व॒र्गं
 लो॒कमञ्ज॑सा वेद। अश्वो॑ वै सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा वेद।
 यदु॑द्गा॒तोद्गा॑येत्। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽन्येन॑ प॒था प्र॑तिपा॒दये॑त्।
 ता॒दृक्त॑त्॥८६॥

उ॒द्गा॒तार॑म॒प॒रुध्य॑। अश्व॑मुद्गी॒थाय॑ वृणीते। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽञ्ज॑सा
 नय॑ति। ए॒वमे॒वैन॑मश्वः सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा नयति। पु॒च्छं म॑न्वा
 र॑भन्ते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। हिं क॑रोति। सा॒मैवा॒कः।
 हिं क॑रोति। उ॒द्गी॒थ ए॒वास्य॑ सः॥८७॥

वड॑बा॒ उप॑ रुन्धन्ति। मि॒थुन॑त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। अथो॒
 यथो॑पगा॒तार॑ उप॒गाय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। उ॒द॒गासी॑दश्वो

मेध्य॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरुद्गी॒थः।
 उ॒द्गी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्साम॑यो॒रेव॑ प्रति॑ तिष्ठति।
 हि॒र॒ण्येनो॒पाक॑रोति। ज्योति॒र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॑ख॒तो
 द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॑ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व
 यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तत्स उ॒पाक॑रोति च॒त्वारि॑ च॥ ————— [२२]

पुरु॑षो॒ वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यदश्वे॑ प॒शून्त्रि॑यु॒ञ्जन्ति॑।
 य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। अश्वं॑ तू॒परं॑ गो॒मृग॑म्। तान॑ग्नि॒ष्ठ
 आल॑भते। से॒नामु॒खमे॒व तत्स॑ङ्श्यति। तस्मा॑द्राज॒मुखं॑ भी॒ष्मं
 भावु॑कम्। आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल॒लाटे॑। पूर्वा॑ग्निमे॒व तं
 कु॑रुते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वश्च॑म्। अन्नं॑ वै
 पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्य॒मा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौ॒ष्णमु॒परि॑ष्ठात्।
 ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
 तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भावु॑कः। आ॒ग्नेयौ॑ कृ॒ष्णग्री॑वौ बाहु॒वोः।
 बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्मा॑द्राज॒न्यो बा॒हुब॒लीभा॑वु॑कः। त्वा॒ष्टौ लो॑मशस॒क्थौ
 स॒क्थ्योः। स॒क्थ्योरे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते। तस्मा॑द्राज॒न्य
 ऊ॒रुब॒लीभा॑वु॑कः। शि॒तिपृ॑ष्ठौ बा॒र्हस्प॒त्यौ पृ॑ष्ठे।
 ब्र॒ह्मव॒र्चस॑मे॒वोप॑रि॒ष्ठाद्ध॑त्ते। अथो॑ क॒वचे॑ ए॒वैते॑ अ॒भितः॑

पर्यू॑हते। तस्मा॑द्राज॒न्यः सन्न॑द्धो वी॒र्यं करो॑ति। धा॒त्रे
पृ॑षोद॒रम॒धस्ता॑त्। प्र॒तिष्ठा॑मेवैतां कु॒रुते। अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं पु॒च्छे। उ॒त्से॒धमे॒व तं
कु॒रुते। तस्मा॑दु॒त्से॒धम्भ॒ये प्र॒जा अ॒भिस॑ऽश्र॒यन्ति॥११॥

कुरु॑ते ध॒त्ते कुरु॑ते पञ्च॑ च॥ ————— [२३]

सा॒ङ्ग्रह॑ण्या चतु॑ष्टय्यो यो वै यः पि॒तृश्च॒त्वारो यथा॑ नि॒क्तं प्र॒जाप॑तये त्वा यथा प्रोक्षि॑तं
वि॒भूरा॑ह प्र॒जाप॑तिरकामयताश्वमे॒धेन॑ प्र॒जाप॑तिर्न किञ्च॒न सा॑वि॒त्रमा ब्रह्म॑न्प्र॒जाप॑तिर्दे॒वैभ्यः॑
प्र॒जाप॑ती रक्षा॑सि प्र॒जाप॑तिमीप्सति वि॒भूर॑श्चना॒मान्य॑म्भा॑स्येक॒यूपो रा॒ज्जु॑दालमेकवि॑शो
दे॒वाः पुरु॑ष॒स्त्रयो॑वि॑शतिः॥२३॥

सा॒ङ्ग्रह॑ण्या तस्मा॑दश्वमे॒धया॒जी यत्परि॑मिता यद्य॑ज्ञमुखे यो दी॒क्षा॒न्दे॒वाने॒व त्रयं॑ इ॒मे सि॒ताय॑
प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्तस्मा॑द्राज॒न्यं ए॒कं न॑वतिः॥११॥

सा॒ङ्ग्रह॑ण्या स॑ऽश्र॒यन्ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध।
यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्त्वा यजमानोऽवरुन्धे।
संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
तैरात्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्ठेऽन्यान्पशून्नुपाकरोति।
इतरेषु यूपैष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ।
व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशूनवरुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतं

हरन्ति। ग्राम्यैः सङ् स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति।
समन्तिकङ्ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः
परिमोषिण आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्स्यंतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याङ्श्चारण्याङ्श्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुनैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव
आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽवरुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिरुद्ध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकन्नापराधोति। प्रजा वै पशव एकादशिनी।
यदेत एकादशिनाः पशव आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॒त्वा यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। एका॑दश द॒शत॑
आल॑भ्यन्ते। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रैष्टु॑भाः प॒शवः॑।
प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अ॑श्वः। ना॒नादे॒वत्याः॑
प॒शवो॑ भवन्ति। अ॑श्वस्य सर्व॒त्वाय॑। ना॒नारू॒पा भव॑न्ति।
तस्मा॑न्ना॒नारू॒पाः प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः
प॒शवः॑ समृ॒द्धौ॥८॥

आ॒र॒ण्यौल्लो॒को द॒शिनं॑ आल॑भ्यन्ते ना॒नारू॒पाः प॒शवो॑ द्वे च॥—————[२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते।
अ॒मुष्मा॑ आ॒र॒ण्याः। यद्ग्रा॒म्यान्प॒शूना॑ल॒भते॑। इ॒ममे॒व
तैर्लो॒कम॑व॒रुन्धे॑। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुन्तैः॑। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑॥९
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॑स्याव॒रुद्धौ॑। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भये॑षां प॒शूना॑मव॒रुद्धौ॑। त्रय॑स्त्रयो
भव॑न्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑
वद॑न्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑
दे॒वता॑भ्यो॒ऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते। अ॒स्मिन्ने॒व
तल्लो॒के का॒मा॑न्दि॒धाति॑। तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः।
त्र॒याणा॑न्त्र॒याणा॑ः स॒ह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः।
त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒काना॑
कृ॒प्त्यै। पर्य॑ग्निकृ॒ताना॑र॒ण्यानु॑त्सृ॒जन्त्य॑हि॒सायै॑॥११॥

अवरुद्धा उभयान्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान्
युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना
दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी
विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा।
अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं
प्रतिमुञ्चति। यश एवैनं राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति
प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः
पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
वेद्या एति। एतं स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्वधात्यावृत्यै।
यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु

का॒चा॒ना॒व॒य॑न्ति। लो॒मा॑न्ये॒वा॒स्य॒ तत्स॑म्भ॒रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः सुव॒रि॒तिं प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भू॒रि॒ति
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रि॒तिं परि॑वृत्ती। ए॒षां
लो॒का॒ना॒म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्य॒याः का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्य॒म्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्र॑म्भवन्ति।
स॒हस्र॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॒त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु गाय॒त्रेण॑ छन्द॒सेति॑
महि॑ष्य॒भ्य॒नक्ति॑। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु त्रैष्टु॒भेन॒ छन्द॑सेति॑ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यन्निष्टु॑प। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु जा॒ग॒तेन॒ छन्द॑सेति॑ परि॑वृत्ती। तेजो॒
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॑धति। नास्मा॒त्तेज॑ इन्द्रि॒यं
प॒शवः॑ श्रीर॑प॒ क्रा॑मन्ति। ला॒जी (३) ञ्छा॒ची (३)
न् यशो॑म॒माँ(४) इत्य॑ति॒रिक्त॑म॒न्नम॑श्वा॒योपा॑हरन्ति।
प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तदन्न॑म॒द्धि

प्रजापत् इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यन्दधते। यदि नावजिघ्रैत्।
अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति।
आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सुधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै।
समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति
सरूपत्याय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहमे एवास्यै युनत्तद्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेनं
च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणतआयतनो वै
ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्यं दक्षिणतो
दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता
भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः।
तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः।
यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव
तेजसा च ब्रह्मवर्चसेनं च समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो
वै बृहद्वयः। अश्वमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह।

श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवावरुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य
एकाकी चरति। तेज एवावरुन्धे। क उस्विञ्जायते
पुनरित्याह। चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे।
किं स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनम्महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति।
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै परोऽन्तः
पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै
वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि
वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि

च॥ _____ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति।
प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति।
अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियन्त्वा प्रियाणाम्।
वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे वसो

ममेत्याह। अपैवास्मै तद्धुवते॥२५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः
परियन्ति। षट्स्वप्नन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनन्धुवते।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये यज्ञे धुवनन्तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे
प्राणाः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे
अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे
काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनामुपनयति। सुवर्गे लोके
सम्प्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनां लोकं गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा
त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः।
प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने।
सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्।
यत्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य
रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा
रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा

छति॒ कस्त्वा॒ विशा॒स्तीत्या॒हाहि॑सायै॥ २९॥

हुवते॒ काम॒न्त्यूर्वा॒थामित्या॑ह जगतीत्या॑ह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री॒ राष्ट्र॑ङ्गमति। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
ऊ॒र्ध्वामे॑ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह। श्रीर्वै राष्ट्र॑मश्वमे॒धः।
श्रिय॑मे॒वास्मै॒ राष्ट्र॑मूर्ध्वमुच्छ्र॑यति। वे॒णुभा॒रङ्गिरा॑विवेत्या॑ह। राष्ट्रं
वै भा॒रः। राष्ट्र॑मे॒वास्मै॒ पर्यू॑हति। अथा॑स्या॒ मध्य॑मेधता॒मित्या॑ह।
श्रीर्वै राष्ट्र॑स्य॒ मध्य॑म्॥ ३०॥

श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे। शी॒ते वा॒ते पु॒नन्नि॑वेत्या॑ह। क्षेमो॒ वै राष्ट्र॑स्य
शी॒तो वा॒तः। क्षेम॑मे॒वावरु॑न्धे। यद्ध॑रि॒णी यव॑म॒त्तीत्या॑ह। वि॒द्वे
ह॑रि॒णी। राष्ट्रं॑ यवः॑। विशं॑ चै॒वास्मै॒ राष्ट्रं॑ च॒ समी॑चीं दधाति।
न पुष्टं॑ प॒शु म॑न्यत॒ इत्या॑ह। तस्मा॒द्राजा॑ प॒शून् पु॑ष्यति॥ ३१॥

शू॒द्रा यद॑र्य॒जारा॒ न पो॑षाय॒ धना॑य॒तीत्या॑ह। तस्मा॑द्वैशीपु॒त्रन्नाभि॑षि॒ञ्चन्ते॒
इ॒यं य॒का श॑कु॒न्तिके॒त्या॑ह। वि॒द्वे श॑कु॒न्ति॒का। राष्ट्र॑मश्वमे॒धः।
विशं॑ चै॒वास्मै॒ राष्ट्रं॑ च॒ समी॑चीं दधाति। आ॒हल॑मि॒ति
स॑र्प॒तीत्या॑ह। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्राय॒ विशः॑ स॒र्पन्ति॑। आ॒हत॑ङ्ग॒भे प॑स॒
इत्या॑ह। वि॒द्वे ग॑र्भः॥ ३२॥

रा॒ष्ट्रं प॑सः॑। राष्ट्र॑मे॒व वि॒श्या॑हन्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं विशं॑ घातु॒कम्।
मा॒ता च॑ ते पि॒ता च॑ त॒ इत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
आ॒भ्यामे॒वेन॑ प॒रिद॑दाति। अ॒ग्रं वृ॒क्षस्य॑ रो॒हत॒ इत्या॑ह। श्रीर्वै
वृ॒क्षस्या॑ग्रम्। श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे॥ ३३॥

प्रसुलामीति ते पिता ग॒भे मुष्टिम॑तः स॒यदित्या॑ह। वि॒द्वै ग॒भः।
 रा॒ष्ट्रम्मुष्टिः। रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्याह॑न्ति। तस्मा॑द्राष्ट्रं वि॒शं घातु॑कम्।
 अप॒ वा ए॒तेभ्यः प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। ये य॒ज्ञेऽपू॑तं वदन्ति।
 दु॒धिका॑व्णो अ॒कारि॑षमिति॒ सुरभि॑मती॒मृचं॑ वदन्ति। प्रा॒णा
 वै सु॒रभ्यः। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
 आपो॒ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒ इत्य॒द्विर्मा॑र्जयन्ते। आपो॒ वै सर्वा॑
 दे॒वताः। दे॒वता॑भिरे॒वात्मानं॑ पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा प्रे॒णाऽनु॑ प्रावि॑शत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भ॑वितु॒न्नाश॑क्रोत्। सोऽब्र॑वीत्। ऋ॒ध्रव॑दित्सः। यो मे॒तः पुनः॑
 सम्भ॑रदिति॒। तन्दे॒वा अ॑श्वमे॒धेनै॒व सम्भ॑रन्। ततो॒ वै त
 आ॑र्ध्रुवन्। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। प्र॒जाप॑तिमे॒व सम्भ॑रत्यु॒धोति॑।
 पुरु॑षमा॒लभ॑ते॥ ३५॥

वैरा॒जो वै पुरु॑षः। वि॒राज॑मे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॑ वै
 वि॒राट्। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। अश्व॒माल॑भते। प्रा॒जाप॑त्यो वा
 अश्वः। प्र॒जाप॑तिमे॒वाल॑भते। अथो॒ श्रीर्वा॑ एक॑शफम्।
 श्रिय॑मे॒वाव॑रुन्धे। गा॒माल॑भते॥ ३६॥

य॒ज्ञो वै गौः। य॒ज्ञमे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॑ वै गौः।
 अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। अ॒जा॒वी आ॑ल॒भते॒ भूम्ने॑। अथो॒ पुष्टि॑र्वै भू॒मा।
 पुष्टि॑मे॒वाव॑रुन्धे। पर्य॑ग्निकृतं पुरु॑षश्चा॒र॒ण्याश्चोत्सृ॑जन्त्यहि॑सायै।
 उ॒भौ वा ए॒तौ प॒शू आ॑ल॒भ्येते॑। यश्चा॑व॒मो यश्च॑ पर॒मः।

तैऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनन्दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंस्रसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठाय। देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्व्या इति।
ग्व्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै
सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव
ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा
एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलङ्कल्माणङ्किदिदीविं
विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानं

समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
 पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानं
 समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन
 यजते। पर्यग्निकृता उत्सृजन्त्यनाव्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे
 महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्।
 यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानौ
 गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्या वै वृषा।
 राजा महिमा। यद्वृषाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव
 राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये
 देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव
 मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वृषाम्महिम्नोभयतः परियजति।
 तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
 समदन्दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्याम्मण्डूकां जम्येभिरिति।
 आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
 समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
 पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
 संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयन्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्रयः
 स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे।
 अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
 अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
 भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
 प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
 स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते।
 न तत्र रुद्रः पशूनभिर्मन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिर्मन्यते। अयस्मर्येन
 कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभ्वन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ ————— [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
 यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन

जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्वयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
पूर्वं होतव्यां (३) न्द्विपदां (३) इति। अश्वो वा
अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत।
द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥

[१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।

यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमाङ्गश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्विवा नष्टैष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायन्धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गामति। योऽश्वमेधेन यजते। ब्राह्मणौ वीणागायिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा। श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥

प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति। ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः

श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रङ्गामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च
क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतम्भवति। इत्यददा इत्ययजथा
इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।
युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्क्षम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्नेवास्मै कल्पयतः। ताभ्यां
संस्थायां। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥५५॥

गायेताङ्गामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा
मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
मृत्युमवयजते। नैनं लोकलोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै
स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बहुं मृत्युममित्रं

कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहृत्यामेवाव यजते। तदाहुः। यद्भ्रूणहृत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहृत्याया इत्याहुः। भ्रूणहृत्या वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तन्देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय

इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा
कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मान्येहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते।
उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति
नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां
लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्यशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्नो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतिष्ठिति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय ॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्नो भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं

च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भ॑वति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मिषज्यति। यत्सौ॒म्यो भ॑वति। सोमो॑
वा ओष॑धीना॒ः राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैन॑मिषज्यति। यत्सा॑वि॒त्रो भ॑वति। स॒वि॒तृप्र॑सूत
ए॒वैन॑मिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
है॒व भ॑वति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भिषक्। स ए॒वैन॑मिषज्यति। अ॒श्लो॒णो है॒व
भ॑वति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒व॒त्यो
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति।
वै॒श्वान॒रं द्वा॑द॒शक॑पालं निर्व॑पेन्मृ॒गाख॑रे यदि॑ नागच्छे॑त्।
इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैन॑म॒र्चिभ्या॑ परि॒रोध॑मानयति।
आहै॒व सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं प॑यः। वा॒य॒व्यं
आज्य॑भागः। यज॑मानो वा अ॒श्वः। अ॒हंसा॒ वा ए॒ष
गृ॑हीतः। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। यद॑हो॒मुचे॑
निर्व॑पति। अ॒हंस॑ ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
रेत॑सा॒ वा ए॒ष व्य॑ध्यते॥६६॥

यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। सौ॒र्यं रेतः॑। यत्सौ॒र्यं प॑यो
भ॑वति। रेत॑सै॒वैन॒ः स॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा अ॒श्वः।

गर्भैर्वा ए॒ष व्यु॑ध्यते। यस्याश्चो॒ मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑।
वा॒य॒व्या॑ गर्भाः॑। यद्वा॑य॒व्यं आ॒ज्य॑भागो॒ भव॑ति। गर्भैरे॒वैन॒॑स
स॒ सम॑र्धयति। अथो॒ यस्यै॒षाऽश्व॑मे॒धे प्राय॑श्चित्तिः क्रि॒यते॑।
इ॒ष्ट्वा व॑सी॒यान्भव॑ति॥६७॥

विन्दत्यश्लो॒णो ह॒व भ॑वत्यधी॒याद॑ध्यते॒ गर्भैरे॒वैन॒॑स स॒ सम॑र्धयति॒ द्वे च॑॥—————[१७]

तदा॑हुः। द्वा॒द॒श ब्र॑ह्मो॒दनान्त्स॒॑स्थि॑ते॒ निर्व॑पेत्। द्वा॒द॒शभि॑र्वेष्टि॑भिर्यजे॒ते।
यदि॑ष्टि॒भिर्यजे॑त। उ॒प॒नामु॑क ए॒नं य॒ज्ञः स्या॑त्। पापी॑या॒स्तु
स्या॑त्। आ॒प्तानि॒ वा ए॒तस्य॒ छन्दा॒॑सि। य ई॒जानः॑। तानि॒
क ए॒ताव॑दाशु पु॒नः प्र॑युं जी॒तेति॑। सर्वा॒ वै स॒॑स्थि॑ते॒ यज्ञे॑
वागा॑प्यते॥६८॥

सा॒प्ता भ॑वति या॒तया॑ग्नी। कू॒रीकृ॑तेव॒ हि भ॑वत्यरु॑ष्क॒ता। सा न
पुनः॑ प्र॒युज्ये॑त्याहुः। द्वा॒द॒शैव ब्र॑ह्मो॒दनान्त्स॒॑स्थि॑ते॒ निर्व॑पेत्।
प्र॒जाप॑ति॒र्वा औ॒दनः॑। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। उ॒प॒नामु॑क ए॒नं य॒ज्ञो
भ॑वति। न पापी॑यान्भवति। द्वा॒द॒श भ॑वन्ति। द्वा॒द॒शमा॑साः
सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒र ए॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति॥६९॥

आ॒प्यते॒ सं॒वत्स॒र ए॒कं च॑॥—————[१८]

ए॒ष वै वि॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॒॑ ह॒ वै तत्र॑ वि॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॒॑ ह॒ वै तत्र॑ प्र॒भु
भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊ॒र्जस्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः।
सर्व॒॑ ह॒ वै तत्रो॒र्जस्व॑द्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै

पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पयस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितम्भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते पद्व (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्यस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश ॥)॥—[१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवेनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवेनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनवरुन्धे।

हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेरास्यै। अस्य वै लोकस्य रूपन्तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकन्तार्प्येणाप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुद्ध्या आप्नोत्यष्टौ च॥

[२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्। तेऽब्रुवन्। यन्नो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽम तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्छ्वयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजान्त्समजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त। तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्न्येयोनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावरुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्रेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवावरुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रतितिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्रेर्योनिरायतनश्चत्वारि च॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुम्भूतम्मेषायालभन्त। तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यत्सद्यो मेषोऽभवत्॥ ७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एवं वेद। यद्वै तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समैनन्देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥ ८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुम्भूतम्मेषायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।

तैऽमृतत्वमंगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥
 प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मामेव
 गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
 बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य
 जित्यै। सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
 यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभ्युद्यजत एति वेद॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य
 लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी।
 यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं
 जुह्वति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। द्रश्शपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य
 पदे॥८३॥

यद्द्रश्शपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
 जुह्वति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः।
 स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह

स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जु॒ह्वति॑॥८४॥

प॒दे अ॒ग्नि॒होत्रं॑ जु॒होति॑ त्रीणि॑ च॥—————[२३]

प्र॒जाप॑तिस्त्रिं॒ष्टाद॑शिभिः प्र॒जाप॑तिरकामयतो॒भाव॑स्मै यु॒ञ्जन्ति॑ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॒र्ध्वा
प्र॒जाप॑तिः प्रेणाऽनु॑ प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत म॒हान्वै॑श्वदे॒वो वा अ॒श्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑तिस्तं
य॒ज्ञ॒क्र॒तुभि॑रप॒श्रीर्ब्रा॑ह्मणौ सर्वेषु॑ वारु॒णो यद्य॑श्वन्तदा॒हुरे॑ष वै वि॒भू॒स्ता॒र्ष्येणा॑दित्याः प्र॒जाप॑तिं
पि॒तरं॑ यो वा अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ लोम॑नी त्रयो॒विंश॑तिः॥२३॥

प्र॒जाप॑तिरस्मिं॒ल्लो॒क उ॑त्तरतः श्रिय॑मे॒व प्र॒जाप॑तिरकामयत म॒हान्य॑त्प्रातः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो
लो॒केभ्यः॑ सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पयः स्व॒द्य उ॑ चैनमे॒वं वेदं॑ च॒त्वार्य॑शीतिः॥८४॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धं जु॑ह्वति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>